

**VLADA CRNE GORE
MINISTARSTVO EKONOMIJE**

INDUSTRIJSKA POLITIKA CRNE GORE DO 2020. GODINE

Podgorica, jun 2016. godine

SADRŽAJ

UVOD	1
1. KONKURENTNOST CRNOGORSKE PRIVREDE	4
1.1. Razvoj crnogorske ekonomije i projekcije do 2020. godine	6
1.2. Struktura ekonomije	7
1.3. Indikatori konkurentnosti crnogorske ekonomije	11
2. INDUSTRIJSKA POLITIKA, VIZIJA, PRIORITETI I CILJEVI	14
2.1. Industrijska politika, aktuelni okvir i veza sa drugim strateškim dokumentima	14
2.2. Vizija Industrijske politike Crne Gore	15
2.3. Prioriteti i ciljevi Industrijske politike	16
2.4. Ciljne grupe	18
3. STRATEŠKI CILJ 1 - KONKURENTNOST INDUSTRIJE	19
4. STRATEŠKI CILJ 2 - INVESTICIJE I FINANSIJE ZA MODERNIZACIJU INDUSTRIJE	24
5. STRATEŠKI CILJ 3 - INOVACIJE I PREDUZETNIŠTVO	28
6. STRATEŠKI CILJ 4 - PRISTUP TRŽIŠTU	32
7. MODERNIZACIJA INDUSTRIJE U SKLADU SA ZAHTJEVIMA UNUTRAŠNJEG TRŽIŠTA EU	34
7.1. Podrška za tehnološke oblasti i sektore sa potencijalom rasta i razvoja	35
7.1.1. Ključni sektorski izazovi sa kojima se suočava Crna Gora	35
7.2. Razvoj okvira za modernizaciju i inovacije	37
7.2.1. Usmjeravanje podrške ka industrijskim i tehnološkim granama sa potencijalom za rast	38
7.2.2. Izazovi životne sredine i energetike i racionalna upotreba prirodnih resursa	39
8. IMPLEMENTACIJA INDUSTRIJSKE POLITIKE	40
8.1. Koordinaciona struktura za implementaciju Industrijske politike	40
8.2. Proces monitoringa i evaluacije implementacije Industrijske politike	41
8.3. Finansijski okvir za implementaciju	41
8.4. Komunikaciona strategija za usmjeravanje Industrijske politike	43
Dodatak 1: Proces kreiranja Industrijske politike Crne Gore	
Dodatak 2: Konkurentnost crnogorske privrede – dodatni indikatori	
Dodatak 3: Poređenje relevantnih indikatora konkurentnosti sa odabranim zemljama	
Dodatak 4: Modernizacija industrije u skladu sa zahtjevima unutrašnjeg tržišta EU	

SKRAĆENICE

AMECO	European Commission Annual macro-economic database	Godišnja baza makroekonomskih podataka Evropske komisije
BDP	Gross Domestic Product	Bruto domaći proizvod
CCEQ	EU Candidate and Potential Candidate Countries' Economic Quarterly	Ekonomski kvartalni izvještaj o zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima
CEFTA	Central European Free Trade Agreement	Centralno-evropski sporazum o slobodnoj trgovini
COSME	EU programme for the Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises	Program EU za konkurentnost malih i srednjih preduzeća 2014-2020
COST	European cooperation in science and technology	Program EU za saradnju u oblasti nauke i tehnologije
EaSI	Programme for Employment and Social Innovation	Program EU za zapošljavanje i socijalne inovacije
EBRD	European Bank for reconstruction and development	Evropska banka za obnovu i razvoj
EDIF	Western Balkans Enterprise Development & Innovation Facility	Fond za razvoj inovativnih preduzeća Zapadnog Balkana
EEN	Enterprise Europe Network	Evropska mreža preduzetništva
EIA	Environmental Impact Assessment	Procjena uticaja na okruženje
EIB	European Investment Bank	Evropska investiciona banka
EIF	European Investment Fund	Evropski investicioni fond
EK	European Commission	Evropska komisija
EMAS	Eco-Management and Audit Scheme	Eko menadžment i kontrolne šeme
ENEF	WB EDIF Enterprise expansion fund	Fond za razvoj inovativnih preduzeća Zapadnog Balkana-za razvoj
ENIF	WB EDIF Enterprise innovation fund	Fond za razvoj inovativnih preduzeća Zapadnog Balkana-za inovacije
Erasmus+	EU programme for education, training, youth and sport	Program EU za obrazovanje, trening, mlade i sport
EU	European Union	Evropska unija
Eureka	Intergovernmental organisation for market-driven industrial R&D	Međuvladina organizacija za istraživanje i razvoj vođen potrebama tržišta
EUROSTAT	EU statistical office	Statistički zavod EU
FP7	Framework Programme 7	Sedmi okvirni program
GMP	World Health Organisation Good Manufacturing Practice	Dobre prakse u proizvodnji Svjetske zdravstvene organizacije
H2020	Horizon 2020 EU Research and Innovation programme	Program EU Horizont 2020
ICT	Information and communication technology	Informacione i komunikacione tehnologije
IFI	International Financial Institutions	Međunarodne finansijske institucije
IPA	Instrument for pre-accession	Pretpristupni instrument
IPARD	Rural Development component of the Instrument for Pre-accession Assistance	Pretpristupni instrument za ruralni razvoj
IRF CG	Investment and Development Fund of Montenegro	Investiciono-razvojni fond Crne Gore
ISSP	Institute for Strategic Studies and Prognoses	Institut za strateške studije i projekcije
KET	Key enabling technologies	Ključne tehnologije u nastajanju
LEIT	H2020 Leadership in Enabling and Industrial Technologies	H2020 Liderstvo u rastućim i industrijskim tehnologijama
MIDAS	Montenegro Institutional Development and Agriculture Strengthening	Projekat institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede
MIPA	Montenegrin investment promotion agency	Agenciju za promociju investicija Crne Gore

MMSP	Micro, small and medium enterprises	Mikro, mala i srednja preduzeća
MONSTAT	Montenegrin statistical office	Zavod za statistiku Crne Gore
MSP	Small and medium sized enterprises	Mala i srednja preduzeća
NACE	Nomenclature generale des Activites economiques	Klasifikacija djelatnosti
NIPAC	National IPA Coordinator	Nacionalni IPA koordinator
OECD	Organisation for economic cooperation and development	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
PC	Sub-goal	Podciljevi
R&D	Research and development	Istraživanje i razvoj
RCA	Revealed comparative advantage	Otkrivene komparativne prednosti
RIS ³	Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation	Strategija istraživanje i inovacije za pametnu specijalizaciju
S ³ P	S3 smart specialisation platform	Platforma S3 za pametnu specijalizaciju
SBA	Small Business Act	Akt o malom biznisu
SC	Strategic goal	Strateški ciljevi
SDI	Foreign direct investment	Strane direktne investicije
SEE 2020	South East Europe 2020	Strategija Jugoistočna Evropa 2020
SNA	System of National Accounts	Sistem nacionalnih računa
SPIRE	Sustainable Process Industry through Resource and Energy Efficiency	EU inicijativa pokrenuta od strane sedam sektora prerađivačke industrije
SWOT	Strengths weaknesses, opportunities, threats	Analiza snaga-slabosti-prilika-prijetnji
WB	World Bank	Svjetska banka
WBIF	Western Balkans Investment Framework	Investicioni okvir za Zapadni Balkan
WEF	World Economic Forum	Svjetski ekonomski forum
WTTC	World Travel & Tourism Council	Svjetski savjet za putovanja i turizam

REZIME

Imajući u vidu značaj industrije, kao nužne pretpostavke za privredni razvoj svake savremene zemlje, ovim dokumentom razvija se okvir za povećanje bruto-dodate vrijednosti, zaposlenosti, izvoza, rješavanje pitanja regionalnog razvoja i strukturnog usklađivanja privrede.

Svrha: Uspostavljanje integrativnog potencijala, utvrđivanje strateških okvira i prioriteta razvoja industrije koji imaju realnog osnova da se ostvare, imajući u vidu raspoložive prirodne, ljudske i finansijske resurse, a koji, za rezultat, imaju povećanje zaposlenosti, ubrzan inovativni razvoj svih regiona i sveukupan ekonomski rast.

Vizija: Industrijska politika Crne Gore će kroz dalje unaprijeđenje poslovnog okruženja, podržavajući preduzeća i preduzetništvo, stimulišući primjenu savremenih tehnologija u cilju otvaranja novih i kvalitetnijih radnih mjesta, stvoriti uslove za modernizaciju industrije, zasnovanu na znanju i inovacijama i omogućiti veću integraciju na međunarodnom tržištu.

Strateški ciljevi: U cilju kreiranja uslova za povećanje konkurentnosti crnogorske ekonomije, industrijska politika ima težnju da otkloni strukturne disbalanse i sektorske neravnoteže, kao i da prevaziđe problem uske proizvodne baze. Uzimajući u obzir da je crnogorska ekonomija prije svega zasnovana na uslugama, neophodno je razviti politiku modernog industrijskog razvoja, koja će iskoristiti nove izvore ekonomskog rasta, podsticati resursnu efikasnost i omogućiti usmjeravanje industrije prema proizvodnji sa većom dodatom vrijednošću.

Industrijska politika ima za prioritet:

- Podsticanje rasta i razvoja preduzeća, posebno u prioritetnim sektorima, zasnovanom na efikasnosti, produktivnosti i inovativnosti,
- Uspostavljanje preduslova za efikasnije korišćenje raspoloživih resursa, kao i razvoj potrebne infrastrukture, u cilju smanjenja troškova ulaznih komponenti.

Na tim osnovama formulišu se sledeći strateški ciljevi:

- **Konkurentna industrija**, koja se odnosi na bolje poslovno okruženje i uslove za industrijsku konkurentnost i održivost, uključujući turizam i druge sektore sa visokom dodatom vrijednošću. Zbog relativno kapitalno intenzivne prirode industrije, smatra se da je unapređenje stanja u smislu konkurentnosti ovog sektora neophodno kako bi se omogućio balansiran ekonomski razvoj.
- **Investicije i finansije za modernizaciju industrije**, koje podrazumijevaju unaprijeđen investicioni okvir za modernizaciju industrije kroz bolji pristup, raspoloživost i dostupnost finansijama. Obzirom da su investicije neophodne za dugoročni održivi rast, ukazuje se potreba za većim investicijama u industriju sa ciljem modernizacije, i ublažavanja trenda deindustrijalizacije.
- **Inovacije i preduzetništvo**, kao veoma značajan cilj obuhvata promociju preduzetništva i preduzetničke kulture u cilju uvođenja inovacija za stabilan ekonomski rast, povećanje produktivnosti i zaposlenosti. Inovacije se smatraju osnovom ekonomske transformacije i modernizacije i, u tom smislu, neophodna je diverzifikacija proizvodne baze i razvoj novih izvora komparativnih prednosti.
- **Pristup tržištu**, odnosi se na pojednostavljenje procedura za trgovinu i poslovni pristup domaćem i međunarodnim tržištima. Posebno je važno učiniti napor da se poboljša proizvodna i geografska diverzifikacija i specijalizacija (širenje i produbljanje) i poveća izvozna konkurentnost kroz produžetak lanaca vrijednosti,

kako bi se generisale veće vrijednosti izvoznih proizvoda i bolja integracija u globalne lance vrijednosti.

Ostvarivanjem planiranih ciljeva politike stvaraju se preduslovi koji, sa jedne strane, treba da doprinesu efikasnijoj upotrebi fizičkog i ljudskog kapitala, uspostavljanju boljeg poslovnog ambijenta i pristupa finansijama, a s druge strane, da utiču na unaprjeđenje poslovnih performansi na nivou preduzeća, podizanje konkurentnosti i lakši pristup domaćem i međunarodnom tržištu. U tom smislu, Industrijska politika Crne Gore koncipirana je kao politika „glavnog usmjerenja“ relevantnih politika usmerenih ka “reindustrijalizaciji”, odnosno uspostavljanju moderne industrije, kao pokretača sveukupnog ekonomskog razvoja.

Industrijska politika je najvećim dijelom horizontalna politika i obezbjeđuje uslove za podsticanje sektora koji imaju potencijale rasta i doprinose ubrzanom industrijskom razvoju:

Prioritetni sektori sa potencijalom rasta	Sektori koji podržavaju industrijski razvoj
Sektori koji su prepoznati da imaju potencijal rasta i koji mogu predstavljati pokretače industrijskog razvoja sa potencijalima za povećanje konkurentnosti na domaćem tržištu i jakim izvoznim potencijalima su:	Sektori koji imaju potencijal rasta i treba da doprinesu modernom industrijskom razvoju su:
<ul style="list-style-type: none">• Prerađivačka industrija - prehrambena, drvna, metalna i farmaceutska• Energetika• Turizam	<ul style="list-style-type: none">• Transport• ICT i kreativne industrije• Sektor biznis usluga• Građevinarstvo

Modernizacija sektora sa potencijalom rasta i razvoja uz primjenu principa pametne specijalizacije za podršku najperspektivnijim industrijskim sektorima, razvoj novih industrija u nastajanju i njihovo grupisanje u klastere i uključivanje u industrijske lance vrijednosti su elementi koji igraju značajnu ulogu u razvoju i usvajanju novih tehnologija, stvaranju novih industrijskih proizvoda, poboljšanju izvoznog potencijala, a samim tim doprinose jačanju industrijske konkurentnosti. Ujedno, modernizacija industrije mora biti zasnovana na efikasnijem povezivanju tradicionalnih industrijskih sektora i industrijskih sektora koji podržavaju industrijski razvoj, kroz segment poslovnih usluga i uz minimiziranje rizika uticaja industrije na životnu sredinu.

Implementacija Industrijske politike: Sprovođenje Industrijske politike Crne Gore do 2020 godine zasnivaće se na višegodišnjem okvirnom Akcionom planu, koji je sastavni dio ovog dokumenta i koji će predstavljati usmjerenje za godišnje akcione planove, koji će se donositi i realizovati svake godine. Na bazi uspostavljenog institucionalnog osnova i okvira za efikasno odvijanje procesa implementacije, kroz saradnju i koordinaciju aktivnosti različitih institucija i aktera privatnog i javnog sektora, mjere za implementaciju će biti kreirane u tijesnoj saradnji sa privredom i ostalim ključnim partnerima važnim za kontinuiranu implementaciju politike.

UVOD

Industrijska politika Crne Gore u periodu do 2020. godine predstavlja važan strateški dokument za razvoj konkurentnosti crnogorske ekonomije, što je ključni osnov za promjene koje će omogućiti otvaranje novih radnih mjesta, veće prihode i životni standard, kao i stvaranje razvojnih mogućnosti za buduće generacije. Kao stvarni nosioci promjena i razvoja, prepoznata su preduzeća, koja, uz adekvatnu podršku, u narednom periodu, trebaju maksimalno da realizuju svoj potencijal za rast, razvoj i konkurentnost.

Svrha industrijske politike je da se utvrde prioriteta za razvoj industrije i ekonomije u periodu 2016-2020¹, što obuhvata:

Uspostavljanje integrativnog potencijala, utvrđivanje strateških okvira i prioriteta razvoja industrije koji imaju realnog osnova da se ostvare, imajući u vidu raspoložive prirodne, ljudske i finansijske resurse, a koji, za rezultat, imaju povećanje zaposlenosti, ubrzan inovativni razvoj svih regiona i sveukupan ekonomski rast.

Industrija je od dugoročnog strateškog značaja za Crnu Goru, posebno imajući u vidu da svakih 100 otvorenih radnih mjesta u industriji, prema analizi Evropske komisije, povlači otvaranje 60 do 200 radnih mjesta u djelatnostima povezanim sa industrijom.

Početakom 90-tih godina prošlog vijeka, procjenjuje se da je industrija u Crnoj Gori činila više od 35% BDP-a sa oko 56 000 zaposlenih. Uticaj globalnih promjena, ekonomske krize i deindustrijalizacije usloveli su u 2014. godini udio od oko 11% sa približno 24 000 zaposlenih. Ove promjene nisu zabilježene samo u Crnoj Gori. I u drugim malim evropskim ekonomijama sa snažnim strateškim fokusom na razvoj turizma, kao što su Kipar i Malta, najvažnija komponenta industrije – prerađivačka industrija – takođe čini sve manji udio u privredi. No, i pored toga, aktuelni udio prerađivačke industrije u BDP-u Crne Gore (3,9%) nizak je čak i za evropske standarde.

U cilju jačanja ekonomije, za primarni cilj postavlja se potreba za procesom reindustrijalizacije, koji bi u narednom periodu trebao omogućiti proizvodne procese zasnovane na savremenim tehničko-tehnološkim dostignućima gdje se struktura, kvalitet i dizajn proizvoda stalno prilagođavaju zahtjevima tržišta. Kroz povezanost industrije sa pratećim sektorima, uz podršku naučnih institucija, odnosno jačanjem veza između ekonomije i istraživačke zajednice omogućice se diverzifikacija proizvodne baze u industriji i razvoj novih izvora komparativnih prednosti kao osnova za održivi ekonomski razvoj.

U narednom periodu, Crna Gora ima za cilj da postane država sa konkurentnom ekonomijom i snažnom industrijskom bazom. Ključni izazovi koje Crna Gora, u cilju unapređenja industrijske konkurentnosti, mora rješavati svrstani su u dva segmenta:

- efikasnija upotreba "ulaznih" faktora uz unapređenje osnovnih preduslova razvoja
- obezbjeđivanje boljih "izlaznih" performansi na nivou preduzeća.

Na strani **preduslova/ulaznih faktora** identifikovani izazovi u oblasti **fizičkog kapitala** (razvoj saobraćajne infrastrukture, bolje iskorišćavanje sirovinskog potencijala, veća primjena informaciono-komunikacionih tehnologija i primjena savremenih tehnologija) i **ljudskog kapitala** (obrazovanje i vještine). Takođe, poboljšanja su neophodna i u dijelu **unapređenja ambijenta za poslovanje** (uspostavljanje jasnog/predvidljivog regulatornog okvira i online dostupnost javnih usluga), kao i u dijelu **finansija i investicija** (bolji pristup finansiranju, unaprjeđenje tržišta kapitala).

Izazovi koji imaju uticaja na izlazne performanse na nivou pojedinačnih preduzeća tiču se oblasti **trgovinske integracije** (smanjenje spoljno-trgovinskog deficita i snažnija promocija izvoza),

¹To je u skladu sa članom 173 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (TFEU) o načelima industrijske politike u svrhu konkurentnosti, i povezanim članom 94 o industrijskoj saradnji u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju

produktivnosti (*resursna efikasnost*) i **inovativnosti** (jačanje veze između nauke i privrede u cilju kreiranja i primjene inovacija). Takođe, neophodna bi bila bolja valorizacija raspoloživih resursa, razvoj novih proizvoda sa visokom dodatom vrijednošću u **industrijskim sektorima** (energetika, prerađivačka industrija, turizam), kao i unapređenje institucionalne infrastrukture i bolja povezanost i organizovanost **MSP**-a.

Savremeni globalni biznis zahtijeva uzajamnu povezanost strateških sektora (sektora sa potencijalom rasta) sa korišćenjem informacionih i komunikacionih tehnologija, unaprijeđene saobraćajne veze, dobro planiranu izgradnju i bolje korišćenje poslovnih usluga za privrednike. Ovi strateški sektori i oblasti podrške predstavljaju prioritetna područja za razvoj na koja je usmjerena industrijska politika Crne Gore, koja, nužno, mora biti povezana sa relevantnim politikama, jer se na taj način omogućava efikasno ostvarenje njenih osnovnih ciljeva. Urađene analize u procesu pripreme industrijske politike pokazuju da dva industrijska sektora, prerađivačka industrija i energetika, uz turizam predstavljaju strateške sektore za dugoročni razvoj konkurentnosti.

U cilju obezbjeđivanja maksimizacije efekata industrijske politike, strateški ciljevi su grupisani u dvije grupe koji odgovaraju anticipiranim ključnim izazovima crnogorske konkurentnosti.

U prvoj grupi su objedinjeni ciljevi koji imaju indirektan uticaj, a tiču se ulaznih faktora razvoja u cilju uspostavljanja boljeg poslovnog okruženja i stvaranja preduslova za podizanje nivoa konkurentnosti industrije, kao i obezbjeđivanja boljeg pristupa i raspoloživosti finansijama.

U drugoj grupi su ciljevi koji imaju direktan uticaj na uspostavljanje izlaznih performansi industrijske politike, a odnose se na promociju preduzetništva i inovacija, u cilju stabilnog ekonomskog rasta, kao i pojednostavljivanje procedura za trgovinu i bolji pristup domaćem i stranom tržištu.

Da bi se postigli predloženi ciljevi, potrebno je da industrijska politika bude usmjerena ka većoj efikasnosti i produktivnosti, uz efikasno korišćenje raspoloživih prirodnih resursa, razvoju proizvodnje ka višim fazama obrade i dodate vrijednosti, uz fokusiranje na sektore i oblasti sa najvećim prepoznatim potencijalom za rast, kao i na potrebe preduzeća koja će imati najveći uticaj na međunarodnu konkurentnost crnogorske ekonomije. Jedino na taj način, kroz podržavanje preduzeća i povećanje njihove konkurentnosti, omogućavanje boljeg pristupa finansijskim sredstvima, unaprjeđivanjem poslovnog ambijenta i obezbjeđivanjem bolje usklađenosti obrazovnog sistema i potreba tržišta rada, moguće je postići dugoročno održivi rast.

Na ovaj način koncipirani ciljevi strateški usmjeravaju Industrijsku politiku Crne Gore ka pametnom i održivom rastu, u skladu sa principima i preporukama EU.

Uspješna realizacija politike doprinijeće rastu sljedećih ekonomskih pokazatelja (indikatora):

- povećanje učešća industrije u BDP-u,
- povećanje broja zaposlenih u sektoru industrije,
- povećanje učešća industrije u ukupnom izvozu,
- bolji rang u Izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma (WEF-a) o globalnoj konkurentnosti,
- bolji rang u Izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja,
- bolji rang u Globalnom indeksu preduzetništva i razvijenosti.

Iako ova politika obuhvata period do 2020. godine, stvarni efekti će se postići u dugoročnom periodu kroz planiranu podršku i sprovođenje mjera u cilju unapređenja internacionalizacije i ostvarivanja koristi od efekata globalizacije, primjenu inovacija u industriji, promociju resursne efikasnosti i boljeg upravljanja životnom sredinom, podsticanja restrukturiranja preduzeća, u svim fazama razvoja, u pravcu stvaranja veće dodate vrijednosti i međunarodno konkurentnih djelatnosti.

Dakle, industrijska politika je po svojoj osnovi horizontalna i pruža **okvirne opšte uslove za industrijsku konkurentnost**.

Njenom implementacijom stvara se okvir za industrijsku politiku sa sljedećim karakteristikama:

- **Konkurentnost** - diverzifikovana industrijska baza, orijentisana ka efikasnosti i produktivnosti
- **Savremenost** - efikasna upotreba novih tehnologija i razvoj ekonomije zasnovane na znanju, uz podsticanje pametne specijalizacije
- **Dinamičnost** - snaženje preduzetništva i MSP i njihovih inovativnih potencijala
- **Atraktivnost** - poslovni ambijent koji privlači investicije u različite sektore i regione
- **Održivost** - unaprjeđenje korišćenja raspoloživih resursa koji počivaju na principima zelene ekonomije i zaštite životne sredine
- **Integrativnost** - povezivanje i podsticanje razvoja prioriternih sektora i sektora koji podržavaju industrijski razvoj.

Definicija industrije

Ne postoji usklađena definicija izraza 'industrija' zbog njegove široke upotrebe u različitim okolnostima. Termin 'industrija' često se koristi kao sinonim za 'djelatnost', za 'industrijski sektor' i za 'poslovnu djelatnost'. Industrija ima šire značenje od onoga što podrazumijeva pojam industrijskog sektora. Kada se govori o Industrijskoj politici Crne Gore, misli se na ono što Eurostat obuhvata pod nefinansijskim 'poslovnim sektorom'. Tu spadaju sektori od B do J i od L do N, uključujući S95 Statističke klasifikacije ekonomskih djelatnosti EU – NACE Rev. 2, sa posebnim akcentom na razvoj industrije (NACE B-E), i to: Vađenjerude i kamena (B), Prerađivačka industrija (C), Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija (D), Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti (E), Građevinarstvo (F), Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala (G), Saobraćaj i skladištenje (H), Usluge pružanja smještaja i ishrane(I), Informisanje i komunikacija (J), Poslovanje nekretninama (L), Stručne, naučne i tehničke djelatnosti (M), Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (N), popravka kompjutera, ličnih stvari i stvari iz domaćinstva (S 95).

U izradi ovog dokumenta učestvovao je Radni tim za koordinaciju izrade i implementacije Industrijske politike do 2020. godine, u čijem sastavu su bili predstavnici svih relevantnih ministarstava, uključujući i kabinet potpredsjednika Vlade CG. U cilju potpune implementacije politike, planirano je redefinisavanje ovog Radnog tima u Koordinaciono tijelo, odnosno njegovo proširenje sa predstavnicima privatnog sektora, kako bi se obezbijedila dobra osnova za unaprjeđenje postojećeg dijaloga i partnerstva privatnog i javnog sektora.

Implementacijom raznovrsnih nacionalnih programa podrške za razvoj preduzetništva, MSP i industrije u svim segmentima, podsticaja za direktne investicije, razvoj biznis zona (nacionalnih i lokalnih), podsticajima u oblasti agroindustrije, poreskim olakšicama u turizmu, energetici i dr. u kombinaciji sa mjerama i programima u oblasti tržišta rada, obrazovanja, nauke a potpomognuto sa raspoloživim sredstvima iz programa EU, IPA sredstava i drugih donatorskih programa, očekivanja su da će se stvoriti uslovi za realizaciju strateških ciljeva Industrijske politike do 2020. godine, odnosno povećanja konkurentnosti crnogorske ekonomije.

Pored sredstava iz nacionalnog budžeta, veoma je važno efikasno povlačenje sredstava iz evropskih fondova za dobijanje neophodnih izvora finansiranja. U vezi sa tim, nakon procjene ukupnih sredstava opredijeljenih za industrijski razvoj iz nacionalnog budžeta, definisani su izvori finansijskih sredstava iz programa EU, IPA fondova, drugih donatora i međunarodnih finansijskih institucija i doprinosa iz privatnog sektora.

1. KONKURENTNOST CRNOGORSKE PRIVREDE

Kontinuirana deindustrijalizacija, u proteklih nekoliko decenija, u pravcu ekonomije kojom dominira sektor usluga, povlači za sobom značajne rizike u smislu sektorski neuravnotežene ekonomije, nedovoljno diverzifikovane i osjetljive na eksterne ekonomske šokove. U tom smislu, nameće se potreba za umanjnjem pomenutih rizika kroz dobro planiran proces reindustrijalizacije.

Niska radna produktivnost na nivou industrije², struktura izvoza koji je koncentrisan na mali broj tradicionalnih tržišta i na svjetska tržišta u relativnom padu, kao i nedovoljan rast industrije u sektorima koje karakteriše intenzivno korišćenje tehnologija, odnosno savremenih proizvodnih procesa³ predstavljaju glavne strukturne slabosti crnogorske ekonomije.

Osnovne prepreke za rast crnogorske konkurentnosti su:

- **Kontinuirana deindustrijalizacija:** udio ukupne zaposlenosti u nefinansijskom poslovnom sektoru u prerađivačkoj industriji (11,6%) značajno je manji od prosjeka za članice EU-27 (22,4%, 2012), dok zaposlenost u sektoru usluga ostvaruje brži rast, odražavajući time sve veću orijentaciju ka ekonomiji zasnovanoj na uslugama;
- **Tradicionalni sektori zadržavaju dominantnu ulogu u izvozu:** osnovni metali i dalje spadaju u najvažnije izvozne proizvode, uz proizvode iz drvne i prehrambene industrije;
- **Niska iskorišćenost naučno-istraživačkog potencijala:** I pored postignutih rezultata na polju istraživačkog rada još uvijek se ne bilježi rast u korišćenju specijalističkog (naučno-istraživačkog) znanja za inovacije u preduzećima;
- **Regionalne nejednakosti:** regioni Crne Gore imaju različite obrasce industrijskog razvoja, pri čemu sjeverni region zaostaje u razvoju;
- **Nedovoljno ulaganje u razvoj malih i srednjih preduzeća:** na nivou svih segmenata poslovnog sektora, mala i srednja preduzeća (i preduzetnici) obezbjeđuju najveći udio u prometu.

Postojeće stanje crnogorske industrije ukazuje na neophodnost njene preorijentacije ka efikasnijem korišćenju potencijala u prioritetnim sektorima, podizanjem nivoa konkurentnosti na nivou preduzeća kroz investicije, usmjerene na uvođenje novih tehnologija, inovacija, povećanje kapaciteta i zadovoljavanje standarda i sertifikata.

SWOT ANALIZA

Nakon utvrđenih glavnih strukturnih slabosti crnogorske ekonomije kao i konkretnih oblasti koje su prepoznate kao slabe, izražene međunarodnim indikatorima konkurentnosti, na jednoj i utvrđenih sektora sa potencijalom za dugoročni rast, na drugoj strani, u nastavku je dat sintetizovan prikaz osnovnih ograničenja ali i mogućnosti za razvoj industrije.

²Iako ni Eurostat, ni Monstat ne objavljuju podatke o radnoj produktivnosti adekvatne za međunarodna poređenja, najnovije procjene OECD-a ističu veliki raskorak u rastu radne produktivnosti između Crne Gore i država Centralne Evrope sa boljim učinkom, kako na nivou industrije, tako i u sektoru usluga

³Veoma je mali broj sektora industrije u Crnoj Gori čiji je udio visokotehnoloških proizvoda veći od 25% - prepoznata su samo četiri takva sektora, od kojih farmaceutska industrija ima najveću vrijednost izvoza.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Bogatstvo prirodnim resursima • Jeftina i kvalitetna domaća sirovina • Relativno jeftina i kvalitetna radna snaga • Povoljna investiciona klima • Povoljan geografski položaj, blizina evropskog tržišta • Dobra morska transportna povezanost i značaj luke Bar • Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju EU i CEFTA sporazum 	<ul style="list-style-type: none"> • Tehnološka zastarjelost proizvodnih procesa • Niska stopa produktivnosti • Visoko učešće primarnih i nisko-tehnoloških proizvoda u izvozu • Nedovoljna povezanost industrijskog sektora i naučno-istraživačkih institucija • Nedovoljno investiranje u istraživanje i razvoj • Neusklađenost ponude i tražnje na tržištu rada • Nedovoljna povezanost industrijskog sa ostalim sektorima u privredi • Niska stopa otvaranja novih preduzeća, mali broj inovativnih MSP • Visoka uvozna zavisnost • Nedovoljno razvijena putna i željeznička saobraćajna infrastruktura • Slaba ponuda specijalnih finansijskih instrumenata i rizičnog kapitala • Usitnjena proizvodnja u pojedinim sektorima
ŠANSE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Integracije u EU i korišćenje pretpristupnih instrumenata za razvoj industrije (Horizon 2020, IPA) • Efikasno korišćenje javno-privatnih partnerstava • Razvijanje srednje i visoko-tehnoloških oblasti, proizvoda i usluga sa većom dodatom vrijednošću • Smanjenje barijera za razvoj biznisa • Povećanje uvezanosti biznisa i istraživačkog sektora za kreiranje, razmjenu i primjenu inovacija • Uvođenje novih tehnologija • Razvoj finansijskog tržišta i mogućnost pristupa kapitalu za srednje i visoko-tehnološke oblasti • Uvođenje i primjena normi i standarda EU • Veći priliv SDI 	<ul style="list-style-type: none"> • Limitirana sredstava za ulaganje u infrastrukturu • Neravnoteža u javnim finansijama • Administrativne barijere za investicije i razvoj biznisa • Nedovoljna ulaganja u edukaciju i trening zaposlenih • Usporavanje procesa strukturnih reformi • Nedostatak kapitala za razvoj industrijskog sektora • Usporavanje reformi tržišta rada i obrazovanja • Slabi administrativni kapaciteti za apsorpciju dostupnih pretpristupnih instrumenata • Jaka inostrana konkurencija prisutna na lokalnom tržištu

Može se zaključiti da su glavne snage Crne Gore u onome što nudi njena priroda, položaj i veličina. Osnovne slabosti ogledaju se u tehnološkoj nerazvijenosti i zaostalosti, usljed kojeg industrijsku proizvodnju karakteriše nizak stepen obrade, velika uvozna zavisnost i usitnjena proizvodnja.

Šanse za otklanjanje ovih slabosti su u iniciranju inovacija i uvođenju novih tehnologija kroz saradnju industrije sa istraživačkom zajednicom, poboljšanjem saradnje između sektora, intenziviranjem saradnje sa inostranstvom kroz integracije u EU, ali i investicione tokove sa drugim zemljama. Prijetnje u valorizaciji pomenutih šansi, osim onih koje se odnose na svjetske i regionalne ekonomske trendove, na koje Crna Gora ne može uticati, su u usporavanju procesa strukturnih reformi, posebno onih koje se odnose na tržište rada, kao i nedostatak kapitala.

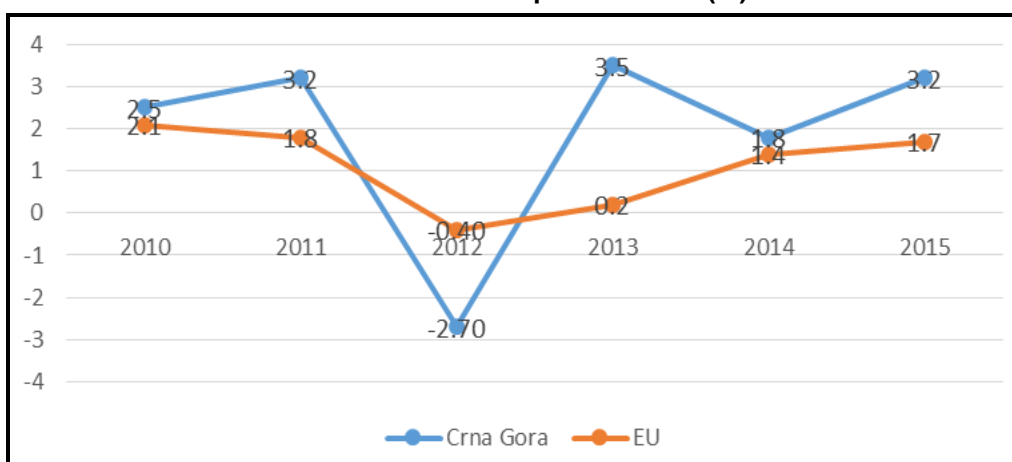
1.1. RAZVOJ CRNOGORSKE EKONOMIJE I PROJEKCIJE DO 2020. GODINE

Trend značajnog ekonomskog prosperiteta bio je prisutan u Crnoj Gori početkom 2000-tih. Naime, od te godine BDP bilježi pozitivne stope rasta koje su iznosile preko 6% tokom 2006, 2007. i 2008. godine. Ovi pozitivni trendovi su naglo prekinuti jakim negativnim uticajem finansijske krize, koja se u Crnoj Gori počela osjećati krajem 2008. godine, pri čemu je postala evidentna tokom 2009. godine, u kojoj je BDP smanjen za 5,7%.

Uprkos značajnom padu ekonomske aktivnosti, crnogorska ekonomija u posljednje 3 godine bilježi trendove oporavka. Tako je u 2014. godini BDP zabilježio realnu stopu rasta od 1,8% što je rezultiralo nivoom BDP-a po glavi stanovnika od 5.356,7 €. Izraženo u paritetu kupovne moći BDP po glavi stanovnika je na nivou od 42% prosjeka EU i za 3% je iznad prosjeka zemalja Zapadnog Balkana.

Prema preliminarnim podacima Monstat-a, u 2015. godini zabilježen je rast crnogorske ekonomije u visini 3,2%.

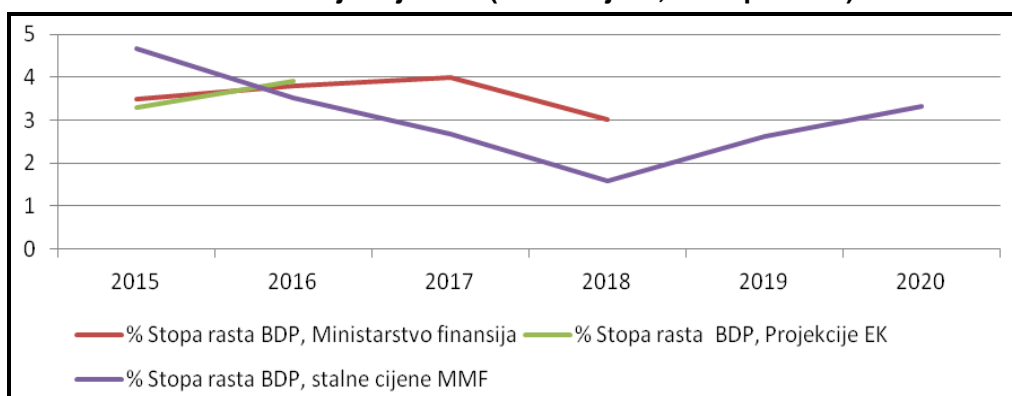
Grafik 1: Realna stopa rasta BDP (%)

Izvor: MONSTAT

Trend pozitivnog rasta BDP-a po prosječnoj godišnjoj stopi od 3% predviđa se i u periodu do 2020. godine, kao što pokazuje i naredni grafik na kojem su prikazane projekcije Ministarstva finansija, Evropske Komisije i MMF-a.

Grafik 2: Projekcije BDP (stalne cijene, % stopa rasta)

Izvor: Ministarstvo finansija, EK, MMF

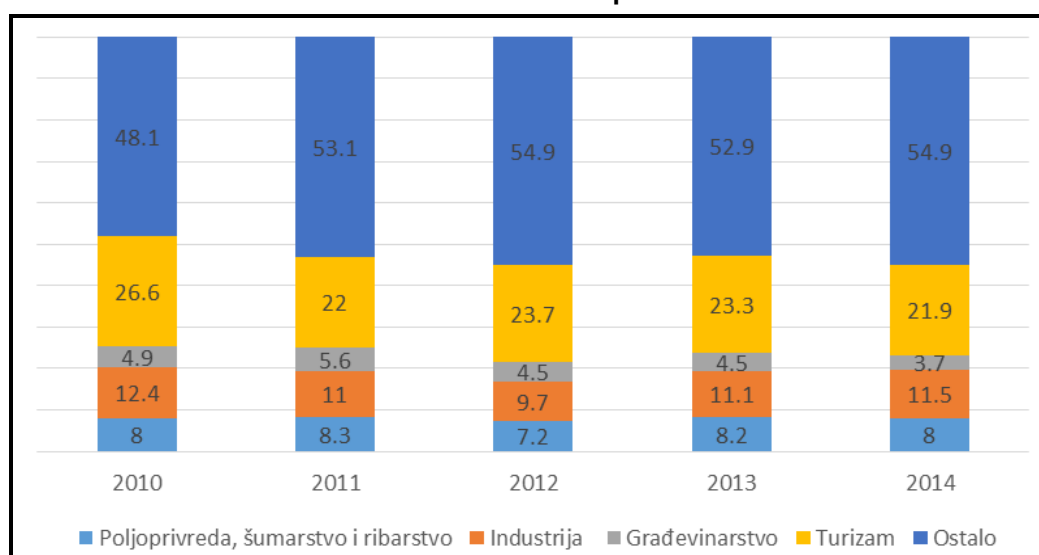
Predviđeni rast je, prije svega, posljedica rasta investicionih aktivnosti i aktiviranja domaćeg potencijala, posebno u građevinskom sektoru za koji je projektovano povećanje od prosječno 13,5% u

datom periodu. Niže stope rasta se predviđaju u sektoru industrije (3,4%), kao i u sektoru poljoprivrede (2,5%).

1.2. STRUKTURA EKONOMIJE

Struktura crnogorske ekonomije značajno se promijenila u posljednjih 15 godina. Ova promjena se, prije svega, ogleda u povećanju učešća usluga na račun smanjenja učešća industrije i poljoprivrede u ukupnoj ekonomskoj aktivnosti. Tako je u periodu od 2000 do 2014. god. učešće poljoprivrede u bruto domaćem proizvodu smanjeno sa 11% na 8%, dok je učešće industrije smanjeno sa 17% na 11,5%, što za posledicu ima stanje gdje nivo ekonomske aktivnosti prvenstveno zavisi od uslužnih sektora, dok sektor industrije ima značajno manji doprinos u stvaranju nove vrijednosti. U tom kontekstu, industrijska politika se ne može fokusirati isključivo na sektor industrije u užem smislu (vađenje ruda i kamena, prerađivačke industrije i snabdijevanje električnom energijom) već na povezivanje ovog sektora sa drugim relevantnim sektorima, kao što su uslužni sektori ili građevinarstvo.

Grafik 3: Struktura BDP-a po sektorima

Izvor: MONSTAT

DOPRINOS INDUSTRIJE BDP-U, ZAPOSLENOST, INVESTICIJE I IZVOZ

Industrijski sektor (sektori B, C, D i E)⁴ u stvaranju nove vrijednosti u ekonomiji doprinosi sa 11,5%, od čega je doprinos sektora C - prerađivačka industrija 3,9%, dok je pojedinačno najveći doprinos sektora D - proizvodnja električne energije, sa učešćem na nivou od 4,5%. U pogledu zaposlenosti sektor C - prerađivačka industrija zapošljava 6,6% od ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori u 2014. godini, dok ukupno učešće sektora B, D i E iznosi 4,5%.⁵

Učešće **sektora turizma (G, H i I)⁶** u bruto dodatoj vrijednosti bilo je na nivou od oko 21,9% tokom 2014. godine, dok je, njihovo učešće u ukupnoj zaposlenosti na nivou od 37,7%. Treba istaći da je ovaj sektor najinteresantniji za strane investicije, pa se, u narednom periodu, obzirom na najave, očekuje rast prikazanih parametara.

⁴Vađenje rude i kamena (B), Prerađivačka industrija (C), Snabdijevanje električnom energijom (D), Snabdijevanje vodom (E) – Monstat 2014

⁵Monstat, Anketa o radnoj snazi - 2014

⁶Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala (G), Saobraćaj i skladištenje (H), Usluge pružanja smještaja i ishrane (I)

Najveće stope rasta u periodu od 2011 do 2014 među nefinansijskim poslovnim sektorima ostvario je sektor administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (NACE N), što se dešava i u Evropi, u kojoj se takođe bilježi rast korišćenja poslovnih usluga koje pružaju podršku industriji.

Tabela 1: Učešće sektora u BDP-u i realna godišnja stopa rasta (stalne cijene)

NACE rev. 2	Učešće u BDP-u 2014, stalne cijene, kao %	Realna godišnja stopa rasta za 2014
Industrija	11,5	-0,2
B Vađenje rude i kamena	1,1	-0,1
C Prerađivačka industrija	3,9	-2,1
D Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	4,5	-2,4
E Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama i kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	2	4,4
Ostali sektori (isključujući S95)	38,9	2,7
Ukupno nefinansijski poslovni sektor	51,6	1,8

Izvor: Monstat

U strukturi prerađivačke industrije (prema podacima Monstat-a za 2015. godinu), najznačajniji udio ima podsektor proizvodnja farmaceutskih proizvoda i preparata 25,5% zatim proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja metalnih proizvoda sa 22,9% i proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duvanskih proizvoda 18,2%. Značajni podsektori su i proizvodi od drveta, plute i sl. (4,5%) kao i proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala (14,7%) i proizvodnja mašina i opreme (10,8%).

Promjene na tržištu, uzročno-posledično se reflektuju i na tržište rada i zaposlenost, pa je tako zaposlenost u sektorima vađenje ruda i kamena i prerađivačka industrija smanjena za gotovo 30% za zadnjih 6 godina. Bez specifične podrške industriji teško je očekivati da će ovaj trend uskoro biti zaustavljen.

Tabela 2: Zaposlenost po sektorima 2010-2015 u hiljadama

	2010	2015	Promjena	% promjene 2010-2015
Ukupno	209,4	221,7	12,3	5,87
Poljoprivredna djelatnost	12,9	17,1	4,2	32,55
Nepoljoprivredna djelatnost	41,8	38,7	-3,1	-7,42
Vađenje ruda i kamena i prerađivačka djelatnost	23,5	16,5	-7	-29,79
Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija				
Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama	5,6	7,6	2	35,71
Građevinarstvo	12,7	14,6	1,9	14,96
Uslužne djelatnosti	154,7	165,9	11,2	7,24

Izvor: Monstat

Izmijenjena struktura ekonomije ima značajne posljedice na tražnju za određenim zanimanjima i vještinama, što uslovljava potrebu prilagođavanja obrazovanja i obuke, u cilju dobijanja novih vještina za modernizovanu industriju.

Kada se posmatra struktura investicija, industrija u najužem smislu, privukla je svega 22,5% investicija u osnovna sredstva tokom 2014. godine, pri čemu je u prerađivačku industriju uloženo svega 7,9%. Najveći iznos investicija u osnovna sredstva je u ostale sektore nefinansijskog poslovnog sektora, posebno u aktivnosti koje se odnose na maloprodaju (NACE G – 15,6% ukupnih investicija, 2014).

Tabela 3: Investicije u osnovna sredstva po sektorima

Ostvarene investicije u osnovna sredstva po djelatnostima investitora	u hiljadama eura		učešće u %	
	2013	2014	2013	2014
Industrija	102.772	114.443	21,1	22,5
B Vađenje ruda i kamena	15.509	13.357	3,2	2,6
C Prerađivačka industrija	40.110	40.075	8,2	7,9
D Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	35.797	41.764	7,4	8,2
E snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	11.356	19.247	2,3	3,8
Ostali sektori nefinansijskog poslovnog sektora (NACE F-J, L-N)	240.383	229.985	49,6	45
Ostali sektori (NACE A, K, O-S)	142.448	165.602	29,3	32,5
UKUPNO	485.603	510.029	100,0	100,0

Izvor: Monstat (kratkoročni indikatori, investicije)

U pogledu izvoza, poljoprivredni i prehrambeni proizvodi, sirovine i prerađeno drvo, kao i metalni proizvodi su među najvažnijim izvoznim proizvodima. Najveći nedostatak crnogorske industrije je odsustvo diverzifikacije, u smislu broja i vrste proizvoda koji se izvoze, kao i broja zemalja u koje se izvozi.

Povećanje izvoza prvenstveno je rezultat činjenice da se izvozilo na rastuća svjetska tržišta (48,8% povećanje izvoza u periodu od 2009. do 2013. godine je povećanje izvoza po ovom osnovu), a ne povećanja konkurentnosti (-13,5%), geografske povezanosti (-7,4%) ili specijalizacije proizvoda (-0,3%) prema analizi i procjeni 7 osnovnih elemenata koji doprinose povećanju izvoza koje sprovodi Međunarodni trgovački centar (vidjeti Dodatak 2).

Zemlje CEFTA-e su najznačajniji izvozni trgovinski partneri Crne Gore (43,3% od ukupne vrijednosti izvoza u 2015. je sa CEFTA zemljama, 35,7% sa EU zemljama, 21% sa ostalim zemljama), dok su zemlje iz EU najznačajniji uvozni partneri (41,3% ukupnog uvoza u 2015. godini), sa obimom trgovine koje rezultira značajnim trgovinskim deficitom.

Tabela 4. Spoljnotrgovinski promet po EU-28 zemljama i potpisnicama CEFTA sporazuma

TRGOVINSKI PARTNERI	IZVOZ				UVOZ				TRGOVINSKI BILANS	
	%	u hiljadama EUR	%	u hiljadama EUR	%	u hiljadama EUR	%	u hiljadama EUR	2014	2015
		2014		2015		2014		2015		
SVIJET	100	333,166	100	317,172	100	1,784,214	100	1,841,524	-1,451,048	-1,524,352
EU-28	35.8	119,215	35.7	113,177	45.8	816,623	41.3	759,771	-697,407	-646,594
CEFTA	45.5	151,754	43.3	137,483	37.5	669,580	37.9	698,476	-517,826	-560,994

⁷ <http://www.intracen.org/country/montenegro/> - procjene se baziraju na relativnim nivoima ostvarenih rezultata u odnosu na druge zemlje kao i rastu izvoza na različitim tržištima

Ostale zemlje	18.7	62,196	21.0	66,513	16.7	298,011	20.8	383,277	-235,815	-316,764
---------------	------	--------	------	--------	------	---------	------	---------	----------	----------

Izvor: Monstat (spoljna trgovina)

ZNAČAJ PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE U OKVIRU INDUSTRIJE

Prerađivačka industrija ostaje po svom obimu najvažniji i najveći sektor industrije u Crnoj Gori i kao takav ima izuzetan značaj za zaposlenost, BDP i izvoz ukupne ekonomije.

U okviru "nefinansijskog poslovnog sektora" industrija čini 18,2% od ukupne vrijednosti prometa, dok ostalih 81,8% generišu ostali sektori. Ukoliko se posmatra doprinos poslovnom sektoru, prerađivačka industrija je na drugom mjestu, nakon trgovine na malo i veliko, što potvrđuje značaj sektora prerađivačka industrija u okviru poslovne ekonomije.

Tabela 5: Udio u prometu po vrijednosti u «nefinansijskom poslovnom sektoru»

Industrija	18,2
B Vađenje ruda i kamena	1,1
C Prerađivačka industrija	10,7
D Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	4,5
E Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	1,9
Ostali sektori nefinansijskog poslovnog sektora (isključujući NACE S95)	81,8
Ukupno nefinansijski poslovni sektor (isključujući NACE S95)	100.0

Izvor: Monstat (2015) Poslovanje preduzeća 2014.

Najnoviji podaci MONSTAT-a o prometu ostvarenom u industriji (NACE B-D), za period 2012-2015 (vidjeti Dodatak 2), pokazuje značajne oscilacije po pojedinim sektorima od 2012. godine, što je i za očekivati s obzirom na prethodnu ekonomsku krizu i investicijama koje su slijedile kasnije.

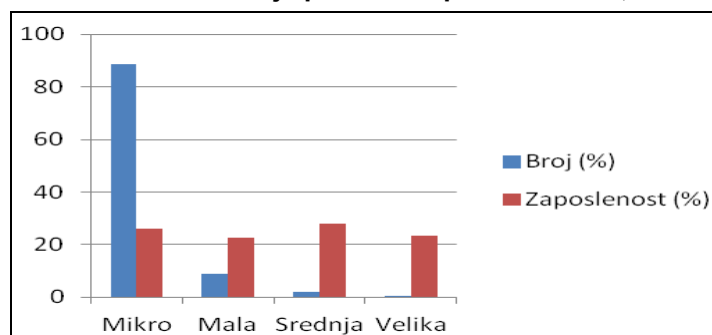
U 2015. godini sektor prerađivačke industrije zapošljava 6,7% od ukupnog broja zaposlenih osoba, što je povećanje od oko 3,5% u odnosu na 2014. godinu, kada je ovaj sektor zapošljavao 6,6%.

Kao i u slučaju zaposlenosti, sektor prerađivačke industrije ostvaruje najveće učešće u izvozu ukupne industrije, ali i u ukupnom izvozu, sa učešćem od 75,1% (2015. god.), 73,4% (2014. god.) i 60,4% (2013. god.).

POSLOVNA DINAMIKA I STRUKTURA CRNOGORSKE INDUSTRIJE PREMA VELIČINI PREDUZEĆA

Analiza strukture crnogorske ekonomije po veličini preduzeća, u skladu je sa strukturom koja se može uočiti i kod ostalih evropskih ekonomija, sa 99% preduzeća koja su po veličini mikro ili mala. Iako su mikro i mala preduzeća brojčano najveća, preduzeća srednje veličine generišu najveći dio zaposlenosti.

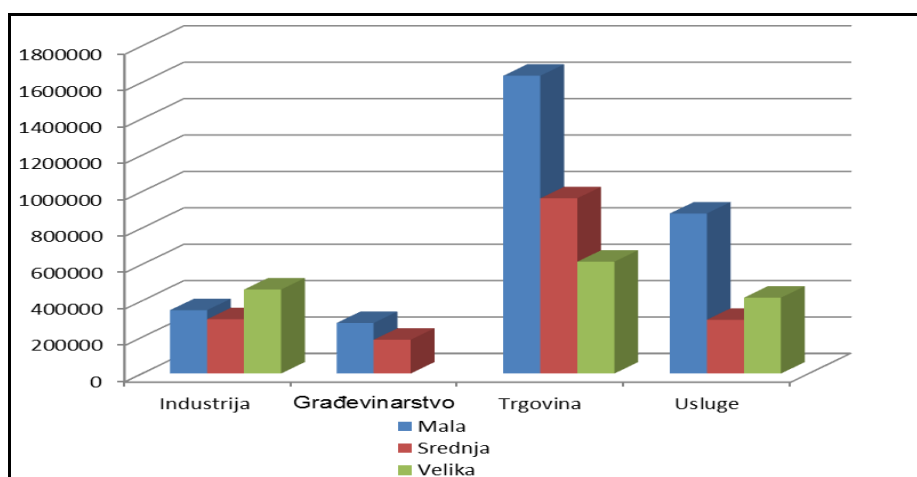
Grafik 4: Distribucija preduzeća prema veličini, 2014

Izvor: Poreska uprava 2014.

Značaj malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori ogleda se kroz vrijednosti ostvarene u ukupnom prometu i dodatoj vrijednosti, prema kojima ova preduzeća stvaraju 76% ukupnog prometa i 67% ukupne dodate vrijednosti. Na bazi sektorske analize o učešću preduzeća u ukupnom prometu, evidentno je da MSP nemaju poseban uticaj na industriju (u užem smislu) ali doprinose cjelokupnom poslovnom sektoru, u kojem dominiraju trgovina i usluge.

Grafik 5: Distribucija prema veličini i učešću u ukupnom prometu 2014, u hiljadama EUR

Izvor: Monstat

Varijacije na regionalnom nivou u smislu glavnih komponenti poslovne dinamike (gustina broja preduzeća, stopa ulaska novih preduzeća, stopa izlaska preduzeća i stopa zamjene, vidjeti Dodatak 2). Broj preduzeća po glavi stanovnika, kao i niža stopa ulaska karakteristična je za sjeverni region, u poređenju sa dinamičnijim primorskim regionom.

ISTRAŽIVAČKI I INOVACIONI POTENCIJAL CRNE GORE

Rezultati istraživanja se povećavaju tokom poslednjih godina, sa rastućom specijalizacijom u ključnim oblastima nauke, inženjerstva, matematike i tehnologije (STEM).

Istraživanje i razvoj u Crnoj Gori sprovodi 58 licenciranih naučno istraživačkih institucija, od kojih 22% pripada poslovnoj zajednici. Od nešto više od 12,55 miliona eura ukupnih izdataka na istraživanje i razvoj u 2014. godini, poslovni sektor učestvuje sa 4,8 miliona eura, što je 38,5% ukupnih ulaganja u I&R.

I pored ostvarenog rasta rezultata istraživanja, on još uvijek nije našao svoj odraz u konkretnim rezultatima u industriji. Dodatno, industrija koja se zasniva na visokoj tehnologiji trenutno je nerazvijena u Crnoj Gori. Postoji svega nekoliko sektora sa visokim procentom proizvoda čija se proizvodnja bazira na korišćenju visoke tehnologije, od kojih su svega dva (proizvodnja farmaceutskih proizvoda i proizvodnja elektro i elektronska oprema) značajni izvoznici.

U procesu razvoja osnova konkurentnosti kroz inovacije, uočava se i nedovoljna upotreba instrumenata za zaštitu prava intelektualne svojine od strane poslovne i istraživačke zajednice u Crnoj

Gori, gdje većina zahtjeva za zaštitu intelektualnih prava dolazi od strane nerezidenata (vidjeti Dodatak 2).

1.3. INDIKATORI KONKURENTNOSTI CRNOGORSKE EKONOMIJE

Indikatori konkurentnosti, koji se baziraju na međunarodnim istraživanjima, a kojima se mjere različiti faktori koji utiču na konkurentnost, omogućavaju praćenje rezultata implementacije različitih politika. Njihovom analizom je izvršeno poređenje Crne Gore sa EU, zemljama Zapadnog Balkana i malim zemljama sa razvijenim turističkim sektorom.

Tabela, u nastavku, daje prikaz napretka Crne Gore ka ostvarenju konkurentnih i razvojnih ciljeva EU 2020, na bazi ocjene Svjetskog ekonomskog foruma.

Tabela 6: Indikatori EU 2020

Država	Ukupni rezultat	Pametna rast	Inkluzivna rast	Održiva rast
Crna Gora	4.07	3.85	4.16	4.76
Razlika u rezultatima između EU28 i Crne Gore	-0.49	-0.68	-0.41	0.08
EU28	4.56	4.53	4.57	4.68
Rezultat 1-7 (1 – najniži; 7 – najveći)				
	Relativno slab rezultat	Izvor: http://reports.weforum.org/europe-2020-competitiveness-report-2014/		
	Relativno dobar rezultat			

Rezultati prikazani u tabeli jasno naglašavaju potrebu usvajanja i razvijanja koncepta "pametna rast" definisan strategijom Evropa 2020.

Relativna slabost razvoja "pametnog rasta" u Crnoj Gori, u poređenju sa drugim državama, naglašava potrebu fokusiranja na dalji razvoj strukturnih preduslova za međunarodnu konkurentnost, vezanih za oblast obrazovanja (u cilju sticanja i unapređenja znanja), istraživanja/inovacija (u svrhu ostvarivanja rasta) i većoj upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija kako bi se Crna Gora u potpunosti uvela u digitalno društvo 21. vijeka.

Ovaj zaključak dalje se potvrđuje kroz detaljniju analizu više različitih međunarodnih uporednih indikatora i izvještaja, koji pokrivaju sve glavne teme međunarodne konkurentnosti.

Sljedeća tabela daje pregled ključnih međunarodnih indikatora konkurentne pozicije Crne Gore:

Tabela 7: Indikatori konkurentnosti⁸

Ključne teme:	Polazna osnova		Izvor:
Konkurentnost	Pozicija (od 140 država)	70	WEF Global Competitiveness Report 2015-2016
Poslovno okruženje	Pozicija (od 189)	46	World Bank Doing Business 2016
Pristup tržištu	Pozicija (od 138)	49	Global Enabling Trade Report 2014 -World Economic Forum
Trgovinska logistika	Pozicija (od 160)	67	World Bank Trade Logistics Indeks 2014
Preduzetništvo	Pozicija (od 132)	54	Global Entrepreneurship & Development Indeks – GEDI 2016
Inovacije	Pozicija (od 141)	41	Global Innovation Indeks 2015

⁸ Detaljnija zbirna analiza i poređenje mjerila sa drugim državama predstavljeni su u Dodatku 4

Finansije	Pozicija (od 120)	91	IESE Venture Capital & Private Equity Country Attractiveness Indeks 2015
Vještine	Pozicija (od 103)	26	The Global Talent Competitiveness Indeks 2013
Informaciono društvo	Pozicija (od 166)	58	ICT Development Indeks (IDI) 2014
ICT mreža komunikacija	Pozicija (od 143)	56	Global Information Technology Report 2015 - Networked Readiness Indeks
Pol	Pozicija (od 145)	79	Global Gender Gap 2015 – WEF
Korupcija	Pozicija (od 174)	76	Transparency International Corruption Perceptions Indeks 2014
Životna sredina	Pozicija (od 178)	62	YCELP, CIESIN, WEF Environmental Performance Indeks 2014

Vještine su uočene u okviru nekoliko indikatora konkurentnosti kao oblast relativne prednosti u poređenju sa drugim ekonomijama (Indeks konkurentnosti globalnih talenata, Indeks mrežne pismenosti), dok su obrazovanje i obuka identifikovani kao jedna od relativnih slabosti u Izveštaju o globalnoj konkurentnosti. Takođe, tržište rada koje se konstantno mijenja znači da je ovo jedna od bitnih oblasti u kojoj je potrebno poboljšanje. Inputi za inovacije su relativno bolji od rezultata inovacionog procesa u poređenju sa drugim zemljama, što ukazuje na potrebu boljeg povezivanja između nauke i istraživanja i biznisa. Transportna i ICT infrastruktura su identifikovani kao relativne slabosti za pristup tržištu.

Na bazi datih indikatora uočava se potreba za poboljšanjem na polju: regulative i opšteg poslovnog okruženja, vještina koje posjeduje radna snaga i njihovog boljeg usaglašavanja sa potrebama tržišta, veza između istraživanja i biznisa u cilju postizanja boljih inovacionih rezultate, dostupnost ICT-a, infrastrukture i organizacije trgovine za pristup tržištu, i finansijske situacije preduzeća.

SEKTORSKE POTREBE I ANALIZA POTENCIJALA

Na bazi doprinosa ukupnoj ekonomiji (posebno izvozu), potencijala za budući rast i razvoj, kao i strateškog doprinosa većoj diverzifikaciji crnogorske ekonomije identifikovani su sektori sa potencijalom rasta, kao pokretači ekonomskog razvoja i njihovi podržavajući sektori:

Potencijal Rasta	
ENERGETIKA I OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE	
Značajni energetske potencijali i obnovljivi izvori energije čijom se valorizacijom mogu u potpunosti podmiriti domaće potrebe za energijom i povećati energetska efikasnost	
Iskorišćenost raspoloživih energetskih hidropotencijala u Crnoj Gori je samo 17%	
Ugalj je pored hidropotencijala najznačajniji resurs	
Visok je udio neiskorištenih obnovljivih izvora energije sunca, vjetra i biomase	
PRERADIVAČKA INDUSTRIJA	
Neophodnost restrukturiranja preduzeća u industriji prerade boksita, aluminijuma i čelika	
Drvena industrija posjeduje izrazito visoke potencijale rasta sa visokom dodatom vrijednošću i komparativne prednosti zbog kvalitetnog i jeftinog drvnog resursa	
Značajni potencijali za povećanje dodate vrijednosti kroz preradu i razvoj prehrambene industrije	
Neophodna orijentacija ka zamjeni postojeće i uvođenju i korišćenju savremene tehnologije	
Farmaceutska industrija koristi savremene tehnologije i raspolaže izvoznim potencijalom	
ICT I KREATIVNE INDUSTRIJE	MSP I POSLOVNE USLUGE
ICT sektor ima značajan potencijal rasta, kroz realizaciju projekata iz oblasti informacionog društva, elektronskih komunikacija i broadband infrastrukture, što bi dalje uticalo na razvoj ostalih sektora od strateške važnosti za razvoj	Potencijali razvoja biznis sektora kroz stvaranje povoljnog poslovnog ambijenta, poboljšanje institucionalnog okvira i obezbjeđenje informativnih i savjetodavnih usluga, a posebno za preduzeća koja žele da posluju u regionu i EU

<p>Crne Gore</p> <p>Razvoj obrazovanja ljudskih resursa u ICT sektoru je na visokom nivou i postoji značajan prostor za poboljšanje formalnog i neformalnog ICT obrazovanja</p>	<p>(mreža EEN);</p> <p>Značajan prostor za dalji razvoj konkurentnosti, inovativnosti i izvoza privatnog sektora</p>
<p>TURIZAM⁹</p> <p>Prema WTTC Crna Gora je rangirana na 3. mjestu prema dugoročnoj prognozi rasta (period 2015-2025)</p> <p>Posjeduje sve preduslove za pozicioniranje kao top turistička destinacija: izuzetne prirodne resurse, dobar geografski položaj, raznolikost ponude na malom prostoru, unaprijeđen poslovni ambijent za strane investitore itd.</p> <p>U budućnosti se predviđa povećanje broja turista, direktnih i indirektnih doprinosa ekonomskom razvoju, povećanja direktnih stranih investicija i realizacija planiranih greenfield investicija</p>	
<p>GRAĐEVINARSTVO</p> <p>U nedovoljnoj mjeri su iskorišćeni raspoloživi prirodni potencijali (drvena masa, mineralni resursi, kamen, rudna bogatstva), a postoji mogućnost poboljšanja kvaliteta gradnje</p> <p>Razvoj turizma u velikoj mjeri može uticati na razvoj građevinarstva</p>	<p>TRANSPORT</p> <p>Razvoj efikasnog sistema transporta važan je preduslov za valorizaciju turističkih, poljoprivrednih i industrijskih potencijala i dalji sveukupan ekonomski razvoj</p> <p>Izraženi potencijali i kapaciteti u razvoju pomorskog saobraćaja</p> <p>Povoljan geostrateški položaj za tranzitni saobraćaj</p>

Imajući u vidu njihove performanse u dosadašnjem periodu, doprinos BDP, kao i raspoložive resurse koji mogu biti efikasnije iskorišćeni, **ključni sektori/oblasti u kojima Crna Gora posjeduje komparativne prednosti sa jakim potencijalom za povećanje izvoza su: energetika, prehrambena industrija, metalna industrija, drvna industrija i turizam.** Pored ovih, važno je istaći i značaj **građevinarstva i transporta, ICT i poslovnih usluga, kao sektora koji mogu pružiti neophodnu podršku strateškim sektorima/oblastima.**

⁹ Svjetski savjet za trgovinu i turizam (WTTC) identifikuje Crnu Goru kao novu najbrže rastuću destinaciju u svijetu, i predviđa doprinos koji imaju putovanja i turizam na nivo od 7,7% godišnje, odnosno na 664,9 miliona eura do 2025 (ili 31,9% BDP-a).

2. INDUSTRIJSKA POLITIKA, VIZIJA, PRIORITETI I CILJEVI

2.1. INDUSTRIJSKA POLITIKA, AKTUELNI OKVIR I VEZA SA DRUGIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA

Razumijevanje trenutnog stanja ukupnog ekonomskog razvoja, zasnovanog na informacijama o dostignutom nivou implementacije relevantnih politika, predstavlja jedan od preduslova za uspostavljanje okvira za dobro funkcionisanje industrijske politike. U tom smislu, identifikovane su i analizirane relevantne politike i dokumenta koje predstavljaju strateški razvojni okvir na nacionalnom nivou i stvoreni su osnovni preduslovi za prepoznavanje razvojnih potencijala i usmjerenja formulisanih u horizontalnim, tematskim politikama.

Od ključnog značaja za definisanje okvira industrijske politike u Crnoj Gori predstavljaju politike, odnosno sljedeća aktuelna strateška dokumenta:

- Pravci razvoja Crne Gore 2015-2018
- Smjernice makroekonomske i fiskalne politike za period od 2015-2018
- Program ekonomskih reformi 2016-2018
- Nacrt nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine¹⁰

Dodatno, Crna Gora je kreirala nekoliko strateških dokumenata relevantnih za razvoj industrije i MSP, koja uzimaju u obzir principe EU, uključujući Strategiju za razvoj prerađivačke industrije 2014-2018.

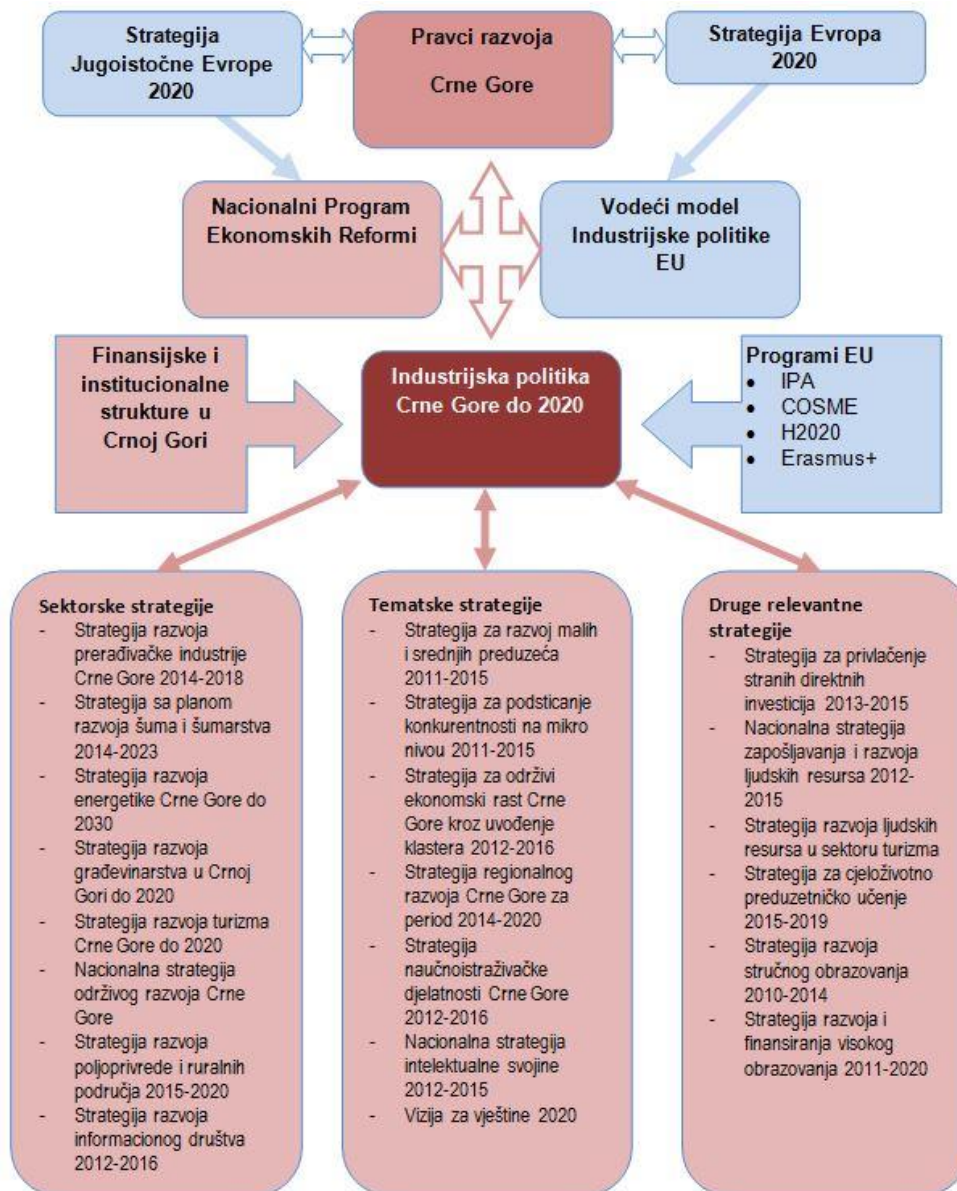
Okvir za formulisanje Industrijske politike Crne Gore, pored nacionalnih krovnih dokumenata, predstavljaju principi politike EU¹¹, utvrđeni u dokumentu Evropa 2020 i preporuke za region zapadnog Balkana, utvrđene Strategijom 2020 za jugoistočnu Evropu.

Ključne preporuke za formulisanje industrijske politike, proizašle iz procesa usaglašavanja sa principima politike u EU, odnose se na izbor mjera čijom bi primjenom Crna Gora efikasno uticala na povećanje međunarodne konkurentnosti zemlje.

¹⁰Nacrt nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine sa akcionim planom je u finalnoj fazi izrade.

¹¹Prilikom kreiranja Industrijske politike Crne Gore uzeti su u obzir principi i načela industrijske politike EU čiji je okvir jasno utvrđen u dokumentima: "An industrial policy for the globalisation era" (COM(2010) 614), "Industrial Policy: Reinforcing Competitiveness" (COM(2011) 642), "A stronger European industry for Growth and Economic Recovery - Industrial Policy communication update" (COM/2012/582 final) i "For a European Industrial Renaissance" (COM/2014/014 final). U Polaznom dokumentu kreiranja Industrijske politike Crne Gore analizirani su principi i ključne preporuke Industrijske politike u EU, definisani u pobrojanim dokumentima.

Slika 1: Pregled povezanosti strateških politika

2.2. VIZIJA INDUSTRIJSKE POLITIKE CRNE GORE

Aktivnosti koje su sprovedene u dosadašnjem periodu u Crnoj Gori, a koje su za cilj imale povećanje konkurentnosti ekonomije, bile su većinom usmjerene na unaprjeđenje regulatornog okvira i poslovnog okruženja. I pored postignutih značajnih rezultata, teži se ka kreiranju odgovarajućeg sveobuhvatnog modela, koji će omogućiti osnov budućeg ubrzanog ekonomskog razvoja odnosno konkurentnosti ekonomije Crne Gore.

U smislu stvaranja novog pristupa u industrijskoj politici, a u cilju povećanja industrijske produktivnosti, stimulisanja preduzetništva i podsticanja inovativnosti, definiše se VIZIJA:

Industrijska politika Crne Gore će kroz dalje unaprjeđenje poslovnog okruženja, podržavajući preduzeća i preduzetništvo, stimulišući primjenu savremenih tehnologija u cilju otvaranja novih i kvalitetnijih radnih mjesta, stvoriti uslove za modernizaciju industrije, zasnovanu na znanju i inovacijama i omogućiti veću integraciju na međunarodnom tržištu.

2.3. PRIORITETI I CILJEVI INDUSTRIJSKE POLITIKE

U cilju kreiranja uslova za povećanje konkurentnosti crnogorske ekonomije, industrijska politika ima težnju da otkloni strukturne disbalanse i sektorske neravnoteže, kao i da prevaziđe problem uske proizvodne baze. Uzimajući u obzir da je crnogorska ekonomija dominantno bazirana na uslugama, politika industrijskog razvoja ima obavezu da usmjerava privredu na razvoj proizvoda sa većom dodatnom vrijednošću, resursnu efikasnost i kreiranje novih izvora ekonomskog rasta.

U tom smislu, definisani su osnovni prioriteti Industrijske politike:

- Podsticanje rasta i razvoja preduzeća, posebno u prioritetnim sektorima, zasnovanom na efikasnosti, produktivnosti i inovativnosti
- Uspostavljanje preduslova za efikasnije korišćenje raspoloživih resursa, kao i razvoj potrebne infrastrukture, u cilju smanjenja troškova ulaznih komponenti.

Prethodno su, a na bazi sprovedenih analiza, jasno utvrđeni prioritetni sektori rasta:

- Prerađivačka industrija - prehrambena, drvna, metalna i farmaceutska
- Energetika
- Turizam,

kao i sektori koji, u velikoj mjeri, treba da doprinesu modernom industrijskom razvoju:

- Saobraćaj
- ICT i kreativne industrije
- Sektor biznis usluga
- Građevinarstvo

Kako bi se postigli zadati prioriteti, na dugi rok, industrijski razvoj treba da bude orjentisan ka pametnoj specijalizaciji, odnosno ka razvoju vođenom inovativnošću.

STRATEŠKI CILJEVI INDUSTRIJSKE POLITIKE

Na osnovu sprovedenih kvantitativnih i kvalitativnih analiza, kao i konsultacija sa svim relevantnim akterima, utvrđeni su prioriteti, a zatim formulisani strateški ciljevi Industrijske politike, i to:

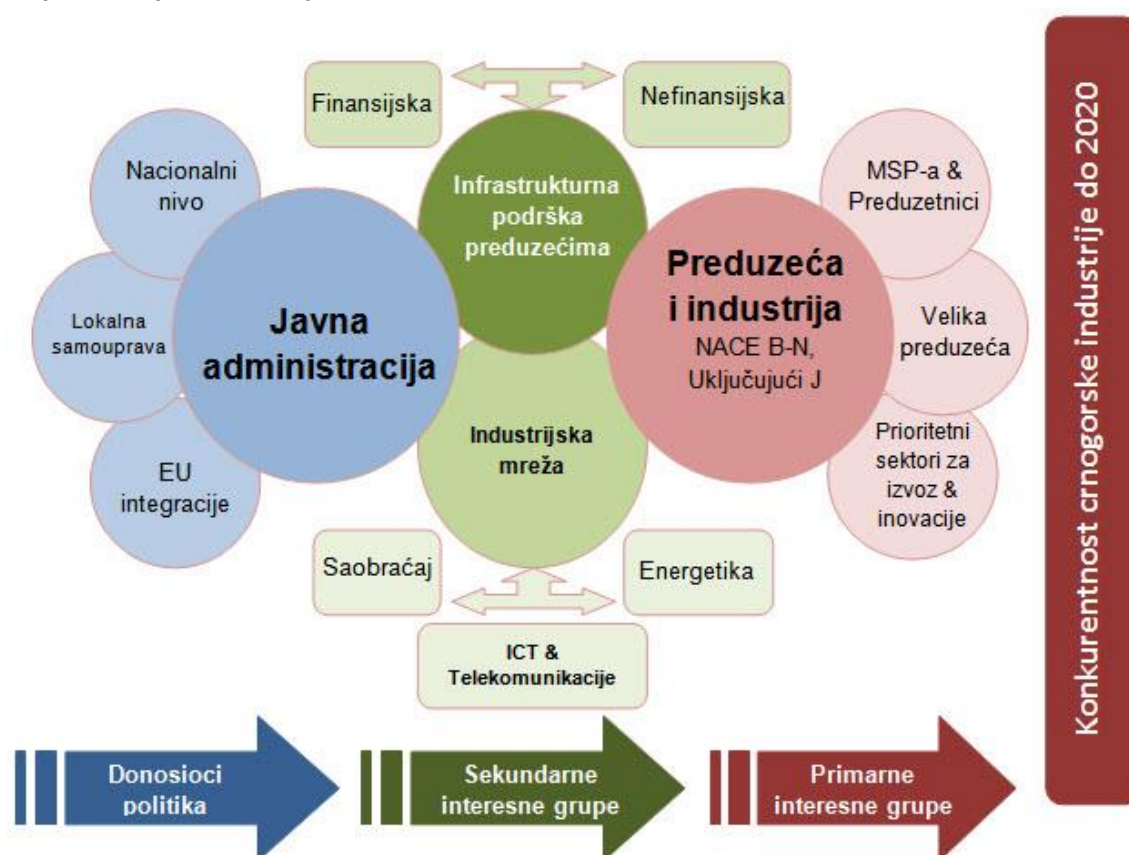
- **SC1: Konkurentna industrija:** Bolje poslovno okruženje i uslovi za industrijsku konkurentnost i održivost, uključujući turizam i druge sektore sa visokom dodatnom vrijednošću
- **SC2: Investicije i finansije za modernizaciju industrije:** Unaprijeđen investicioni okvir za modernizaciju industrije kroz bolji pristup, raspoloživost i dostupnost finansijama
- **SC3: Inovacije i preduzetništvo:** Promocija preduzetništva i preduzetničke kulture za inovacije i stabilan ekonomski rast, povećanje produktivnost i zaposlenosti
- **SC4: Pristup tržištu:** Pojednostavljenje procedura za trgovinu i poslovni pristup domaćem i međunarodnim tržištima

U sljedećoj tabeli je dat pregled ključnih tematskih oblasti razvrstanih po strateškim ciljevima i očekivanim rezultatima. Prikazan je odnos između definisanih strateških ciljeva, prethodno utvrđenih izazova, kao i mjera potrebnih za ostvarenje ciljeva i njima pripadajućih očekivanih rezultata. Dodatno, pomenuti rezultati su u direktnoj vezi sa ključnim indikatorima korišćenih u industrijskoj politici EU, u cilju obezbjeđenja njihove mjerljivosti i uporedivosti postignutog napretka u procesu približavanja drugim evropskim ekonomijama:

Strateški cilj	Inputi(I) & Outputi (O)	Tematske oblasti	Očekivani rezultati	Veze sa indikatorima Industrijske politike EU
Inputi				
SC1(a). (Input) Konkurentnost industrije	Fizički kapital (I)	Energetika	Smanjivanje troškova Sigurnost snabdijevanja	Energetika, sirovine, održivost (I)
		Sirovine	Efikasnija upotreba domaćih resursa	
		Saobraćaj	Bolja putna povezanost	Pristup tržištu, infrastruktura i usluge (I)
		ICT	Razvoj širokopojasnog interneta Automatizacija	
		Tehnologija	Primjena novih tehnologija i modernizacija industrije	
	Ljudski kapital (I)	Obrazovanje	U primjeni fleksibilni programi formalnog obrazovanja; Poboljšana ponuda programa za stručno osposobljavanje i usavršavanje; Inicijalno obrazovanje nastavnika usklađeno sa zahtjevima savremene nastave; Stvoreni uslovi za vrednovanje prethodnog učenja; Razvoj novih znanja i vještina	Investicije i vještine (I)
		Zaposlenost	Usklađivanje razvoja ljudskih resursa sa potrebama tržišta rada Povećanje zaposlenosti posebno visoko obrazovnih i stručnih kadrova i smanjenje strukturne nezaposlenosti	
Dobro poslovno okruženje (I)	Regulatorni okvir i poslovni ambijent	Pojednostavljen i predvidiv poslovni ambijent	Regulatorni okvir i poslovno okruženje (I)	
	Infrastrukturna podrška preduzećima	Uspostavljanje i unaprjeđenje biznis zona, tehnoloških parkova, nefinansijske infrastrukture itd.		
SC2. Investicije i finansije za modernizaciju industrije (input)	Finansije i investicije u prioritetne sektore (I)	Pristup finansija	Olakšan pristup bankarskom sektoru; Razvijeni novi finansijski instrumenti	Pristup finansija (I)
		Investicije u kapital i infrastrukturu	Povećan nivo investicija u prioritetne sektore	
Outputi				
SC3. Inovacije i preduzetništvo (output)	Inovacije (O)	Rezultati inovacija	Povećana inovaciona efikasnost	Inovacije (O) Industrija (O)
	Industrija (O)	Prioritetni sektori	Povećane razvojne performanse sektora i ukupne ekonomije	
	MSP i preduzetništvo (O)	Institucionalna infrastruktura	Unaprijeđen model nefinansijske podrške	
		Razvoj mreže preduzeća	Unaprijeđena poslovna organizovanost MSP	
	Konkurentnost na nivou preduzeća	Poboljšane performanse MSP		
SC4. Pristup tržištu (output)	Trgovinska integracija (O)	Izvoz	Smanjen platnobilansni deficit	Izvoz (O)
SC1 (b). Konkurentnost industrije (output)	Produktivnost (O)	Tehnologija	Upotreba novih tehnologija	Produktivnost rada (O)
		Prerada	Više faze obrade i dodate vrijednosti	

2.4. CILJNE GRUPE

Da bi se izazovi za industrijsku politiku djelotvorno rješavali, moraju biti jasno definisani akteri koji učestvuju u svakoj fazi ciklusa donošenja i sprovođenja industrijske politike, kao i krajnji korisnici ključnih mjera, što je predstavljeno narednom šemom:

Prepoznate su tri glavne grupe zainteresovanih strana, kao ključni partneri za realizaciju industrijske politike:

- **primarne zainteresovane strane** – glavni korisnici mjera i aktivnosti podrške (preduzeća iz prioritarnih sektora industrije, koji će neposredno i na dugoročnoj osnovi unaprjeđivati konkurentnost Crne Gore)
- **sekundarne zainteresovane strane** – industrijske mreže koje pružaju infrastrukturnu podršku preduzećima (energetika, saobraćaj, ICT) i institucije koje pružaju finansijsku i nefinansijsku podršku poslovanju u cilju inovativnosti, modernizacije i uslova finansiranja
- **donosioci politika** – donosioci politika na nacionalnom i lokalnom nivou, sa upravljanjem u sprovođenju i praćenju realizacije politike, realizaciji aktivnosti koje uključuju uzajamno djelovanje privrednih subjekata i države (npr. kroz nabavke, e-vladu, itd), kao i finansijskom i logističkom podrškom primarnim i sekundarnim zainteresovanim stranama u sprovođenju mjera industrijske politike.

3. STRATEŠKI CILJ 1 - KONKURENTNOST INDUSTRIJE

Uspostavljanje boljeg poslovnog okruženja i uslova za podizanje nivoa konkurentnosti industrije

Realizacijom ključnih mjera u okviru ovog strateškog cilja doprinijelo bi se ostvarivanju sljedećih rezultata:

Aktivnosti koje su usmjerene za unaprjeđenje oblasti iz segmenta fizičkog kapitala u najvećoj mjeri podrazumijevaju korišćenje nacionalnih finansijskih instrumenata, kako iz javnih tako i iz privatnih izvora finansiranja koji će omogućiti revitalizaciju energetske kapaciteta, uspostavljanje odgovarajuće ICT infrastrukturne podrške i pružanja elektronskih usluga za potrebe biznisa, bolju valorizaciju raspoloživih drvnih i mineralnih sirovina. Takođe, putem raspoloživih nacionalnih sredstava iz Agrobudžeta, u kombinaciji sa IPA fondovima, posredstvom Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, biće omogućeno podsticanje ulaganja kroz grantove u oblasti prehrambene industrije, Ministarstva ekonomije i Ministarstva nauke putem podsticajnih grantova za uvođenje modernih tehnologija u sektoru industrije, odnosno nacionalnog kofinansiranja naučno istraživačkih aktivnosti u funkciji razvoja projekata u oblasti novih tehnologija i inovacija, dostupnih iz EU programa.

Takođe, u cilju razvoja ljudskog kapitala i vještina za konkurentnost industrije, aktivnosti koje će biti implementirane pod koordinacijom Ministarstva prosvjete kao vodeće institucije u saradnji sa ostalim institucijama i obrazovnim ustanovama, kao i nacionalnim Savjetom za kvalifikacije, Nacionalnim partnerstvom za preduzetničko učenje i dr. oslanjaju se nacionalne izvore finansiranja i usmjerene su ka modernizaciji obrazovnih programa stručnog obrazovanja i studijskih programa i kreiranju potrebnih znanja i vještina u skladu sa potrebama privrede kao i promovisanje koncepta cjeloživotnog učenja. Dodatno, od strane Ministarstva rada i socijalnog staranja i Zavoda za zapošljavanje dodjelom kredita biće omogućeno povećano samozapošljavanje i zapošljavanje u industriji i sektorima koji podržavaju industrijski razvoj, a takođe i opredijeljena finansijska sredstva za realizaciju programa obrazovanja i osposobljavanja za lica koja traže zaposlenje u skladu sa potrebama razvoja industrije. U sklopu segmenta unaprjeđenje poslovnog ambijenta, na nivou Savjeta za unaprjeđenje poslovnog ambijenta, regulatornih i strukturnih reformi, aktivnostima Ministarstva finansija u saradnji sa ostalim uključenim institucijama biće omogućeno dalje poboljšanje u oblastima registracije preduzeća, građevinskih dozvola, registracije nepokretnosti i dr. što će dovesti do smanjenja troškova poslovanja, skraćivanja rokova i pojednostavljenja administrativnih procedura. Dodatno, na planu razvoja poslovne infrastrukture, proglašenjem biznis zona od nacionalnog i lokalnog interesa, aktivnostima Ministarstva ekonomije će se omogućiti lakše poslovanje kako lokalnim samoupravama tako i potencijalnim investitorima i to putem finansijske podrške za infrastrukturno opremanje, unaprjeđenje programa promocije, poreskim i administrativnim olakšicama na državnom i lokalnom nivou. Dodatno, aktivnostima Direkcije za razvoj malih i srednjih preduzeća u saradnji sa lokalnim samoupravama će se dodatno unaprijediti kapaciteti biznis centara i inkubatora za pružanje nefinansijske poslovne podrške preduzećima. Takođe, uz obezbijeđena finansijska sredstva Ministarstva nauke u saradnji sa ostalim uključenim institucijama, biće realizovan projekat uspostavljanja prvog Naučno-tehnološkog parka u cilju daljeg jačanja naučnih i privrednih kapaciteta i veza nauke i privrede i unaprijeđena komercijalizacija istraživanja.

Rezultati i indikatori

Rezultati	Indikatori rezultata	Indikatori ostvarenosti politike
R1.1: Unaprijeđena međunarodna ekonomska konkurentnost	<ul style="list-style-type: none">- Niži troškovi za preduzeća koja pružaju usluge informaciono-komunikacione tehnologije i mrežne industrije;- Veći promet, dodata vrijednost, i radna produktivnost u poslovnom sektoru- Veći indeks industrijske proizvodnje	<ul style="list-style-type: none">- 10% bolji rang u Izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma (WEF-a) o globalnoj konkurentnosti <p><i>Početno stanje: 70 od 140 država (2015-16)</i></p> <p><i>Cilj 2020: 63</i></p>

R1.2: Unaprijeđen ambijent za poslovanje svih preduzeća i preduzetnika	<ul style="list-style-type: none"> - Smanjene regulatorne barijere za razvoj preduzeća - Unaprijeđeno uzajamno djelovanje državnih institucija i preduzeća, posebno korišćenjem portala elektronske uprave - Bolja dostupnost i kvalitet usluga poslovnog razvoja namijenjenih preduzećima, a koje se mogu realizovati preko portala elektronske uprave 	<ul style="list-style-type: none"> - 10% bolji rang u Izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja <p><i>Početno stanje: 46 od 189 država (2016)</i></p> <p><i>Cilj 2020: 41</i></p>
R1.3: Povećanje učešća industrije u BDP	<ul style="list-style-type: none"> - Povećanje dodate vrijednosti kroz razvoj prerađivačke industrije uvođenjem savremenih tehnologija - Rast učešća prerađivačke industrije u ukupnoj industrijskoj proizvodnji - Sprovođenje kontinuiranih aktivnosti ka zaustavljanju procesa deindustrijalizacije 	<ul style="list-style-type: none"> - Povećanje nivoa učešća industrije u BDP-u <p><i>Početno stanje: 11,5% (2014)</i></p> <p><i>Cilj 2020: Povećano učešće industrije u BDP-u za najmanje 20%</i></p>

Ključni problemi:

- Visok spoljnotrgovinski deficit, ukazuje na slabu konkurentnost crnogorske ekonomije
- Nivo pokrivenosti uvoza izvozom, ukazuje da ne postoji odgovarajuća ponuda domaće robe na crnogorskom tržištu ili je njena cijena nepovoljnija od cijene robe koja se uvozi
- Struktura spoljnotrgovinskog prometa ukazuje na nizak nivo konkurentnosti crnogorskih proizvoda, s obzirom da na strani uvoza dominiraju proizvodi više faze prerade i dodate vrijednosti, a na strani izvoza dominiraju proizvodi niže faze prerade, uglavnom sirovine i poluproizvodi.

Obrazloženje:

Međunarodna konkurencija je u značajnom obimu prisutna na crnogorskom tržištu. Prvi prioritet za lokalna preduzeća, odnosno crnogorsku industriju, predstavlja težnja da savladaju konkurenciju na domaćem tržištu i da, nakon toga, svoje poslovanje usmjere ka tržištima regiona i EU. Takva orijentacija treba da, u skladu sa principima međunarodne konkurentnosti i uslovima slobodnog i fer tržišta, omogući stvaranje ključnih makroekonomskih preduslova crnogorskoj industriji, da proizvodi robu i usluge koje zadovoljavaju zahtjeve svjetskog tržišta, istovremeno mijenjajući odnose na domaćem tržištu, uz promjenu spoljnotrgovinskog bilansa i održavajući ili povećavajući realni dohodak svojih građana.

U tom pravcu, ključni zahtjev predstavlja potreba za proizvodnom diverzifikacijom crnogorske industrije, odnosno neophodnost sistemskog proširenja proizvodne i izvozne baze ekonomije. Za takav iskorak, neophodan uslov predstavlja razvoj konkurentskih sposobnosti na nivou privrednih subjekata, privrednih grana i nacionalne privrede u cjelini.

Integrativna Industrijska politika Crne Gore ima težnju da podigne nivo konkurentnosti i produktivnosti preduzeća i ukupne ekonomije efikasnijim korišćenjem fizičkog i ljudskog kapitala. Poboljšavanjem fizičke infrastrukture, snižavanjem troškova energije, transporta, unaprjeđenjem primjene informaciono komunikacionih tehnologija, kao i efikasnijim korišćenjem raspoloživih sirovina u proizvodnji i stimulisanjem ulaganja u modernizaciju industrije, stvoriće se ključni preduslovi za podizanje nivoa konkurentnosti. Istovremeno, neophodno je i efektivno korišćenje potencijala ljudskih resursa, što podrazumijeva podizanje neophodnog nivoa znanja i vještina i njihovo usklađivanje sa potrebama tržišta rada. Svi pomenuti faktori će biti stavljeni u punu funkciju, daljim poboljšanjem stimulativnog poslovnog okruženja i obezbjeđenjem potrebne poslovne infrastrukture neophodne za podsticanje razvojnih potencijala preduzeća.

Na osnovu identifikovanih problema i potreba definišu se sljedeći podciljevi (PC):

PC 1.1. Unaprjeđenje fizičkog kapitala – energetika, ICT, sirovine i tehnologija za konkurentna preduzeća

PC 1.2. Razvoj ljudskog kapitala i vještina za industrijsku konkurentnost

PC 1.3. Unaprjeđenje poslovnog ambijenta

PC 1.1. Unaprjeđenje fizičkog kapitala – energetika, ICT, sirovine i tehnologija

Prioriteti u okviru podcilja su:

- Sigurnost snabdijevanja, razvoj konkurentnog tržišta energije i održiv energetski razvoj
- Stimulacija ekonomskog rasta kroz sigurniji i jeftiniji transport
- Uspostavljanje Crne Gore kao digitalne države i prepoznavanje društvenog i ekonomskog potencijala ICT-a i broadband-a
- Uvođenje savremenih tehnologija i valorizacija upotrebe raspoloživih sirovina u prioritetnim sektorima kroz više faze prerade u cilju snabdijevanja tržišta visoko kvalitetnim proizvodima

Crna Gora raspolaže značajnim i nedovoljno iskorišćenim hidropotencijalom, rezervama uglja, kao i obnovljivim izvorima energije (sunca, vjetra i biomase). Valorizacijom pomenutih potencijala mogu se, u potpunosti, podmiriti domaće potrebe za energijom. Poboljšanje karakteristika i povećanje proizvodnih kapaciteta u snabdijevanju energijom, uz postignute uštede u potrošnji, dovelo bi do smanjenja cijene energije, što bi uticalo na podizanje konkurentnosti crnogorskih preduzeća.

Crnogorski saobraćajni sektor karakteriše nedovoljno razvijena putna mreža, loše stanje željezničke infrastrukture, nisko korišćenje kapaciteta aerodroma i Luke Bar kao i nedovoljna povezanost sa okruženjem. Pojedine atraktivne lokacije za privlačenje SDI, nisu valorizovane zbog neadekvatne putne povezanosti i otežanog protoka roba. Razvoj efikasnog sistema transporta važan je preduslov za industrijski razvoj zemlje, te glavnih razvojnih djelatnosti u državi – turizma, poljoprivrede i drvne industrije. Unaprjeđenje transportne povezanosti nužno podrazumijeva investicije u putnu, željezničku, vazдушnu i pomorsku saobraćajnu infrastrukturu, koja je sigurna, bezbjedna, efikasna i dobro održavana i povećava integrisanost Crne Gore u trans-evropske transportne mreže.

Razvoj i primjena ICT je od velikog značaja za ekonomski razvoj. Jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta, uz snažno oslanjanje na informaciono-komunikacione tehnologije i postizanje visokog stepena automatizacije poslovnih procesa doprinijeće jačanju konkurentnosti na nivou preduzeća. ICT sektor ima značajan potencijal za rast, kroz realizaciju projekata iz oblasti informacionog društva, elektronskih komunikacija i broadband infrastrukture što bi dalje uticalo na razvoj ostalih strateških sektora.

Industrija prerade hrane i drvna industrija raspolažu značajnim neiskorišćenim resursima (poljoprivredno zemljište i šumski resursi) i potencijalima za održivi ekonomski rast i razvoj u kojima Crna Gora posjeduje komparativne prednosti. Oko dvije trećine poljoprivrednog zemljišta se ne obrađuje, a nedovoljna iskorišćenost i valorizacija postojećih prirodnih resursa i kapaciteta naročito je izražena kod proizvodnje i prerade povrća, mliječnih i mesnih prerađevina, meda, ljekovitog bilja, šumskih plodova i pečurki. U cilju povećanja konkurentnosti u industriji prerade hrane potrebno je podsticati ulaganja u više faze prerade i poboljšanje kvaliteta prehrambenih proizvoda kroz implementaciju standarda bezbjednosti hrane, fitosanitarnih i sanitarnih standarda. I pored komparativnih prednosti u pogledu raspoloživosti drvne sirovine i mogućnosti za izvoz, potencijali drvne industrije nisu u dovoljnoj mjeri valorizovani, što upućuje na potrebu pune implementacije regulatornih mehanizama u oblasti prometa drvetom sa krajnjim ciljem povećanja stepena finalne prerade. Takođe i u oblasti rudarstva kroz realizaciju ugovora o koncesiji za eksploataciju mineralnih sirovina biće omogućeno dalje povećanje obima proizvodnje i veće iskorišćenosti mineralnih sirovina u industrijskom lancu vrijednosti.

U okviru metalne industrije, najveći broj velikih preduzeća je vezan za proizvodnju metala, dok je određeni broj malih preduzeća vezan za proizvodnju i preradu metala. Imajući u vidu probleme sa

kojima se suočavaju preduzeća u metalnoj industriji, potrebno je usmjeriti raspoložive resurse ka tehnološkoj modernizaciji i podsticanju energetske efikasnosti i boljim performansama u zaštiti životne sredine.

Tehnologije koje se koriste u crnogorskoj industriji su najvećim dijelom zastarjele, izraubovane i radno intenzivne, usmjerene ka nižim fazama prerade. Zato je neophodno da se stvore preduslovi i definišu prioritetne oblasti na osnovu utvrđenih potencijala, sposobnosti i raspoloživih prirodnih resursa, u cilju promovisanja savremenih tehnologija i njihove primjene u prioritetnim industrijskim sektorima čime će se povećati efikasnost ulaganja i podstaći proizvodnja ka višim fazama obrade. Dodatno, potrebno je težiti daljem unaprjeđenju naučnoistraživačkih ustanova sa privrednim subjektima i promovisati veću primjenu istraživanja i inovacija u cilju stvaranja inovativnog okruženja povoljnog za nastanak novih proizvoda I usluga I stvaranja veće dodate vrijednosti.

Ključne mjere u okviru PC 1.1:

- 1.1.1. Efikasna valorizacija energetske potencijala** i smanjivanje troškova poslovanja kroz razvoj infrastrukture za održivo snabdijevanje energijom i razvoj liberalizovanog, konkurentnog i otvorenog energetskeg tržišta
- 1.1.2. Upotreba ICT za razvoj konkurentne industrije** kroz unaprjeđenje uslova snabdijevanja, razvoj nacionalne broadband mreže, povećanje poslovnih sposobnosti i razvojem jedinstvene kontakt tačke za pružanje informacija o uslugama eUprave
- 1.1.3. Veća raspoloživost sirovina za prioritetne sektore** kroz unaprjeđenje ponude drvne sirovine i bolje dostupnosti za drvoprerađivače, dalju eksploataciju mineralnih sirovina i njihovu veću upotrebu u građevinskoj industriji, podsticanje ulaganja u više faze prerade prehrambenih proizvoda I marketinga prehrambenih proizvoda kroz dodjelu grantova.
- 1.1.4. Uvođenje savremenih tehnologija u prioritetnim sektorima** kroz razvoj programa za podsticanje uvođenja modernih tehnologija u tim sektorima i podržavajući preduzeća da razvijaju nove tehnologije koristeći raspoložive grantove EU u saradnji sa istraživačkim institucijama

Realizacijom navedenih ključnih mjera ostvarili bi se sljedeći indikativni rezultati u okviru Podcilja 1.1:

- Završena rekonstrukcija i revitalizacija postojećih i obezbijeđeni uslovi za izgradnju novih energetske kapaciteta, uključujući izgradnju malih hidroelektrana, vjetroelektrana i kapaciteta za korišćenje solarne energije
- Uspostavljanje infrastrukture i uslova da preduzeća i zaposleni unaprijede svoje svakodnevno poslovanje povećanjem korišćenja savremenih ICT, na prostoru cijele Crne Gore
- Upotreba raspoloživih sirovina u prerađivačkoj industriji kroz proizvodnju sa višim fazama prerade
- Stvoreni uslovi da preduzeća u prioritetnim sektorima uvode i primjenjuju tehnologiju koja omogućava stvaranje dodate vrijednosti

PC 1.2. Razvoj ljudskog kapitala i vještina za konkurentnost industrije

Prioriteti u okviru podcilja su:

- Povezivanje visokog obrazovanja i privrede, uspostavljanje modela cjeloživotnog učenja i podizanje preduzetničko-inovativnog karaktera obrazovanja
- Unaprjeđenje znanja, vještina i kompetencija u cilju povećanja mogućnosti zapošljavanja i povećanja konkurentnosti kroz formalno obrazovanje, neformalno učenje i osposobljavanje

U cilju prevazilaženja strukturne neusklađenosti između ponude i tražnje za znanjem i vještinama, jedan od ključnih prioriteta predstavlja potreba za sprovođenjem reforme obrazovnog sistema, koja treba da omogući usklađivanje sistema obrazovanja sa zahtjevima modernog industrijskog i ekonomskog razvoja. Jedan od ključnih prioriteta u okviru reforme predstavlja modernizacija

obrazovnih programa u skladu sa potrebama tržišta rada, sa fokusom na sektor industrije, dalji razvoj nacionalnog okvira kvalifikacija, odnosno karijerne orijentacije, realizaciju programa stipendiranja za sticanje znanja u sektoru industrije, uz istovremeni razvoj i realizaciju koncepta cjeloživotnog učenja. U sprovođenju reformi obrazovnog sistema neophodna je uključenost ključnih partnera, kako bi preduzete mjere dale svoj puni efekat koji će se reflektovati u stvaranju uslova u kojima će se sticati znanja i vještine koje su bolje usklađene sa potrebama privrede.

Prevazilaženje strukturnog karaktera nezaposlenosti u Crnoj Gori predstavlja jedan od ključnih prioriteta razvoja. Neusklađenost na tržištu rada je potrebno prevazići stvaranjem uslova za otvaranje novih radnih mjesta i ulaganjem u ljudski kapital. Savremeni razvoj industrijske politike zahtijeva razvoj mehanizma za predviđanje potreba za specifičnim tipovima kvalifikacija i znanja u skladu sa razvojem prioriteta sektora i strateškog okvira za unaprjeđenje i sticanje potrebnih znanja i vještina koji treba da doprinese razvoju konkurentne i dinamične ekonomije, koja generiše nova i kvalitetna radna mjesta.

Ključne mjere u okviru PC 1.2:

1.2.1. Obrazovanje u skladu sa potrebama tržišta rada kroz modernizaciju obrazovnih programa stručnog obrazovanja u oblasti industrije kao i studijskih programa, izradu standarda zanimanja i standarda kvalifikacija, realizaciju koncepta cjeloživotnog učenja koji će omogućiti veću konkurentnost i mobilnost radne snage, povećanu zaposlenost i produktivnost u prioritetnim sektorima

1.2.2. Usklađivanje obrazovne ponude sa potrebama tržišta rada, kao i poboljšanje dostupnosti sticanja kvalifikacija različitim ciljnim grupama obezbjeđivanjem kredita za samozapošljavanje u privredi i realizaciju programa prekvalifikacije i dokvalifikacije u cilju osposobljavanja za zapošljavanje u skladu sa potrebama razvoja industrije

Realizacijom navedenih ključnih mjera ostvarili bi se sljedeći indikativni rezultati u okviru Podcilja 1.2.:

- Uspostavljen sistem kreiranja potrebnih znanja i vještina u skladu sa potrebama privrede i promovisanje koncepta cjeloživotnog učenja
- Stvoreni uslovi za unaprjeđenje tržišta rada koje omogućava jačanje kapaciteta i vještina, veću mobilnost radne snage, zapošljavanje i otvaranje novih radnih mjesta

PC 1.3. Unaprjeđenje poslovnog ambijenta

Prioriteti u okviru podcilja su:

- Unaprjeđenje postojećeg regulatornog okvira i poslovnog ambijenta
- Uspostavljanje i unaprjeđenje neophodne osnovne poslovne infrastrukture

Pouzdan, predvidiv i jasan pravni i administrativni okvir za poslovanje preduzeća, ima za cilj uspostavljanje pravne sigurnosti i smanjivanje barijera u poslovanju na najmanju moguću mjeru. Uspostavljanje takvog ambijenta, od izuzetnog je značaja za ekonomski razvoj, jer direktno utiče na konkurentnost, nivo ulaganja i dinamičan razvoj privrede. Iako se reforme u oblasti unaprjeđenja poslovnog ambijenta sprovode u kontinuitetu, neophodno je u narednom periodu nastaviti rad regulatornih tijela i institucija na daljem otklanjanju administrativnih prepreka i smanjenja troškova koje regulatorni okvir kreira preduzećima u njihovom poslovanju, naročito u pogledu pune implementacije online registracije preduzeća kao i uvođenja elektronskog poslovanja u proces izdavanja građevinske dozvole.

Postojeća politika poreskih olakšica daje značajne podsticaje razvoju turističke industrije i energetike (nulta stopa PDV-a za isporuku proizvoda i usluga za gradnju i opremanje visoko kvalitetnih hotela, energetskog objekta za proizvodnju električne energije instalisane snage veće od 10 MW čija investiciona vrijednost prelazi 500.000 eura) što je u tijesnoj vezi sa ostvarenjem zacrtanih ciljeva u oblasti fizičkog kapitala tj. energetike odnosno podsticanja investicija u oblasti turizma i subvencioniranja investitora iz oblasti hotelijerstva. Takođe, uvedene su olakšice za porez na dobit i porez na dohodak za zapošljavanje novih radnika u nerazvijenim opštinama. U narednom periodu, nakon donošenja Zakona o inovacijama, razmotriće se i mogućnost uvođenja poreskih podsticajnih

mehanizama za ulaganje u istraživanje i inovacije u preduzećima kako bi se dodatno podstakao rast preduzeća zasnovanih na inovacijama (detaljnije obrađen u okviru strateškog cilja 3).

Dobar ambijent za poslovanje i razvoj preduzeća predstavlja odgovarajuća poslovna infrastruktura: biznis zone, naučno-tehnološki parkovi, poslovni inkubatori i biznis centri. Biznis zone, treba da omoguće korišćenje prostora podobnih za izgradnju kapaciteta, infrastrukturno opremljenih, namijenjenih upotrebi većeg broja kompanija i proizvođača, uz set poslovnih olakšica utvrđenih od strane lokalnih samouprava, koje obuhvataju plaćanje komunalnih naknada, povoljniju cijenu zakupa prostora unutar biznis zona, smanjenje različitih kategorija poreskih stopa i dr. Na taj način će biti omogućen dalji razvoj mikro i malih preduzeća uz povećanje zaposlenosti u manje razvijenim opštinama. Dodatno, u pogledu tehnoloških parkova, uspostavljanje adekvatnog institucionalnog okvira koji će omogućiti stimulisanje inovacija i olakšati apsorpciju tehnologije predstavlja veoma važan segment, koji sa jedne strane podrazumijeva podsticanje naučne izvrsnosti u onim oblastima u kojima je naučni i privredni potencijal najveći, dok sa druge strane podstiče preduzetničke potencijale zasnovane na inovacijama, koji će direktno doprinijeti jačanju konkurentnosti privrede. Kroz mehanizme industrijske politike neophodno je obezbijediti dalje unaprjeđenje okvira za razvoj poslovne infrastrukture, kao i unaprjeđenje kapaciteta postojećih biznis centara i inkubatora za pružanje poslovnih usluga preduzećima.

Ključne mjere u okviru PC 1.3:

- 1.3.1. Unaprjeđenje regulatornog okvira i poslovnog ambijenta** kroz realizaciju preporuka iz Akcionog plana "giljotine propisa " koji se odnose na oblast industrije kao i aktivnosti na unaprjeđenju poslovnog ambijenta privrede u svim relevantnim segmentima iz Doing business izvještaja, sa fokusom na registraciju preduzeća, izdavanje građevinskih dozvola, registraciju nepokretnosti i plaćanje poreza
- 1.3.2. Razvoj poslovne infrastrukture u skladu sa potrebama preduzeća** kroz razvoj poslovnih zona, uspostavljanje naučno-tehnološkog parka, podsticanje razvoja inkubatora i daljim jačanjem institucionalne infrastrukture na lokalnom i regionalnom nivou za pružanje nefinansijske poslovne podrške preduzećima

Realizacijom navedenih ključnih mjera ostvarili bi se sledeći indikativni rezultati u okviru Podcilja 1.3.:

- Unaprijeđen poslovni ambijent kreiranjem jasnog i predvidivog regulatornog okvira, uz smanjenje troškova poslovanja, skraćanje rokova i pojednostavljenje administrativnih procedura
- Podignut nivo poslovnih aktivnosti preduzeća u prioritetnim sektorima u okviru unaprijeđenih usluga koje pružaju biznis zone, tehnološki park, inkubatori, biznis centri

4. STRATEŠKI CILJ 2 - INVESTICIJE I FINANSIJE ZA MODERNIZACIJU INDUSTRIJE

Unaprijeđen investicioni okvir za modernizaciju industrije kroz bolji pristup, raspoloživost i dostupnost finansijama

U oblasti unaprijeđenja **pristupa finansijama** za preduzeća iz sektora industrije na raspolaganju su na mehanizmi kreditne podrške i podrške za jačanje likvidnosti od strane Investiciono-razvojnog fonda i treba da doprinesu otvaranju novih preduzeća, rastu i razvoju postojećih i novom zapošljavanju. Finansijska podrška preduzećima iz javnih izvora je u najvećoj mjeri obezbijeđena od međunarodnih finansijskih institucija i povraćajem sredstava iz prethodnih plasmana IRFCG.

Ujedno, ponuda novih finansijskih instrumenata poput kreditnih garancija i ulaganja u kapital, preduzećima su dostupna uglavnom u okviru međunarodnih programa poput COSME i WB EDIF, čiju implementaciju i uključivanje finansijskih posrednika treba poboljšati u narednom periodu.

Podrška investicijama u prioritetne sektore industrije je zasnovana na nacionalnim izvorima kroz stimulatívne mjere u vidu bespovratnih sredstava za novo zapošljavanje koje obezbjeđuje Ministarstvo ekonomije i Sekretarijat za razvojne projekte.

Realizacijom ključnih mjera u okviru ovog strateškog cilja doprinijelo bi se ostvarivanju sljedećih rezultata:

Rezultati i indikatori

Rezultati	Indikatori rezultata	Indikatori ostvarenosti politike
R2.1: Bolja raspoloživost, dostupnost i pristup finansijama za preduzeća	<ul style="list-style-type: none"> - Veća dostupnost različitih vrsta kredita za investicije i obrtni kapital; - Unaprijeđene vještine preduzeća za pristup odgovarajućim finansijama za različite faze razvoja 	<ul style="list-style-type: none"> - 50% veća mogućnost zaduživanja finansijskih institucija u Crnoj Gori od finansijskih institucija u okviru EU, za plasman u sektoru industrije <i>Početno stanje: 121 milion eura što je vrijednost finansijskog ugovora Evropske investicione banke o kreditu za MSP i prioritetne projekte (2011-2015, EIB)</i> - 40% povećan nivo kredita za sektor nefinansijskih institucija <i>Početno stanje: 975 miliona eura 2014 (CBCG) Dostupnost obuke iz spremnosti za ulaganje namijenjene MSP</i>
R2.2: Poboľšano finansiranje za inovativna preduzeća	<ul style="list-style-type: none"> - Bolje korišćenje instrumenata za davanje zajmova iz COSME-a i H2020 - Uvođenje na tržište "poslovnih anđela" (ulagača u kompanije na početku razvoja), rizičnog (venture) kapitala i drugih instrumenata za ulaganje u kapital preduzeća 	<ul style="list-style-type: none"> - 10% bolji rang u globalnom Indeksu privlačnosti IESE-a za ulaganja u vlasnički kapital preduzeća <i>Početno stanje: 91 od 120 država (2015)</i> <i>Cilj 2020: 82</i> - Najmanje 5 preduzeća obezbijedilo ulaganje u vlasnički kapital za inovacije kroz WB EDIF ili drugi izvor koji finansira EU
R2.3: Veće investicije u sektoru industrije	<ul style="list-style-type: none"> - Veći nivo investicija u osnovna sredstva u industriji i mrežnim industrijama - Blagovremena realizacija planiranih procesa vezanih za turističku i industrijsku infrastrukturu 	<ul style="list-style-type: none"> - 10% povećanje investicija u osnovna sredstva. <i>Početno stanje: 114 miliona eura (2014, Monstat)</i> - Učešće direktnih stranih investicija BDP-u na nivou od 15% <i>Početno stanje: neto priliv SDI - 10,4% BDP-a (2014, CBCG)</i> - Povećanje nivoa investicija kroz projekt WBIF

	- "Project pipeline" odobrenih projekata za investicije	
--	---	--

Ključni problemi:

- Postojeća raspoloživa finansijska sredstva i instrumenti nisu u potpunosti u skladu sa postojećom i potencijalnom tražnjom preduzeća
- Neodgovarajući nivo direktnih investicija u prioritetnim sektorima

Obrazloženje:

Razvoj moderne industrije u Crnoj Gori zahtijeva obezbjeđivanje finansiranja iz domaćih, ali i iz različitih inostranih izvora. Pored podsticajnih sredstava javnog sektora, značajan izvor predstavljaju i specifični EU programi, kao i sredstva privatnog sektora, koja treba da budu podržani komercijalnim aranžmanima na finansijskom tržištu. Postojeće finansijsko tržište karakteriše manjak mogućnosti finansiranja za započinjanje, odnosno proširenje poslovanja preduzeća, imajući u vidu nepovoljnu kreditnu ponudu bankarskog sektora.

U cilju poboljšanja finansijske ponude za preduzeća, Investiciono-razvojni fond Crne Gore plasira svoja sredstva pod povoljnijim uslovima u odnosu na tržišne, a dodatna sredstva obezbjeđuje zaključivanjem finansijskih aranžmana sa međunarodnim finansijskim institucijama (EIB, EBRD, Svjetska banka, itd).

Finansijski instrumenti zasnovani na ulaganju u kapital preduzeća su naročito značajni za inovativna i brzorastuća preduzeća, bilo da se radi o ulaganjima u vlasnički kapital ili o mezanin ulaganjima, koja u sebi kombinuju ulaganja na bazi kredita i vlasničkog kapitala. Iako ova preduzeća čine mali dio sektora MSP, ona su ključna za osiguranje dugoročne konkurentnosti, posebno u pojedinim tržišnim segmentima (digitalna tehnologija i ICT).

U tom kontekstu, unaprjeđenje postojećih i uspostavljanje novih finansijskih instrumenata, treba da omogući preduzećima lakši pristup kapitalu, na način i pod uslovima koji odgovaraju njihovoj razvojnoj fazi i potrebama, a koji će biti usmjereni ka oslobađanju inovativnih potencijala i rastu njihove konkurentnosti. Takođe, potrebno je dalje unaprjeđenje konkurentnog poslovnog okruženja koje će stvoriti uslove za veće privlačenje stranih i domaćih direktnih investicija, posebno u prioritetnim sektorima.

U dosadašnjem periodu, strane investicije su u najvećoj mjeri bile vezane za sektore turizma i građevinarstva, a u manjoj mjeri za sektore gdje Crna Gora ima komparativne prednosti. Posljednjih godina je došlo do određenog zastoja u realizaciji pojedinih investicija, za koje se vjeruje da će se u najkraćem periodu nastaviti, posebno sa daljim unaprjeđenjem regulatornog okvira i kreiranjem povoljnog i sigurnog ambijenta za poslovanje, uz jačanje institucionalnih kapaciteta i unaprjeđenja potrebne infrastrukture.

Na osnovu identifikovanih problema i potreba definišu se sljedeći podciljevi (PC):

PC 2.1. Unaprjeđenje pristupa finansiranju za konkurentna i inovativna preduzeća

PC 2.2. Podsticanje direktnih investicija u prioritetne sektore

PC 2.1. Unaprjeđenje pristupa finansiranju za konkurentna i inovativna preduzeća

Prioriteti u okviru podcilja su:

- Poboljšanje pristupa tržištu kapitala
- Dinamiziranje aktivnosti bankarskog sektora
- Razvoj novih finansijskih instrumenata

Poslovanje banaka u Crnoj Gori karakteriše rast kapitala i depozita na godišnjem nivou, uz trend blagog porasta kreditnih plasmana u posljednjim godinama. Od velike važnosti je uspostavljanje sporazumnog finansijskog restrukturiranja dugova ekonomski održivih privrednih subjekata, koji će doprinijeti ublažavanju negativnih trendova i unaprijeđenju kreditnih aktivnosti banaka. U tom smislu veoma je važno povećanje kvaliteta upravljanja kreditnim rizikom kroz unaprijeđenje zakonske regulative, što utiče na poboljšanje poslovnog ambijenta i podstiče dinamičnije i fleksibilnije kreditne aktivnosti banaka u finansiranju preduzetničkih projekata.

Investiciono-razvojni fond Crne Gore usmjerava svoje aktivnosti ka prevazilaženju jaza između ponude i tražnje na finansijskom tržištu. Imajući u vidu svoju programsku orijentaciju, kao i raspoložive finansijske instrumente EU za podršku preduzećima (HORIZON 2020, COSME), IRF CG može kroz učešće u ovim programima, unaprijediti postojeću kreditnu garantnu šemu ili sagledati mogućnosti za razvoj novih programa koji se tiču finansiranja na bazi ulaganja u vlasnički kapital (Equity finansiranje), što bi predstavljalo značajnu finansijsku podršku rastućim inovativnim i konkurentnim MSP. Takođe, potrebno je unaprijediti i razviti instrumente za pripremu i osiguranje izvoza.

Imajući u vidu da pojedini pomenuti finansijski instrumenti nisu u dovoljnoj mjeri prisutni u Crnoj Gori, potrebno je jačati saradnju unutar raspoloživih regionalnih programa kao što su WB EDIF, odnosno ENIF fond. Ujedno je potrebno podsticati investicije u okviru Zapadnobalkanskog investicionog okvira u dijelu tehničke podrške, implementacije i unaprijeđenje institucionalnih kapaciteta. Istovremeno, potrebno je pripremiti preduzetnike i poslovne ljude, finansijske posrednike i savjetnike za veće korišćenje alternativnih izvora finansiranja, tako što će se intenzivirati obuka u oblasti investicione spremnosti za preduzeća i upoznavanja sa karakteristikama ulaganja na bazi vlasničkog kapitala. Takođe, potrebno je unaprijediti saradnju postojećih mikrokreditnih institucija sa privredom i realizovati aktivnosti koje se odnose na korišćenje mogućnosti u okviru programa EU.

Ključne mjere u okviru PC 2.1:

- 2.1.1. Uključivanje IRFCG u finansijske programe EU koji će omogućiti razvoj novih finansijskih instrumenata** usmjerenih ka jačanju kapaciteta i modernizaciji industrije, poboljšanje likvidnosti preduzeća u prioritnim sektorima
- 2.1.2. Kreiranje novih finansijskih instrumenata za ulaganja u vlasnički kapital za inovativna i brzorastuća preduzeća, garantne šeme koju mogu da koriste banke, na osnovu raspoloživih programa EU za region Zapadnog Balkana i priprema infrastrukturnih investicionih projekata** jačanjem institucionalnih kapaciteta za realizaciju aranžmana i učešće u programima koji omogućavaju povećanje investicija u oblasti energetike, transporta, zaštite životne sredine

Realizacijom navedenih ključnih mjera ostvarili bi se sljedeći indikativni rezultati u okviru Podcilja 2.1.:

- Proširena sveukupna ponuda IRFCG, kao i korišćenje raspoloživih programa EU
- Uspostavljanje novih finansijskih instrumenata, posebno usmjerenih ka inovativnim i brzorastućim preduzećima i realizacija infrastrukturnih projekata.

PC 2.2. Podsticanje direktnih investicija u sektoru industrije

Prioritet u okviru podcilja su:

- Obezbijediti odgovarajući okvir i uslove za privlačenje novih investicija

Uspješnost privlačenja stranih direktnih investicija treba da se zasniva na aktivnostima koje su usmjerene, prevashodno, na zaokruživanje povoljnog regulatornog okvira i stvaranje konkurentnog ambijenta za poslovanje. Od velike važnosti je razvoj institucionalnih kapaciteta koji su neophodni da u potpunosti prate proces, od privlačenja strane investicije do njene ukupne realizacije. Takođe, priprema potrebnih ljudskih resursa za otpočinjanje i realizaciju cjelokupne investicije predstavlja jedan od ključnih elemenata uspješnosti.

U cilju maksimiziranja efekata koje donose strane direktne investicije, potrebno je raspoložive kapacitete usmjeriti u sektore i oblasti koje imaju komparativne prednosti. U tom smislu, pored turizma, predmet interesovanja stranih investitora trebalo bi da budu oblasti za čiji razvoj postoje raspoloživi

prirodni resursi, koji se u dovoljnoj mjeri ne koriste, i proizvodnja sa nižim fazama prerade. To su oblasti: prerada hrane, drvna industrija, proizvodnja metalnih proizvoda i farmaceutska industrija.

Potrebno je posebno istaći Uredbu o podsticanju investicija koja je usmjerena na privlačenje investicionih projekata čija je minimalna vrijednost ulaganja 250.000/500.000 eura i kojima se obezbjeđuje otvaranje najmanje 10/20 novih radnih mjesta kroz investiranje u zemljište, zgrade, proizvodne pogone, mašine i opremu, ali i kroz nematerijalna ulaganja (patenti i licence). Donošenjem Uredbe o podsticanju direktnih investicija, stvoren je osnov za finansijske podsticaje za privlačenje direktnih investicija, naročito u oblasti prerađivačke industrije, sa ciljem kreiranja novih radnih mjesta i uvođenja novih tehnologija i znanja.

Posebno se vrednuju investicioni projekti koji utiču na razvoj manje razvijenih jedinica lokalne samouprave. Kroz obezbjeđivanje adekvatnih podsticaja tj. subvencija investitorima, direktno će se uticati na povećanje doprinosa industrijskog sektora odnosno prerađivačke industrije u stvaranju bruto-dodate vrijednosti, kroz efekte povećanja zaposlenosti, proizvodnje i izvoza.

Ključne mjere u okviru PC 2.2:

2.2.1. Promocija i komunikacija za privlačenje investicija u ciljanim sektorima, kao i primjena Uredbe o podsticanju direktnih investicija kroz prezentaciju raspoloživih investicionih potencijala i uspostavljanje kontakata i pregovora sa potencijalnim partnerima i investitorima o korišćenju raspoloživih podsticaja za investicije

Realizacijom navedenih ključnih mjera ostvarili bi se sljedeći indikativni rezultati u okviru Podcilja 2.2.:

- Podizanje nivoa direktnih investicija u industrijskom sektoru
- Otvorena nova radna mjesta u sektoru industrije i manje razvijenim područjima

5. STRATEŠKI CILJ 3 - INOVACIJE I PREDUZETNIŠTVO

Promocija preduzetništva i inovacija u cilju stabilnog ekonomskog rasta, povećanja produktivnosti i zaposlenosti

U oblasti **inovacija**, odnosno jačanja veza naučno-istraživačkih institucija i centara znanja sa preduzećima, obezbijeđeni su grantovi za istraživanje i razvoj od Ministarstva nauke, uz dodatne podsticaje za grantove za inovacije, od strane Ministarstva ekonomije. Unaprjeđenje **energetske efikasnosti** preduzećima iz sektora industrije, Ministarstvo ekonomije planira da obezbijedi uz finansijske podsticaje u okviru EU programa. Pružanje **usluga podrške preduzećima** je uglavnom zasnovano na podršci Ministarstva ekonomije kroz usluge informisanja, promotivnih događaja, mentoringa, obuke i treninga uz dodatnu podršku u okviru međunarodnih projekata.

U oblasti **prerade hrane i agroturizma** preduzećima su na raspolaganju podsticajne mjere iz Agrobudžeta i IPARD programa, koje obezbjeđuje Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja. Za unaprjeđenje **turističke ponude** razvijene su podsticajne mjere u vidu poreskih olakšica, subvencija dijela kamata na kredite za izgradnju i adaptaciju hotelskih kapaciteta, i izgradnje skijališta, od strane Ministarstva turizma i održivog razvoja u partnerstvu sa IRFCG.

Realizacijom ključnih mjera u okviru ovog strateškog cilja nastoji se doprinijeti ostvarivanju sljedećih rezultata:

Rezultati i indikatori

Rezultati	Indikatori rezultata	Indikatori ostvarenosti politike
R3.1: Rast preduzeća kroz inovacije u okviru prioritetnih sektora	<ul style="list-style-type: none"> - Veći promet i dodata vrijednost u prioritetnim sektorima - Unaprijeđene inovacione sposobnosti preduzeća 	<ul style="list-style-type: none"> - U prosjeku 5% godišnje povećanje prometa preduzeća do 2020. godine <i>Početno stanje: 103.3 u 2014. g. (indeks nivoa, 2012=100, Monstat Indeksi prometa u industriji)</i> <i>Cilj 2020: 120</i> - 10% povećanje ulaganja u istraživanje i razvoj poslovnog sektora i sektora visokog obrazovanja <i>Početno stanje: poslovni sektor 6,2 miliona eura, visoko obrazovanje 3,4 miliona eura (2014 Monstat)</i> - 10% povećanje inovativnih preduzeća (Izveštaj Svjetske banke – Indikatori preduzeća) - 10% povećanje korišćenja ICT za e-trgovinu od strane preduzeća <i>Početno stanje: 14.3% prijem narudžbi putem interneta (2014 Monstat ICT izvještaj)</i>
R3.2: Bolja povezanost istraživanja i industrije u cilju veće inovativnosti preduzeća	<ul style="list-style-type: none"> - Veće učešće MSP-a u projektima H2020 - Povećan nivo grantova za inovacije - Veći broj prijava/zahtjeva za zaštitu svih vrsta prava na intelektualnu svojinu od strane crnogorskih organizacija - Veći fokus na održivom razvoju preduzeća 	<ul style="list-style-type: none"> - 10% bolji rang u Globalnom indeksu inovativnosti <i>Početno stanje: 41 od 141 država (2015)</i> <i>Cilj 2020: 36</i> - Povećanje u godišnjem finansiranju od H2020 u odnosu na prethodnu godinu i u odnosu na prosječna sredstva po osnovu FP7 <i>Početno stanje: 3,5 miliona eura (FP7 2007-2013)</i> <i>Cilj 2020: 5 miliona eura</i>
R3.3: Djelotvorna podrška poslovanju koja se pruža preduzećima i	<ul style="list-style-type: none"> - Bolja integrisanost, umrežavanje i upućivanje na relevantne usluge za MSP 	<ul style="list-style-type: none"> - Bolji rezultat po relevantnim dimenzijama procjene razvoja MSP kroz Indeks politike razvoja MSP

preduzetnicima u svim fazama poslovnog razvoja	<ul style="list-style-type: none"> - Dostupnost centralnih usluga Evropske mreže preduzetništva svim MSP - Veće učešće u transnacionalnim mjerama programa EU u cilju unaprjeđivanja usluga podrške preduzećima 	<p><i>Početno stanje: Indeks politike razvoja MSP 2015 rezultati</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Svrstavanje u najboljih 50 na svijetu u Globalnom indeksu preduzetništva i razvijenosti <p><i>Početno stanje: 54 od 132 država (2016)</i> <i>Cilj 2020: <50</i></p>
--	---	---

Ključni problemi:

- Nizak nivo produktivnosti i konkurentnosti, kao i mali broj preduzeća zasnovanih na inovacijama i znanju
- Postojeća saradnja preduzeća i nauke nije dostigla odgovarajući nivo koji omogućava značajne inovacione rezultate
- Postojeći model nefinansijske podrške nije u potpunosti u skladu sa razvojnim potrebama preduzeća

Obrazloženje

Podsticanje razvoja preduzetništva i tehnoloških i netehnoloških inovativnih potencijala, predstavlja jedan od ključnih osnova za podizanje konkurentnosti preduzeća i crnogorske ekonomije u cjelini, što treba da rezultira povećanjem produktivnosti i zaposlenosti. U tom cilju su važne horizontalne mjere koje se odnose na povezivanje preduzeća sa naučno-istraživačkim institucijama i centrima znanja kroz dodjelu grantova za istraživanje i razvoj, kao i komercijalizacija i intelektualna zaštita inovacija, čime se doprinosi lakšoj primjeni savremenih tehnologija kod preduzeća i na dugi rok stvaranju uslova za realizaciju koncepta pametne specijalizacije.

Osim toga, u cilju efikasnijeg poslovanja neophodno je obezbijediti pravilno upravljanje energijom u preduzećima kao i korišćenje obnovljivih izvora energije. Istovremeno, za dalji razvoj industrije i preduzeća u Crnoj Gori je jako važno da se podrška usmjeri i na ruralni razvoj posebno ulaganjem u prerađivačke kapacitete za preradu hrane i uvođenjem novih tehnologija. Od posebnog značaja je i dalje unapređenje veze sa agro i planinskim turizmom, kao i diverzifikacija turističke ponude i unapređenje hotelskih i smještajnih kapaciteta i kvaliteta usluga.

Na osnovu identifikovanih problema i potreba definišu se sljedeći podciljevi (PC):

PC 3.1. Unaprjeđenje efikasnosti inovativne djelatnosti u preduzećima

PC 3.2. Promocija preduzetništva i razvoj MSP

PC 3.1. Unaprjeđenje inovacione efikasnosti preduzeća

Prioritet u okviru ovog podcilja je:

- Stvaranje uslova koji će podsticati oslobađanje inovativnih potencijala preduzeća
- Jačanje veza nauke i privrede

U kontekstu jačanja veza nauke i privrede, a time i jačanja inovativnih kapaciteta Crne Gore, dosadašnja podrška državnog sektora bila je, prije svega, usmjerena na stvaranje i razvoj institucionalnog okvira koji bi omogućio uspostavljanje ili jačanje ove saradnje. U 2014. godini uspostavljen je prvi Centar izvrsnosti u Crnoj Gori, koga čini konzorcijum od šest naučno-istraživačkih ustanova i dva preduzeća, a takođe je započeta sa realizacijom projekta prvog Naučno-tehnološkog parka, u okviru koga je počeo sa radom prvi Inovaciono-preduzetnički centar "Tehnopolis" u Nikšiću, koji predstavlja jedan od tri impulsna centra Naučno-tehnološkog parka. Uz ostale instrumente podrške preduzetništvu i razvoju proizvoda visoke vrijednosti, Naučno-tehnološki park treba da predstavlja generator inovativnih aktivnosti i da podstiče saradnju akademskih institucija i privrede.

Osim uspostavljanja adekvatnog institucionalnog okruženja, jačanje veza nauke i privrede omogućeno je kroz konkurentne grantove za potprojekte istraživanja i razvoja, programe podrške za uvođenje inovacija, za mala i srednja preduzeća, promotivne aktivnosti, kao i podizanje svijesti preduzetnika o značaju razvoja inovacija.

U narednom periodu je neophodno uspostaviti integrativno okruženje za podsticanje tehnoloških i netehnoloških inovacija koje treba da utiče na podizanje nivoa inovativnih rezultata preduzeća i njihovu komercijalizaciju na tržištu. Efektivna podrška javnog sektora treba da omogući podsticanje i širenje sistema otvorenih inovacija, umrežavanje preduzeća i razvoj saradnje sa svim ključnim partnerima (univerzitetima, istraživačkim institucijama, biznis centrima i konsultantskim firmama, dobavljačima, kupcima, konkurentima itd). Kroz ovako široko umrežavanje, pomaže se preduzećima da prevaziđu prepreke u vezi sa efikasnim korišćenjem raspoloživih resursa, tehnoloških kapaciteta, primjenom savremenih sistema upravljanja, komercijalizaciji pronalazaka, pristupu tržištu i brzom prilagođavanju na osnovu potreba kupaca i razvoja konkurencije.

Ključne mjere u okviru PC 3.1.:

- 3.1.1. Obezbjedivanje grantova za istraživanja i razvoj i drugih oblika stimulisanja preduzeća da se bave istraživanjem i inovacijama** identifikovanjem potreba preduzeća za uslugama naučno istraživačkih institucija, unaprjeđenjem aktivnosti centra izvrsnosti usmjerenih ka podizanju inovativnih kapaciteta i realizacijom programa podrške za uvođenjem inovacija u poslovanju
- 3.1.2. Promocija mehanizama energetske efikasnosti i upravljanja energijom** uspostavljanjem finansijskih podsticaja namijenjenih za unapređenje razvoja poslovanja preduzeća zasnovanih na principima energetske efikasnosti uz mogućnosti korišćenja EU programa

Realizacijom navedenih ključnih mjera ostvarili bi se sljedeći indikativni rezultati u okviru Podcilja 3.2.:

- Operativna institucionalna infrastruktura koja omogućava povezivanje nauke i privrede, kao i ostvarivanje inovativnih potencijala preduzeća
- Racionalno korišćenje energetske resursa u poslovanju preduzeća, na principima zaštite životne sredine, povećanje energetske efikasnosti i veće korišćenje obnovljivih izvora energije

PC 3.2. Promocija preduzetništva i razvoj MSP

Prioriteti podcilja su:

- Unaprjeđenje nefinansijske podrške za razvoj preduzeća
- Jačanje nefinansijske podrške usmjerene ka unaprjeđenju inovativnih performansi i razvoj novih preduzeća

Kvalitet i obuhvat postojeće nefinansijske podrške preduzećima u Crnoj Gori zahtijeva dalje unaprjeđenje i jačanje postojećih kapaciteta pružalaca usluga. To podrazumijeva uspostavljanje novih modela koji će obezbijediti potrebnu nefinansijsku podršku novoosnovanim i postojećim preduzećima shodno njihovim potrebama i nivou razvijenosti, posebno na lokalnom ili regionalnom nivou. Potrebe savremenog razvoja preduzeća bi trebalo da su zadovoljene i podržane sa specifičnim vidovima nefinansijske podrške, obezbijedene na način i na mjestu koji najviše odgovara razvojnim kapacitetima. U tom cilju potrebno je unaprijediti poslovnu podršku, koja treba da obezbijedi usluge za podsticanje razvoja postojećih i formiranja novih preduzeća, njihove poslovne orijentisanosti ka prioritetnim sektorima, međusobnog povezivanja proizvodnih preduzeća sa pratećim uslužnim aktivnostima, što bi trebalo da rezultira povećanjem produktivnosti i unaprjeđenjem kvaliteta proizvoda i usluga.

Osim toga, potrebno je unaprijediti podršku razvoju agro industrije i turizma u ruralnim sredinama i realizovati mjere za unaprjeđenje turističkih kapaciteta, ponude i kvaliteta usluga.

Ključne mjere u okviru **PC 3.2.**:

- 3.2.1. Unaprjeđenje nefinansijskog modela podrške u skladu sa razvojnim i inovativnim potrebama preduzeća** kreiranjem sveobuhvatnog elektronskog vodiča o raspoloživoj podršci za pružanje poslovnih usluga, pružanje usluga podrške biznisu u različitim oblastima (intelektualna svojina, energetska efikasnost), daljom implementacijom programa mentoringa, kao i podizanjem kapaciteta preduzeća za učešće u posebnim programima podrške EU, naročito programa Horizon 2020 i Cosme
- 3.2.2. Podsticanje industrijskog razvoja u ruralnim sredinama** kroz realizaciju specifičnih programa podrške usmjerenih ka razvoju preduzetništva u oblasti agro industrije u ruralnim područjima, kao i seoskog, eko, agro i planinskog turizma
- 3.2.3. Podsticanje unaprjeđenja postojećih i kreiranje novih preduzeća koji su orijentisani ka prioritetnim sektorima** kroz poboljšanje postojećih i razvoj novih smještajnih kapaciteta, diverzifikaciju turističke ponude i unaprjeđenje turističkog proizvoda

Realizacijom navedenih ključnih mjera ostvarili bi se sljedeći indikativni rezultati u okviru Podcilja 3.3.:

- Uspostavljen unaprijeđeni model koji obezbjeđuje uslove za pružanje integralne nefinansijske podrške u skladu sa potrebama preduzeća od lokalnog do nacionalnog nivoa
- Razvoj mikro i malih preduzeća u ruralnim sredinama i prioritetnim sektorima

6. STRATEŠKI CILJ 4 - PRISTUP TRŽIŠTU

Pojednostavljenije procedura za trgovinu i bolji poslovni pristup na domaćem i stranom tržištu

Realizacijom ključnih mjera u okviru ovog strateškog cilja doprinijelo bi se ostvarivanju sljedećih rezultata:

U pogledu jačanja izvoznih performansi preduzeća, Ministarstvo ekonomije sprovodi kontinuirane aktivnosti na planu unaprjeđenja koncepta organizovanosti preduzeća u klastere i jačanja povezanosti preduzeća putem finansijske podrške za implementaciju programa podsticanja razvoja klastera i grantova za jačanje kapaciteta za upravljanje klasterima i promociju razvoja novih klastera. Dodatno je privrednim subjektima na raspolaganju bespovratna finansijska podrška za unaprjeđenje implementacije međunarodnih standarda poslovanja u industrijskom sektoru, kao i podsticajne mjere iz Agrobudžeta koje implementira Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja u oblasti uvođenja i sertifikacije sistema upravljanja kvalitetom i bezbjednosti hrane, kao i uključivanja poljoprivrednih proizvođača u registrovane šeme kvaliteta.

Takođe, u cilju potpune harmonizacije tehničkih propisa i standarda, u koordinaciji Ministarstva ekonomije radiće se na daljem unaprjeđenju sistema infrastrukture kvaliteta i prihvatanja harmonizovanih EU standarda, odnosno Ministarstva odbrane na planu uvođenja NATO standarda i sertifikacije po NATO standardima. Na planu podrške za internacionalizaciju preduzeća i njihovog poslovanja na stranom tržištu, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća kroz aktivnosti Evropske mreže preduzetništva će nacionalnom finansijskom podrškom uz sredstva COSME programa, dodatno doprinijeti jačanju izvoznih performansi preduzeća i njihove veće uključenosti na tržištu regiona i EU.

Rezultati i indikatori

Rezultati	Indikatori rezultata	Indikatori ostvarenosti politike
R4.1: Smanjen trgovinski disbalans kroz povećanje izvoza i smanjenje uvoza u prioritetnim sektorima u kojima Crna Gora ima komparativnu prednost	<ul style="list-style-type: none"> - Veći obim izvoza, broja izvezenih proizvoda i diverzifikovanih izvoznih tržišta - Povećana međunarodna konkurentnost kroz udruživanje u klastere i integraciju u globalne lance vrijednosti - Smanjen uvoz usljed veće konkurentnosti domaćih proizvoda 	<ul style="list-style-type: none"> - Povećanje učešća izvoza u BDP-u na 45% <i>Početno stanje: 40.3%, (2014, Monstat)</i> - 10% veći broj različitih proizvoda i usluga koji se izvoze <i>Početno stanje: 5457 HS 6-cifrena klasifikacija, proizvodi sa izvoznom vrijednošću većom od 100.000 € u skladu sa (2014, Intracen)</i> <i>Cilj 2020: 6000</i> - 10% veća trgovina unutar EU i CEFTA <i>Početno stanje: Izvoz – Svijet, 2014: €333,166 hilj.; CEFTA 46%; EU-28 36% (Monstat)</i> - 10% povećanje izvoza u okviru prerađivačke industrije (Svjetska banka – Izveštaji o preduzećima) <i>Početno stanje: 11.4% preduzeća prerađivačke industrije direktan izvoz (2013)</i>
R4.2: Bolji ambijent za trgovinu kroz unapređenje logistike kojom se pojednostavljaju i smanjuju troškovi međunarodnog poslovanja za izvoznike	<ul style="list-style-type: none"> - Bolji pristup tržištu - Efikasnije procedure u procesu trgovine - Poboljšan kvalitet trgovinske i transportne infrastrukture - Konkurentne cijene usluga otpremanja i logistike - Jednostavan pristup preduzeća podršci i informacijama o 	<ul style="list-style-type: none"> - 10% bolji svjetski rang u Indeksu omogućavanja svjetske trgovine WEF-a <i>Početno stanje: 49 od 138 država (2014)</i> <i>Cilj 2020: 45</i> - 10% bolji globalni rang u Indeksu logističke realizacije Svjetske banke <i>Početno stanje: 67 od 160 država (2014)</i> <i>Cilj 2020: 60</i>

	trgovinskim propisima korišćenjem dostupnih EU portala i portala elektronske uprave	
--	---	--

Ključni problemi:

- Nizak nivo konkurentnosti u prioritetnim sektorima zbog orijentacije na primarnu preradu
- Nedovoljni proizvodni kapaciteti koji mogu zadovoljiti potrebe domaćeg i stranog tržišta
- Neodgovarajuća organizovanost preduzeća, priprema i zajednički nastup na stranom tržištu

Obrazloženje:

Jedan od najvećih problema ekonomije Crne Gore je visok spoljnotrgovinski deficit, nastao kao rezultat niske konkurentnosti crnogorske privrede i visoke uvozne zavisnosti. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi oko 21%. Struktura izvoza pokazuje slabu diverzifikaciju i uglavnom dominiraju proizvodi niže faze prerade, sirovine i repromaterijali. U strukturi uvoza dominiraju proizvodi široke potrošnje, prevashodno proizvodi iz prehrambene industrije.

Postojeće stanje crnogorske industrije ukazuje na neophodnost njene preorijentacije ka efikasnijem korišćenju svih potencijala. To se posebno odnosi na agro industriju, koja može u velikoj mjeri da supstituiše uvoz i zadovolji potrebe turizma, ali i sa značajnim razvojem kapaciteta usmjerena ka izvozu. Slični potencijali postoje i u drvnoj industriji. Pored ovih sektora, kao što je već pomenuto, značajni potencijali postoje u sektoru energetike i u metalnoj industriji.

Bitan segment u preorijentaciji crnogorske industrije predstavlja i nivo razvijenosti preduzeća i njihovih proizvodnih potencijala, odnosno neophodnost podizanja nivoa konkurentnosti svakog pojedinačnog preduzeća. Imajući u vidu njihovu veličinu i strukturu, ključni izazov predstavlja potreba za uvođenjem novih tehnologija, povećanje kapaciteta i zadovoljavanje standarda i sertifikata. Time bi se kvalitet proizvodnje učinio stabilnim na dugi rok i na tim osnovama obezbijedilo veće učešće na domaćem i stranom tržištu. To se posebno odnosi na proces organizovanja preduzeća u klastere, kako bi se pojedine faze poslovanja učinile efikasnijim i jeftinijim, posebno u pripremi proizvodnje, nastupu na stranom tržištu i uključivanju u globalne lance vrijednosti¹².

Na osnovu identifikovanih problema i potreba definiše se sljedeći podcilj (PC):

PC 4.1. Jačanje izvoznih performansi preduzeća u prioritetnim sektorima

PC 4.1. Jačanje izvoznih performansi preduzeća u prioritetnim sektorima

Prioriteti podcilja su:

- Podizanje konkurentnosti svakog pojedinačnog preduzeća
- Unaprjeđenje strukture izvoza

Poslovanje preduzeća u savremenim uslovima poslovanja u najvećoj mjeri se zasniva na inovacijama, kvalitetu i poslovnom povezivanju. Klasteri, pri tome, igraju važnu ulogu u inovacijama, usvajanju visokih tehnologija i povećanju produktivnosti, čime se povećava njihova konkurentna sposobnost.

Osim toga, da bi crnogorska preduzeća bila u prilici da značajnije povećaju konkurentnost na domaćem tržištu i da se boje pozicioniraju na stranom tržištu, neophodna je primjena savremenih sistema upravljanja, kvalitetni proizvodi koji zadovoljavaju potrebne standarde i poznavanje drugih tržišta i karakteristika njihove tražnje. Na ovim osnovama je moguće izvršiti diverzifikaciju proizvodnje i

¹²Lanac vrijednosti u industriji se može definisati kao faze kreiranja vrijednosti od strane preduzeća i drugih organizacija kao proces dizajniranja i proizvodnje roba i usluga za posrednike i krajnje korisnike.

proširiti izvoznu bazu, koja će, u potpunosti, da valorizuje komparativne prednosti sa kojima Crna Gora raspolaže.

Imajući u vidu pomenute izazove, podrška treba biti usmjerena na mjere koje će podržati preduzeća u svim fazama njihovog poslovanja i razvoja, sa fokusom na bolju organizovanost i povezivanje preduzeća, razvoj savremenih proizvodnih procesa, novih proizvoda, ispunjavanje specifičnih standarda i promocije njihovog poslovanja na međunarodnom tržištu.

Ključne mjere koje se odnose na **PC 4.1**:

- 4.1.1. Unaprjeđenje koncepta organizovanosti preduzeća u klastere i jačanje povezanosti preduzeća** kroz tehničku i finansijsku podršku ciljanim preduzećima koja imaju potencijale rasta u prioritetnim sektorima usmjerenim ka inovativnosti, unaprjeđenju proizvodnje, razvoju novih proizvoda i nastupu na novim tržištima
- 4.1.2. Realizacija programa podrške preduzećima za implementaciju i sertifikaciju zasnovanu na standardima** kroz povećanje svijesti o važnosti standardizacije, , usaglašavanjem poslovanja sa zahtjevima međunarodnih standarda poslovanja u industriji, a posebno u oblasti prerade hrane, zaštite geografskog porijekla, i kontrole u gazdovanju šumama 4.1.3. **Harmonizacija tehničkih propisa i standarda** kroz dalje unaprjeđenje sistema infrastrukture kvaliteta u cilju podrške konkurentnosti preduzeća i prihvatanje harmonizovanih EU standarda
- 4.1.4. Standardizacija procedura kodifikacije i osiguranja kvaliteta proizvoda za potrebe odbrane** uvođenjem NATO standarda i sertifikacije po NATO standardima
- 4.1.5. Podrška za internacionalizaciju preduzeća i njihovo poslovanje na stranom tržištu** obezbjeđivanjem informisanosti i podrške usmjerene ka poslovnom povezivanju sa inostranim partnerima.

Realizacijom navedenih ključnih mjera ostvarili bi se sljedeći indikativni rezultati u okviru Podcilja 4.1.:

- Bolja informisanost i povećana organizovanost preduzeća u klastere, posebno u prioritetnim sektorima
- Povećan broj preduzeća sa uvedenim potrebnim standardima i sertifikatima
- Jačanje izvoznih performansi preduzeća i njihova veća uključenost na tržište regiona i EU

7. MODERNIZACIJA INDUSTRIJE U SKLADU SA ZAHTJEVIMA UNUTRAŠNJEG TRŽIŠTA EU

Modernizacija industrije, kroz upotrebu savremenih tehnologija i proizvodnih kapaciteta, nadogradnju vještina, poboljšanjem industrijskih lanaca vrijednosti i integracijom Crne Gore u globalne lance vrijednosti, treba da omogući povezivanje kreatora tehnologija (univerziteta, naučno istraživačkih i tehnoloških organizacije), start-up preduzeća i MSP u integrisani preduzetnički eko-sistem.

Podrška za modernizaciju industrije kombinuje nacionalne izvore sa EU finansijskim instrumentima u segmentu podrške sektorima sa potencijalom rasta i razvoja okvira za modernizaciju industrije i inovacije.

7.1. PODRŠKA ZA TEHNOLOŠKE OBLASTI I SEKTORE SA POTENCIJALOM RASTA I RAZVOJA

Modernizacija tehnoloških oblasti i sektora sa potencijalom rasta predviđa podršku iz programa koji se implementiraju na nacionalnom nivou kao što su IPARD, kreditne linije IRFCG, nacionalni projekti razvoja pojedinih sektora, uz dodatno korišćenje različitih EU programa i instrumenata dostupnih Crnoj Gori kroz COSME, H2020, EUREKA, Program za razvoj preduzeća i inovacije Zapadnog Balkana (WB EDIF), EASI, ERASMUS, itd. Na taj način omogućava se finansiranje, integracija u evropske mreže znanja, razvoj poslovne saradnje i transfera tehnologije, što sve predstavlja elemente koji doprinose modernizaciji i konkurentnosti industrije.

7.1.1. KLJUČNI SEKTORSKI IZAZOVI SA KOJIMA SE SUOČAVA CRNA GORA

Na osnovu analize i identifikovanih mogućih instrumenata podrške za modernizaciju industrije, ključni sektorski izazovi sa kojima se suočava Crna Gora su:

- Unaprjeđenje mrežne povezanosti u cilju razvoja bolje industrijske povezanosti i mreža;
- Prelazak ka globalnom lancu vrijednosti u sektoru agro-prehrambene industrije i prerade drveta;
- Poboljšanje dugoročnog turističkog potencijala kroz razvoj industrija zasnovanih na „iskustvu“;
- Industrijska modernizacija kroz jačanje ICT potencijala i „ključnih tehnologija u nastajanju“;
- Povećanje industrijskih autputa i izvoza u R&D intenzivnim industrijama;
- Preorijentacija i restrukturiranje metalne industrije; i
- Podrška specijalizovanim industrijskim podsektorima sa izvoznim potencijalom i tržišnom specijalizacijom.

Za svaki ključni sektorski izazov, predložene su i mjere politike, koje pored instrumenata na nacionalnom nivou, akcenat daju korišćenju najrelevantnijih instrumenata EU za finansijsku i tehničku podršku (detaljnije u Aneksu br. 5- Modernizacija industrije u skladu sa zahtjevima unutrašnjeg tržišta EU).

IZAZOVI U POBOLJŠANJU MREŽNE POVEZANOSTI

Mrežne industrije čine važan dio konkurentnosti industrije i to u pogledu troškova i efikasnosti proizvodnje ili pristupu tržištu. One se definišu kao industrije koje podržavaju kretanje ljudi, proizvoda ili informacija putem fizičke mreže i uključuju:

- Saobraćajne mreže (ceste, željeznica, vazdušni prostor) – NACE 2 H;
- Informacione mreže (elektronska pošta, telekomunikacije) – NACE 2 J; i
- Uslužne mreže (električna energija, voda, otpad) NACE 2 D, E.

Mrežna povezanost zahtijeva značajna kapitalna ulaganja koja se mogu finansirati u okviru Zapadnobalkanskog investicionog okvira (WBIF). Implementaciju mjera finansijske i tehničke podrške za realizaciju mrežnih infrastrukturnih projekata se pored nacionalnog doprinosa, u velikoj mjeri obezbjeđuje od strane međunarodnih finansijskih institucija i omogućava poboljšanje mrežne povezanosti, kvaliteta mreže i integraciju mrežnih usluga (Dodatak 5, Tabela 1).

BOLJI LANAC VRIJEDNOSTI U AGRO-PREHRAMBENOJ INDUSTRIJI I SEKTORU PRERADE DRVETA

Agro-prehrambena industrija i prerada drveta su dva strateška sektora u okviru prerađivačke industrije Crne Gore.

U oblasti agro i prehrambene industrije, podrška poljoprivrednim proizvođačima je dostupna kroz grantove u okviru IPARD II i IPARD-like programa koji se implementiraju sa nacionalnog nivoa, kao i projektom finansiranim od strane Svjetske banke "Institucionalni razvoj Crne Gore i jačanje poljoprivrede" (MIDAS). Za dalji razvoj međunarodne konkurentnosti u agro-prehrambenoj industriji, predlaže se korišćenje relevantnih instrumenata H2020, COSME, EUREKA u segmentima podsticanja inovacija u procesu prerade hrane, unaprjeđenja produktivnosti u procesu prerade hrane i transnacionalne poslovne saradnje (Dodatak 5, Tabela 2).

Drvena industrija, koja se u većini strateških i planskih dokumenata označava kao jedna od strateških grana i koja uz turizam i poljoprivredu predstavlja glavni oslonac razvoja Crne Gore, nakon određenog perioda stagnacije, bilježi blagi trend oporavka. U cilju postizanja ekonomski uspješne i profitabilne izvozne grane, evidentna je neophodnost preduzimanja značajnih mjera podrške, definisanih sektorskim politikama u oblastima šumarstva-drvene industrije i bioenergije sa akcentom na ulaganja u veće faze prerade sa fokusom na pilane i srodne djelatnosti, postrojenja za proizvodnju panela na bazi drveta, proizvodnju namještaja od drveta i drvo za proizvodnju energije i biomase.

Kako bi se prerada drveta okrenula ka višem lancu vrijednosti uz razvoj vještina, inovacija i klastera i kako bi se koristili napredni procesi prerade drveta, pored kreditne podrške IRFCG za drvoprerađu i razvoj klastera, moguće je koristiti raspoložive instrumente H2020, COSME i ERASMUS +, itd. (Dodatak 5, Tabela 2).

RAZVOJ INDUSTRIJA ZASNOVANIH NA ISKUSTVU POVEZANIH SA SEKTOROM TURIZMA

„Industrije zasnovane na iskustvu“ baziraju se na razvoj preduzeća koja kupcu obezbjeđuju „iskustvo“ prilikom korišćenja inovativnih proizvoda i usluga. Uz planirani razvoj nove turističke infrastrukture (izgradnja hotelskih kapaciteta, skijališta, itd), prvenstveno kroz strana direktna ulaganja, zatim kroz implementaciju podsticajnih mjera za diverzifikacije turističke ponude koje se sprovode na nacionalnom nivou i kreditnim linijama IRFCG za turizam, Industrijska politika identifikuje i specifične instrumente EU.

Za realizacija projekata u oblasti turizma i industrija zasnovanih na iskustvu moguće je koristiti i EU programe za finansijsku podršku za održivost turističkih preduzeća, razvoj agroturizma, saradnje u oblasti kulturnih i kreativnih sektora, itd. u okviru H2020, COSME; EUREKA, EASI, , ERASMUS +, Creative Europe Programme, IPARD II program (Dodatak 5 Tabela 3).

POTENCIJAL ICT I KLJUČNIH TEHNOLOGIJA U NASTAJANJU

ICT tehnologije predstavljaju oblast u kojoj Crna Gora ima istraživački potencijal koji može doprinijeti industrijskoj modernizaciji. Sa druge strane, razvoj, upotreba i usvajanje ključnih „tehnologija u nastajanju“¹³ i povezanost sa ICT tehnologijama od značaja je za smanjenje troškova industrijske proizvodnje, unaprjeđenju poslovanja i produktivnosti rada i razvoj novih tržišta na polju industrija u nastajanju.

Uvođenje i primjena “ključnih tehnologija u nastajanju” je omogućena kroz razvoj tehnologija i aplikacija unutar istraživačke baze Crne Gore, uključujući i prava intelektualne svojine za nove tehnologije ili prilagođavanjem na osnovu transfera tehnologije i licenciranja.

Podrška za razvoj ICT infrastrukture, novih proizvoda i usluga u ovoj oblasti, modela poslovanja baziranih na informatičkoj tehnologiji sa nacionalnog nivoa je obezbijeđena kreditnom linijom IRFCG, uz mogućnost korišćenja EU instrumenata podrške za razvoj i usvajanje novih tehnologija kao što su H2020, EUREKA, Fond za inovativna preduzeća-ENIF, COSME (Dodatak 5, Tabela 4).

FOKUS NA POVEĆANJU REZULTATA ISTRAŽIVAČKO-RAZVOJNIH INTENZIVNIH INDUSTRIJA

Farmaceutskoj industriji, kao prioritetnom sektoru sa visokom tehnologijom i primjeru zrele izvozne industrije, treba biti usmjerena specifična sektorska podrška. Mjere trebaju biti usmjerene na unaprjeđenje pristupa finansijama i obezbjeđivanju investicionog kapitala za modernizaciju proizvodnih kapaciteta, proizvodnu diverzifikaciju (samo četiri proizvoda se trenutno izvoze) i pronalaženju novih izvoznih tržišta (više od 99% izvoza se prodaje na samo tri izvozna tržišta).

Dalji razvoj politike u cilju podrške farmaceutskoj industriji treba da bude zasnovan na smjernicama relevantnih EU dokumenta iz ove oblasti (Dodatak 5, Tabela 5).

PREORIJENTACIJA I RESTRUKTURIRANJE METALNE INDUSTRIJE

Industrija metala, prije svega aluminijuma, predstavlja najveći izvozni sektor u Crnoj Gori. Dalji razvoj metalne industrije treba biti usmjeren ka pronalaženju održivog modela za KAP, ulaganjima u nove proizvodne tehnologije kroz nove investicije u metalni sektor uz praćenje mogućih uticaja novih investicija u metalni sektor na životnu sredinu.

Svjetski trendovi u aluminijumskoj industriji ukazuju i na potrebu da se izvrši preorijentacija fokusa ka ponovnoj preradi i recikliranju aluminijuma, razvoju drugih podsektora metala, a sve na osnovu postojećih vještina radne snage u sektoru metala i istraživačkih kapaciteta u nauci o materijalima, kao i ekspanziji metalnih proizvoda za upotrebu u industriji građevinarstva.

Razvoj kreditne linije za podršku metaloprerađivačkoj industriji od strane IRFCG, kao i korišćenje EU programa (H2020 industrijsko vođstvo), mogućnosti su za dalju preorijentaciju i modernizaciju metalne industrije u cilju rasta trenda indeksa industrijske proizvodnje i učešća metalne industrije u izvozu i diverzifikaciji metalnih proizvoda (Dodatak 5, Tabela 6).

PODRŠKA PODSEKTORIMA INDUSTRIJE SA ZNAČAJNIM IZVOZNI POTENCIJALOM I TRŽIŠNOM SPECIJALIZACIJOM

Evropsku mrežu preduzetništva-EEN, u okviru COSME programa, karakteriše ključna uloga u pružanju podrške rastu izvoza u okviru identifikovanih podsektora sa značajnim izvoznim potencijalom. Podrška rastu izvoza će se na nacionalnom nivou sprovoditi uglavnom kroz aktivnosti

¹³ Ključne „tehnologije u nastajanju“- Key Enabling Technologies obuhvataju nanotehnologiju, mikro i nanoelektroniku uključujući i poluprovodnike, savremene materijale, biotehnologiju i fotoničku tehnologiju.

EEN Montenegro, kojima koordinira Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća, kao i kroz ključnu podršku izvozniciima od strane Privredne komore (Dodatak 5, Tabela 7).

7.2. RAZVOJ OKVIRA ZA MODERNIZACIJU I INOVACIJE

Značajan segment modernizacije industrije predstavlja razvoj i usvajanje novih tehnologija koje omogućavaju razvoj novih proizvoda i usluga uz istovremeni prelazak na ekonomiju zasnovanu na znanju i uz efikasnu upotrebu resursa i poštovanje principa zaštite životne sredine.

7.2.1. USMJERAVANJE PODRŠKE KA INDUSTRIJSKIM I TEHNOLOŠKIM GRANAMA SA POTENCIJALOM ZA RAST

Okvir za podršku tehnološkim granama sa potencijalom za rast u narednom periodu treba da uključi sljedeća pitanja:

- Uvođenje pametne specijalizacije u cilju podrške najperspektivnijim novim industrijskim sektorima;
- Razvoj novih „industrija u nastajanju“ kroz njihovo grupisanje u klastere i nove industrijske lance vrijednosti;
- Efikasnije povezivanje poslovnih usluga sa industrijskim dizajnom i proizvodnjom.

RAZVOJ PAMETNE SPECIJALIZACIJE I RAZVOJ KLASTERA

Pristup "pametne specijalizacije" se širom Evrope koristi kao instrument i okvir za identifikaciju i podršku sektorima sa najvećim inovativnim potencijalom za budući rast i razvoj, kako bi se efikasno iskoristila znanja, oslobodio inovativni potencijal kroz saradnju privrede sa istraživačima.

U povezivanju istraživanja i inovacija sa razvojem preduzeća i unaprjeđenjem konkurentnosti kroz princip pametne specijalizacije, potrebno je unaprijediti mogućnosti za istraživanje i inovacije kroz jačanje istraživačkih zajednica i istraživačkih rezultata, kroz podršku odabranim istraživačkim projektima i istraživačkim timovima, posebno u oblastima povezanim sa industrijom. Sa druge strane ulaganja u nova postrojenja, laboratorije za ispitivanje objekata, izradu prototipova i komercijalizaciju inovacija predstavljaju segment jačanje infrastrukture za istraživanje i inovacije na koji bi se takođe mogao primijeniti princip pametne specijalizacije.

Crna Gora ima niz perspektivnih istraživačkih i tehnoloških oblasti za specijalizaciju koje bi se mogle dodatno iskoristiti kroz sistemsku upotrebu instrumenata pametne specijalizacije i takvog pristupa kao što su energetika, ICT, nauka i obrazovanje, nauka o materijalima, održivi razvoj i turizam, prehrambena industrija, saobraćaj, biomedicina itd. (Dodatak 5- Tabele 8 i 9).

Razvoj klastera može imati značajnu ulogu za konkurentnost i internacionalizaciju crnogorske industrije, kroz razvoj mreže veza između istraživanja i industrije, kao i poboljšanje strateškog položaja Crne Gore u okviru lanca vrijednosti. Klasteri u Crnoj Gori su u početnoj fazi razvoja, a dalji razvoj klastera u novim oblastima treba definisati kroz buduće korišćenje platforme pametne specijalizacije, pri čemu je potrebno jasan fokus staviti na razvoj inovativnih klastera, internacionalizaciju klastera i stvaranje novih industrijskih lanaca vrijednosti.

Pored podrške za jačanje istraživanja i razvoja, istraživačke infrastrukture i klastera, dostupne na nacionalnom nivou kroz programe Ministarstva nauke, Ministarstva ekonomije i IRFCG i postojećoj i budućoj IPA i UNDP podršci, identifikovani su i drugi relevantni instrumenti politike EU koji se mogu koristiti za dalju podršku pametnoj specijalizaciji i razvoju klastera: JRC RIS3 Platforma za pametnu

specijalizaciju, Evropska platforma za saradnju klastera, Klaster observatorija, COSME, Horizon 2020, Erasmus+, EUREKA, COST (Evropska saradnja u oblasti nauke i tehnologije), Jadransko-Jonski Program 2014-2020, Strategija EU za Dunavski region (Dodatak 5- Tabela 10).

RAZVOJ INDUSTRIJA U NASTAJANJU

Pored sektora u kojima Crna Gora ima već određene komparativne prednosti, važno je identifikovati industrijske sektore za razvoj u narednom periodu, a to su „Industrije u nastajanju“. Od sedam industrija u nastajanju¹⁴ u Evropi, četiri imaju potencijalni značaj za dalji razvoj u Crnoj Gori: industrije zasnovane na iskustvu (vezano za turizam, kulturu), pomorska industrija, kreativna industrija (kultura i umjetnost, dizajn, arhitektura, izdavaštvo, TV i radio, itd) i eko industrije. Njih karakteriše karakteriše visoka stopa rasta i tržišnog potencijala i obično se zasnivaju na novim proizvodima, uslugama, tehnologijama ili idejama.

Razvojem industrija u nastajanju dodatno bi se ojačao kvalitet i iskustvo turističkih posjetilaca, obogatila bi se turistička ponuda i rekreativne aktivnosti i omogućio pristup finansiranju projekata koji imaju pozitivan uticaj na životnu sredinu.

Podrška industrijama u nastajanju je obuhvaćena kroz mjere kreditne podrške za razvoj turizma i preduzetništva IRFCG i aktivnostima koje sprovode nadležna ministarstva. Od dostupnih EU instrumenata za razvoj industrija u nastajanju postoje mogućnosti za korišćenje programa COSME za pristup finansijama, Creative Europe Programme for Employment and Social Innovation (EaSI) za programe kulture, mikrofinansiranja i socijalnog preduzetništva, EUREKA kroz razvoj inovativnosti, Erasmus+ kroz razvoj vještina, H2020 kroz plavi rast, životnu sredinu i efikasnost resursa, itd. (Dodatak 5- Tabela 11).

RAZVOJ POSLOVNIH USLUGA

Za razvoj i modernizaciju industrije od posebnog značaja je sektor poslovnih usluga u cilju povećanja zaposlenosti i prometa u sektoru poslovnih usluga, posebno vezanih za prerađivačku industriju. Uloga usluga u proizvodnji je sve veća pa je prisutan trend rasta prerađivačkih preduzeća koja prodaju složenije pakete usluga i rješenja u odnosu na jednostavnije standardizovane proizvode i robe kao i veza proizvodnje i industrijskog dizajna kao vida poslovnih usluga. Takođe, raste broj preduzeća koja kao „*outsourcing*“ izdvajaju upravo preduzeća koja pružaju poslovne usluge. Ujedno i „industrije u nastajanju“ kombinuju proizvodnju sa korišćenjem poslovnih usluga za postizanje dodatnih rezultata i povećanje pristupa tržištima, čime se nesporno dokazuje značaj razvoja segmenta poslovnih usluga.

Razvoj uslužnih djelatnosti na nacionalnom nivou je omogućen mjerama podrške IRFCG za projekte finansiranja preduzeća iz uslužnih djelatnosti.

7.2.2. IZAZOVI ŽIVOTNE SREDINE I ENERGETIKE I RACIONALNA UPOTREBA PRIRODNIH RESURSA

Za razvoj i modernizaciju industrije od posebnog značaja je da se osigura integrisanje pitanja životne sredine sa aspekta minimiziranje rizika životne sredine koji može uticati na prirodne resurse za proizvodnju energije i većeg fokusa na upotrebu obnovljivih izvora energije, kao što su hidro-elektreane, solarna energija, vjetar i biomasa. Sa druge strane modernizaciju postojećih industrijskih postrojenja treba da ide u pravcu zadovoljavanja propisanih uslova zaštite životne sredine i eko-inovacija, posebno u pravcu razvoja i usvajanja „čistih tehnologija“. Efikasna upotreba resursa i održivost, sa posebnim naglaskom na energetska efikasnost industrije i prelazak na nisko-karbonsku ekonomiju, nisu od manjeg značaja za pitanje životne sredine i konkurentnosti industrije.

¹⁴ Industrije u nastajanju: Kreativne industrije, eko industrije, industrije zasnovane na iskustvu, pomorska industrija, industrija mobilnih usluga, industrija mobilnosti, personalizovane medicinske industrije

Program IRFCG za kreditiranje projekata zaštite životne sredine, energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, segment je podrške sa nacionalnog nivoa.

Identifikovani su i relevantni EU relevantni instrumenti koje Crna Gora može da koristi za podršku pitanju životne sredine: Procjena uticaja na životnu sredinu (EIA), Sistem upravljanja životnom sredinom (EMAS), COSME, Horizon 2020, EUREKA, WBIF (Aneks br. 5- Tabela 12).

8. IMPLEMENTACIJA INDUSTRIJSKE POLITIKE

Sprovođenje Industrijske politike Crne Gore do 2020 godine zasniva se na višegodišnjem okvirnom Akcionom planu, koji je sastavni dio ovog dokumenta i koji utvrđuje smjernice za definisanje godišnjih akcionih planova.

Sprovođenje Industrijske politike odlikuje složenost i višedimenzionalnost, koja uslovljava poštovanje principa podjele nadležnosti između resornih institucija i njihovu koordinaciju. Takođe, proces implementacije podrazumijeva i neophodnost stalnog dijaloga i saradnje javnog sa privatnim sektorom i stručnom javnošću.

Osnovna usmjerenja za efikasnu i efektivnu implementaciju politike su:

- **Značaj industrije:** Industrija mora biti u fokusu implementacije relevantnih politika
- **Pravac Industrijske politike:** Integrativna Industrijska politika treba da bude povezana sa nacionalnim i politikama EU koje imaju uticaja na konkurentnost industrije
- **Potreba za koordinacijom i saradnjom:** Implementacija Industrijske politike treba biti podržana u okviru koordinacije između Crne Gore i Evropske Komisije
- **Industrijska modernizacija:** Utvrđivanje mjera politike koje treba da ukažu na potrebu za modernizacijom industrije i razvojem novih sektora sa potencijalom rasta, uključujući oblasti kao što su eko-inovacije i zelena ekonomija
- **Povezanost:** Industrijska politika treba da podrži razvoj međusobno povezanih ekonomskih sektora koji imaju uticaja na konkurentnost industrije, kao što su finansijsko tržište, energetika, saobraćaj i komunikacije.

8.1. KOORDINACIONA STRUKTURA ZA IMPLEMENTACIJU INDUSTRIJSKE POLITIKE

Proces kreiranja i implementacije Industrijske politike zahtijeva saradnju i koordinaciju aktivnosti različitih institucija i aktera, javnog i privatnog sektora i neophodnost uspostavljanja institucionalnog osnova i okvira za njegovo efikasno odvijanje.

Vlada Crne Gore je formirala **Radni tim za koordinaciju izrade i implementacije Industrijske politike do 2020. godine**, u čijem su sastavu predstavnici svih relevantnih ministarstava, uključujući kabinet potpredsjednika Vlade CG, a Ministarstvo ekonomije je pored koordinacione uloge zaduženo da realizuje stručne i administrativne poslove na kreiranju i implementaciji Industrijske politike (vidjeti Dodatak 1).

U cilju obezbjeđenja kontinuiteta u daljem unapređenju institucionalne infrastrukture neophodne za implementaciju politike slijedi proširenje/transformacija Radnog tima u **Koordinaciono tijelo za praćenje implementacije Industrijske politike** kroz:

- Uključivanje u članstvo i rad tijela predstavnika **privatnog sektora**
- Institucionalno **uspostavljanje upravljačke i operativne strukture na dva nivoa u okviru funkcionisanja** Koordinacionog tijela
- Jačanje kapaciteta i uloge tijela davanjem mandata za **usvajanje godišnjih akcionih planova i izvještavanje Vlade o praćenju i evaluaciji ostvarenosti** Industrijske politike i na tim osnovama predlaganje njene revizije za naredni period.

Tokom cijelog procesa implementacije, monitoringa i evaluacije Industrijske politike, posebno je značajna uloga Ministarstva ekonomije na koordinaciji implementacije Industrijske politike i saradnje sa nadležnim ministarstvima, institucijama, odnosno uspostavljanju principa usmjeravanja industrijske politike u druge relevantne politike. U tom smislu će Ministarstvo ekonomije koordinirati i operativnim

aktivnostima u okviru Koordinacionog tijela čime će biti obezbijeđeno uspostavljanje novih i jačanje postojećih veza između svih aktera u procesu iz nadležnosti realizacije konkretnih mjera i aktivnosti, utvrđenih akcionim planovima za sprovođenje Industrijske politike. Dodatno, Industrijska politika uspostavlja bazu za efikasan sistem podrške razvoju industrije i ekonomije i smjernice za implementaciju mjera na nivou Vlade, odnosno ministarstva, agencija, uprava, sekretarijata i dr. Na osnovu orijentacije Industrijske politike, mjere za implementaciju će biti kreirane u tijesnoj saradnji sa privredom i ostalim ključnim partnerima važnim za kontinuiranu implementaciju politike.

8.2. PROCES MONITORINGA I EVALUACIJE IMPLEMENTACIJE INDUSTRIJSKE POLITIKE

Implementacija Industrijske politike je zasnovana na sljedećim elementima:

- Akcioni planovi - sveukupni i godišnji kao osnov za izvještavanje o sprovođenju politike
- Upravljanje i vođstvo - definisane i uspostavljene upravljačke strukture i uloge
- Nadležne institucije - usaglašena jasna podjela odgovornosti za realizaciju
- Realni planovi finansiranja - procjena sveukupnog i godišnjih budžeta za predložene mjere
- Monitoring i evaluacija - analiza ostvarenih rezultata i efekata kao osnov za inoviranje i unaprjeđenje politike.

Sistem za praćenje sprovođenja Industrijske politike, je zasnovan na objektivno provjerljivim pokazateljima ostvarenosti i uspješnosti.

Akcioni planovi utvrđuju očekivane rezultate, indikatore ostvarenosti, nadležnosti i rokove realizacije. U okviru Ministarstva ekonomije, zaduženog za koordinaciju praćenja ostvarenosti Industrijske politike, razvijen je mehanizam monitoringa, koji će se koristiti u okviru Koordinacionog tijela na operativnom nivou, kako bi se regularno prikupljale sve neophodne informacije vezane za sprovođenje Akcionog plana. Na tim osnovama, Koordinaciono tijelo će razmatrati godišnje izvještaje o ostvarenosti Akcionog plana Industrijske politike, sa svim neophodnim elementima i predlozima za realizaciju u narednom periodu.

Ocjena uspješnosti realizacije Industrijske politike, pored informacija iz izvještaja o ostvarivanju Akcionog plana, oslanja se na zvanične statističke podatke i podatke sadržane u međunarodnim izvještajima. Pojedini indikatori praćenja realizacije Industrijske politike, posebno na nivou sektora, treba da se uspostave kako bi se povećali analitički kapaciteti za ocenu uspješnosti ostvarivanja politike, a time se osiguralo i da eventualna revizija politike u narednom periodu i poređenje sa adekvatnim ostvarenim rezultatima u drugim zemljama i na nivou EU, bude zasnovano na relevantnim pokazateljima i analizama. Mnogi od ovih indikatora treba da budu prikupljeni u skladu sa obavezama iz pravnih načela EU kroz poglavlje 18-Statistika. Imajući u vidu brojne indikatore koji su neophodni za praćenje uspješnosti ostvarivanja, potrebno je dalje **unaprjeđenje statističkog i metodološkog praćenja parametara Industrijske politike.**

8.3. FINANSIJSKI OKVIR ZA IMPLEMENTACIJU

Da bi se sprovodila industrijska politika, za sve segmente su definisani izvori sredstava na bazi nacionalnog budžeta, IPA fondova, programa EU (COSME, HORIZON 2020, Erasmus+), drugih donatora i međunarodnih finansijskih institucija i doprinosa iz privatnog sektora.

Osnov za procjenu ukupnih sredstava opredijeljenih za industrijski razvoj iz nacionalnog budžeta, može biti izveden iz projekcija investicionih potreba u okviru Pravaca razvoja Crne Gore 2015-2018 i Projekcija makroekonomskih i fiskalnih pokazatelja za period 2015-2018. Dok identifikovane okvirne investicione potrebe prelaze raspoloživa sredstva iz državnog budžeta i drugih izvora, ona

istovremeno predstavljaju osnovu za godišnji proračun za implementaciju prioriteta Industrijske politike, u skladu sa trenutnim fiskalnim ograničenjima. Srednjoročna revizija implementacije Industrijske politike će sadržati i revidirane procjene stvarnih realnih izdataka kao i raspoloživa sredstva.

Procjene za period do 2018 – ovi podaci biće revidirani i ažurirani tokom srednjoročne procjene industrijske politike	Potrebne investicije u €	Učešće u %	Državni budžet	EU sredstva	Krediti	Ostala sredstva
Ukupno	2,824,130,244	100.0				
Horizontalna podrška	551,066,727	19.5				
Poslovno okruženje	528,000	0.0	528,000			
MSP	302,932,101	10.7	3,166,772	1,977,395	297,110,000	677,934
Konkurentnost/SDI	1,190,000	0.0	1,180,000			10,000
Nauka, Visoko obrazovanje	14,568,233	0.5	4,415,734	2,799,311	6,324,218	
Životna sredina	232,375,865	8.2	28,117,437	37,667,835	140,255,315	26,335,278
Glavni industrijski sektori koji su podržani	1,032,883,939	36.6				
Prerađivačka industrija	2,294,341	0.1	100,000	194,341		2,000,000
Energetika	263,777,474	9.3				263,777,474
Turizam i „kulturni turizam“	766,812,124	27.2	23,846,915			742,965,209
Sektori koji podržavaju industrijski razvoj	1,240,179,578	43.9				
ICT	545,000	0.0	500,000			45,000
Saobraćaj	1,123,714,305	39.8	201,737,022	12,713,195	892,487,405	16,776,683
Građevinarstvo	23,826,899	0.8	3,534,054		20,172,845	120,000
Poljoprivreda i ruralni razvoj	92,637,829	3.3	60,524,221	31,413,608	700,000	

Uz izdvajanje sredstava iz nacionalnog budžeta, sprovođenje mjera industrijske politike biće podržano i kroz korišćenje IPA sredstava, programiranih u okviru strateškog planskog dokumenta Crne Gore iz IPA sredstava do 2020. godine, kako je prikazano u tabeli:

Indikativna alokacija iz IPA sredstava	2014-2017	2018-2020	Ukupno
Konkurentnost i inovacije	12,3	8,9	21,2
Druge relevantne oblasti programske politike i sektori	Pretpostavka: 5% alokacije u pravcu dopunskih mjera i aktivnosti u vidu podrške industrijskoj politici		7,5
Total			28,7

Kao što je istaknuto u poglavlju o modernizaciji industrije, korišćenje EU sredstava za finansiranje projekata iz drugih finansijskih instrumenata EU takođe može da predstavlja važan izvor finansiranja za realizaciju mjera iz Akcionog plana. Procjene sredstava za mjere i aktivnosti iz programa EU, koji se odnose na konkurentnost, prikazane su u narednoj tabeli:

Finansijski instrument	Ukupni budžet EU 2014-2020	Ciljne alokacije 2014-2020	Doprinos Crne Gore (Pretpostavljenih 40% udjela od ukupnog)
Horizon 2020 ^a	€ 79 401,83 miliona	€ 5 miliona	€2 miliona
COSME ^b	€ 2 298,24 miliona	€1.5 miliona	€0.6 miliona

Erasmus+	€ 14 774,52 miliona	U zavisnosti od projekata identifikovanih u okviru različitih poziva u okviru programa
Creative Europe	€ 1 462,72 miliona	
EaSI	€ 919,47 miliona	
^a – procjena koja se bazira na ukupnom finansiranju FP7 za Crnu Goru i doprinosa EK		
^b – primarno iz podrške u okviru Evropske preduzetničke mreže		

Informacije o sadašnjem stanju o finansijskim ugovorima potpisanim sa Crnom Gorom između 2011. i 2015., za relevantne industrijske sektore i one sektore koji podržavaju razvoj industrije, sa međunarodnim finansijskim institucijama, predstavljaju osnovu za planiranje i projekciju budućih mogućnosti u okviru Zapadnobalkanskog investicionog okvira posredstvom Nacionalne investicione komisije.

Međunarodne finansijske institucije	Vrijednosti potpisanih ugovora u periodu 2011-2015
Evropska investiciona banka ukupna vrijednost ugovora (svi sektori)	€194.99 miliona
<i>Od čega:</i>	
Kreditne linije za SME i prioritetne projekte	€121 miliona
Energetika	€1.25 miliona
Transport	€53 miliona
Evropska banka za obnovu i razvoj (transport i energetika)	€139.1 miliona
Svjetska banka (Visoko obrazovanje i istraživanje)	€12 miliona

8.4. KOMUNIKACIONA STRATEGIJA ZA USMJERAVANJE INDUSTRIJSKE POLITIKE

Naglasak na komunikaciji, koja predstavlja ključni alat u uspostavljanju principa 'usmjeravanja' Industrijske politike u drugim relevantnim politikama, je važan preduslov uspješne implementacije Industrijske politike. U tom smislu, neophodno je razviti efikasan sistem komunikacije, kao osnovu za uspostavljanje sistema monitoringa politike, čime bi se uspostavila osnova za kreiranje neophodnih instrumenata praćenja ostvarivanja politike i ocjene ostvarenih efekata tokom svih godina realizacije Industrijske politike.

U tabeli je dat plan implementacije Industrijske politike do 2020 godine:

Plan implementacije i monitoringa Industrijske politike Crne Gore do 2020 godine		
Godina	Aktivnosti	Monitoring aktivnosti
2016	<ul style="list-style-type: none"> Usvajanje Industrijske Politike Crne Gore do 2020. g. sa višegodišnjim Akcionim planom za implementaciju politike u periodu 2016-2020 Redefinisanje radnog tima i proširenje sastava predstavnicima privatnog sektora 	<ul style="list-style-type: none"> Identifikovani ciljevi, prioriteti i nadležne institucije na nivou resora obuhvaćenih industrijskom politikom Uspostavljen sistem komunikacije i monitoringa
2016	<ul style="list-style-type: none"> Kreiranje i usvajanje Akcionog plana Industrijske politike za 2016. g. 	<ul style="list-style-type: none"> Godišnji izvještaj o implementaciji
2017	<ul style="list-style-type: none"> Priprema i usvajanje Akcionog plana Industrijske politike za 2017. g. Analiza potrebe za revizijom politike 	<ul style="list-style-type: none"> Godišnji izvještaj o implementaciji Eventualno redefinisanje politike i utvrđivanje korektivnih mjera uz ažuriranje indikatora praćenja

2018	<ul style="list-style-type: none"> • Revizija Industrijske politike • Priprema i usvajanje Akcionog plana Industrijske politike za 2018. g. 	<ul style="list-style-type: none"> • Godišnji izvještaj o implementaciji
2019	<ul style="list-style-type: none"> • Priprema i usvajanje Akcionog plana Industrijske politike za 2019. g. 	<ul style="list-style-type: none"> • Godišnji izvještaj o implementaciji
2020	<ul style="list-style-type: none"> • Priprema i usvajanje Akcionog plana Industrijske politike za 2020. g. • Usvajanje Industrijske Politike i Akcionog plana za period poslije 2020. g. 	<ul style="list-style-type: none"> • Godišnji izvještaj o implementaciji • Analiza ostvarenosti politike

DODATAK 1: PROCES KREIRANJA INDUSTRIJSKE POLITIKE CRNE GORE

Vlada Crne Gore je u novembru 2014. formirala međuresorni Radni tim za izradu i implementaciju industrijske politike Crne Gore do 2020. godine, čime je omogućeno da se na sveobuhvatan način pristupi izradi politike i uspostavi okvir za integraciju i koordinaciju sektorskih strategija, ali i krovnih strateških dokumenata kao što su Pravci razvoja Crne Gore 2015-2018 i Nacionalni program ekonomskih reformi 2016-2018. U procesu izrade Industrijske politike Crne Gore, realizovane su, pored ostalog, i sljedeće aktivnosti:

- procjena postojećih programskih politika, strategija i mjera podrške konkurentnosti, kako bi se obezbijedilo da industrijska politika nadograđuje i širi postojeću bazu programskih politika
- Kreiranje Polaznog dokumenta za izradu Industrijske politike na osnovu istraživanja i analize raspoloživih statističkih podataka i pokazatelja i ekonomskih kretanja u cilju prepoznavanja glavnih potreba i izazova rastuće industrijske konkurentnosti
- konsultacije sa predstavnicima privatnog sektora, kao i relevantnim akterima iz domena obrazovanja i inovacija, u cilju postavljanja inkluzivnog, transparentnog i interaktivnog pristupa izradi industrijske politike
- konsultacije sa predstavnicima Evropske komisije kako bi se obezbijedila usklađenost sa industrijskom politikom EU-a i zahtjevima za zatvaranje poglavlja 20 Acquis-ja u procesu priprema za pridruživanje EU
- definisanje vizije i ciljeva industrijske politike
- saglasnost o predloženim mjerama, rezultatima i indikatorima, kako bi se obezbijedilo da se sveobuhvatna Industrijska politika efikasno sprovodi na nivou svih relevantnih institucija
- prepoznavanje izvora finansiranja potrebnih za sprovođenje politike
- izrada akcionog plana, kao osnove za implementaciju
- razvoj pristupa za koordinaciju, monitoring i evaluaciju.

U procesu pripreme industrijske politike, imajući u vidu ključne principe Industrijske politike EU, kao i kontinuiran proces konsultacija Crne Gore i Evropske Komisije, u potpunosti su uvažene sljedeće smjernice i preporuke Evropske komisije¹⁵:

- **Kreiranje politike** treba da se fokusira na horizontalne/posebne teme (vještine, inovacije, pristup tržištu, finansije) i sektorsku podršku ciljnim prioritetnim sektorima
- **Uspostavljanje efikasnog mehanizma** prikupljanja povratnih informacija od svih relevantnih učesnika u procesu, po modelu konsultativnog procesa Industrijske politike EU 2012
- **Usmjeravanje Industrijske politike** – Aspekt “usmjeravanja” Industrijske politike podrazumijeva da su prioriteti Industrijske politike uključeni u relevantne planove i politike resornih Ministarstava i implementacionih institucija. Ovom politikom moraju se iznaći rješenja za postojeći nedostatak administrativnih kapaciteta i segmentiranih strategija koje onemogućavaju efikasnost uspostavljenih instrumenata
- **Indikatori** – Monitoring i evaluacija će zahtijevati formulisanje preciznog seta realnih indikatora za mjerenje rezultata i efekata politike
- **Finansijski izvori** – kako bi se obezbijedila osnova za efikasnu implementaciju neophodno

¹⁵Analizirane su preporuke date od strane Evropske komisije koje su relevantne za industrijsku konkurentnost. Ključni akcenti sažeti su u daljem tekstu, a opširniji navodi sadržani u relevantnim izvještajima Evropske komisije i internom izvještaju Ministarstva ekonomije (vidjeti dodatke G i H)

je da postoji realna procjena iznosa i izvora finansiranja koji će se koristiti za implementaciju planiranih mjera

- **Veza sa programima EU** – administrativni kapaciteti i mjere podrške moraju se osnažiti kako bi se ostvarilo puno korišćenje programa EU.
-

DODATAK 2: KONKURENTNOST CRNOGORSKE PRIVREDE – DODATNI INDIKATORI

Tabela 1: Indeksi prometa u industriji

Naziv	<u>2013</u> 2012	<u>2014</u> 2013	<u>2015</u> 2014
INDUSTRIJA - ukupno	110.6	92.4	107,9
NACE			
B VAĐENJE RUDA I KAMENA	92.7	114.4	91,9
C PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	98.9	89.5	119,9
D SNABDIJEVANJE EL. ENER., GASOM I PAROM	121.8	91.0	94,1
Indeksi industrije prema namjeni (MIGs-u)			
Kapitalni proizvodi	87.8	96.1	98,8
Trajni proizvodi za široku potrošnju	546.9	127.5	104,8
Intermedijarni proizvodi	73.3	92.5	116,4
Netrajni proizvodi za široku potrošnju	87.0	103.0	98,9
Energija	106.0	96.2	99,6
Internacionalizacija			
Domaći promet	n/a	n/a	96,2
Inostrani promet	n/a	n/a	99,4

Izvor: Monstat (indeksi prometa u industriji)

Tabela 2: Izvozni proizvodi po SITC klasifikaciji i regionima, 2014

SMTK KLASIFIKACIJA	Svijet		EU-28		CEFTA	
	u hilj. EUR	%	u hilj. EUR	%	u hilj. EUR	%
SVIJET	333,166	100	119,215	36	151,754	46
0-9 TOTAL	333,166	100	119,215	36	151,754	46
0+1 Hrana, piće i duvan	85,271	26	7,853	2	36,527	11
2+4 Sirovine	69,598	21	24,945	7	33,379	10
3 Mineralna goriva i maziva	48,443	15	4,561	1	41,182	12
5 Hemijski proizvodi	12,764	4	3,821	1	7,345	2
7 Mašine i transportni uređaji	22,859	7	13,433	4	6,667	2
6+8 Ostali industrijski proizvodi	93,745	28	64,135	19	26,654	8

Izvor: Monstat (spoljna trgovina)

Tabela 3: Procjene glavnih izvora rasta crnogorskog izvoza, 2009-2013

Izvor rasta izvoza	% Promjena 2009-2013
Rast svjetske trgovine	48.8
Specijalizacija proizvoda	-0.3
Geografska specijalizacija	-7.4
Konkurentnost	-13.5

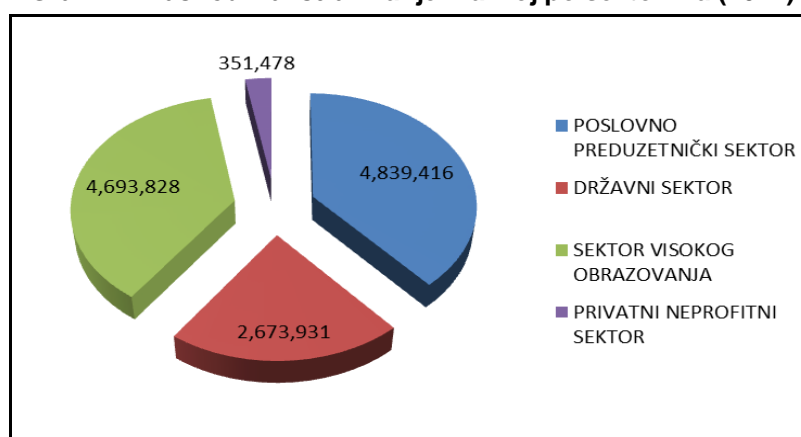
Izvor: Međunarodni trgovinski centar

Tabela 4: Rast objavljenih istraživačkih radova u nauci i tehnologiji

Crnogorski radovi objavljeni u Scopus bazi podataka indeksiranih žurnala	2004-2008	2009-2013	2014	Ukupno od 2004	% od ukupnog
Inženjerstvo	99	353	102	554	22.0
Kompjuterske nauke	56	281	58	395	15.7
Poljoprivredne i biološke nauke	40	194	48	282	11.2
Medicina	35	192	51	278	11.1
Fizika i Astronomija	60	144	23	227	9.0
Ostalo	112	521	145	778	30.9

Izvoz: Scopus baza podataka

Grafik 1: Rashodi za istraživanje i razvoj po sektorima (2014)

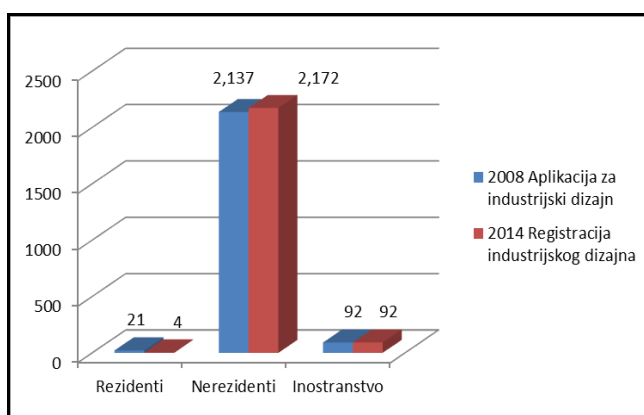
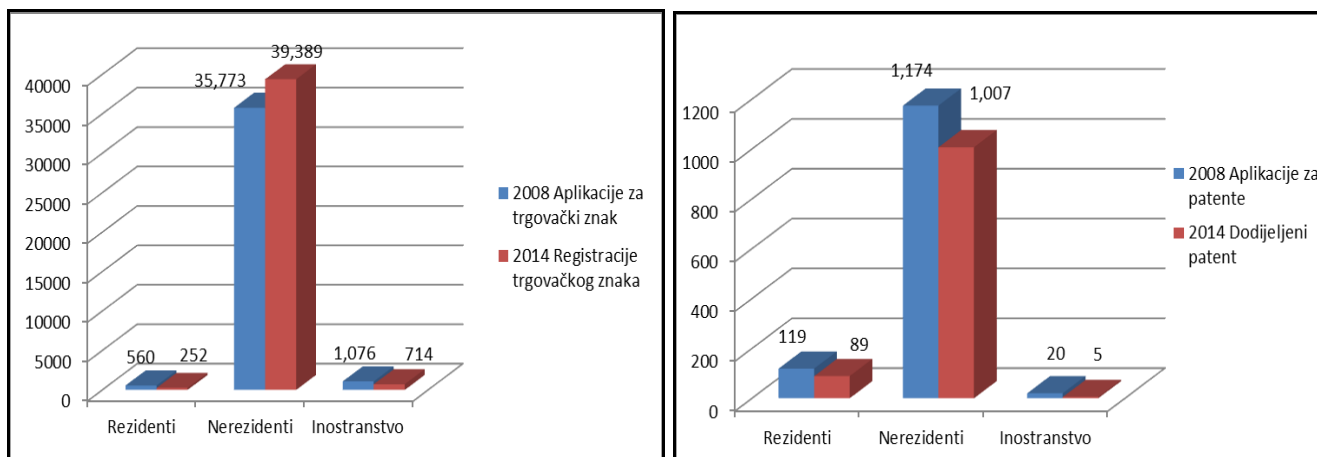
Izvor: Monstat (nauka)

Tabela 5: Izvoz visoko-tehnoloških sektora, 2014

Industrija (harmonizovani sistem, HS)	Izvoz (EUR '000)	Udio visoko tehnoloških proizvoda (%)
00 Svi sektori	387,216	2.4
84 Bojleri, mašine; nuklearni reaktori, itd	17,017	2.6
30 Farmaceutski proizvodi	6,494	71.9
85 Električne mašine i elektronska oprema	3,972	35.3
93 Oružje i municija i ostali dodaci	2,546	100
90 Optički, foto, tehnički, medicinski, aparati	543	24.9
29 Organski hemijski proizvodi	60	68.1
32 Proizvodi za bojenje i štavljenje, pigmenti itd	78	2.3

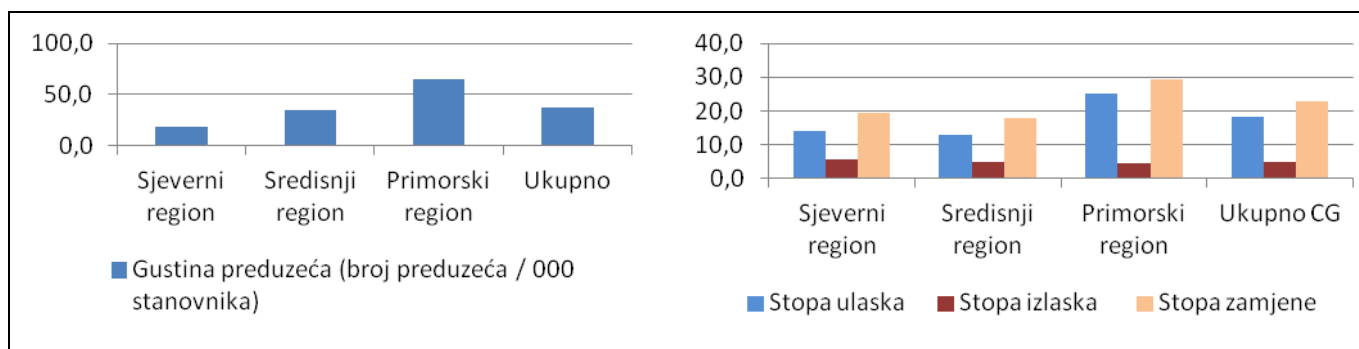
Izvor: http://legacy.intracen.org/appli1/tradecom/TP_EP_CI_StageP.aspx?RP=499&YR=2014

Grafik 2: Zaštita prava intelektualne svojine u Crnoj Gori po tipu, 2008-2014 (broj)

Izvor: WIPO podaci

Grafik 3: Regionalna dinamika preduzeća ¹⁶

Izvor: Monstat

¹⁶ Podaci se odnose na 2013. godinu. Gustina preduzeća se računa kao broj preduzeća na 000 stanovnika. Stopa ulaska se računa kao odnos novoosnovanih preduzeća u tekućem periodu i ukupnog broja preduzeća u prethodnom periodu. Stopa izlaska se računa kao broj zatvorenih preduzeća u tekućem periodu u odnosu na ukupan broj preduzeća iz prethodnog perioda. Stopa zamjene se računa kao odnos zbira preduzeća koja su ušla na tržište i onih koja su izašla sa tržišta u tekućem periodu i ukupnog broja preduzeća u prethodnom periodu.

DODATAK 3: POREĐENJE RELEVANTNIH INDIKATORA KONKURENTNOSTI SA ODABRANIM ZEMLJAMA

<i>Glavne oblasti</i>	Konkurentnost	Biznis okruženje	Pristup tržištu	Preduzetništvo	Inovacije	Finansije	Vještine	Informatičko društvo	ICT komunikacione mreže	Gender Gap	Korupcija
Zemlja	Rang (od 140)	Rang (od 189)	Rang (od 138)	Rang (od 132)	Rang (out of 141)	Rang (od 120)	Rang (od 109)	Rang (od 167)	Rang (od 143)	Rang (od 145)	Rang (od 168)
Crna Gora	70	46	49	54	41	91	45	65	56	79	61
<i>Zemlje bivše Jugoslavije</i>											
Bosna i Hercegovina	111	79	78	82	79	85	55	77	n/a	n/a	76
Hrvatska	77	40	56	51	40	69	43	42	54	59	50
Makedonija, FYR	60	12	63	57	56	76	46	60	47	69	66
Srbija	94	59	89	74	63	81	50	51	77	45	71
Slovenija	59	29	38	31	28	55	26	33	37	9	35
<i>Male zemlje sa značajnim učešćem turizma</i>											
Kipar	65	47	37	49	34	65	32	53	36	100	32
Island	29	19	22	7	13	47	17	3	19	1	13
Malta	48	80	34	n/a	26	66	28	30	29	104	37
<i>Ostale Balkanske zemlje</i>											
Bugarska	54	38	70	46	39	54	44	50	73	43	69
Grčka	81	60	67	45	45	63	49	39	66	87	58
Albanija	93	97	69	76	87	105	85	94	95	70	88
Izvor	WEF Global Competitiveness Report 2015-2016	World Bank Doing Business 2016	Global Enabling Trade Report 2014 - World Economic Forum	The Global Entrepreneurship & Development Index - GEDI 2016	Global Innovation Index 2015	The Venture Capital & Private Equity Country Attractiveness Index 2015 - IESE	The Global Talent Competitiveness Index 2015-2016	ICT Development Index (IDI) 2015	Global Information Technology Report 2015 - Networked Readiness Index	Global Gender Gap 2015 - WEF	Transparency International Corruption Perceptions Index 2015

DODATAK 4: MODERNIZACIJA INDUSTRIJE U SKLADU SA ZAHTJEVIMA UNUTRAŠNJEG TRŽIŠTA EU

Tabela 1: Izazovi u poboljšanju mrežne povezanosti

Strateški sektor za podršku
Mrežna infrastruktura
Ključni instrumenti podrške
WBIF instrument zajedničkih bespovratnih sredstava – uključujući tehničku podršku; Instrument pripreme projekata; Instrument zajedničkog kreditiranja
Mjere politike i ključni instrumenti podrške infrastrukturnom razvoju mrežnih industrija
Priprema novih infrastrukturnih investicionih projekata kroz Nacionalnu investicionu komisiju za apliciranje u okviru WBIF instrumenta zajedničkih bespovratnih sredstava
Indikatori rezultata
<ul style="list-style-type: none"> • Broj novih infrastrukturnih projekata koji su predloženi posredstvom Nacionalne investicione komisije, • Broj projekata čije je finansiranje odobreno, • Nivo finansijske podrške, • Broj završenih infrastrukturnih projekata.

Tabela 2: Bolji lanac vrijednosti u agro-prehrambenoj industriji i sektoru prerade drveta

Sektor za stvaranje visoke dodate vrijednosti kroz globalni lanac vrijednosti
Prehrambena industrija
Mjere politike i ključni instrumenti podrške razvoju agro-industrije
Korišćenje EU programa (HORIZON 2020, COSME; EUREKA, itd) i ostali projekti podrške u okviru IPARD II i IPARD like programa
Ključni instrumenti podrške u agro-prehrambenoj industriji
<ul style="list-style-type: none"> • IPARD II program – Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD-a II 2014-2020 • IPARD like – EU/IPA projekat izgradnje institucija u poljoprivredi i ruralnom razvoju u Crnoj Gori • Horizon 2020 – podsticanje inovacija u procesu prerade hrane, projektnom podrškom kroz: Društveni izazovi: sigurnost hrane, održivost poljoprivrede i šumarstva, marina, istraživanja mora i kontinentalnih voda i bioekonomija; Industrijsko vođstvo: Vođstvo u industrijskim tehnologijama sa potencijalom za rast (LEIT) – podrška savremenoj proizvodnji i preradi • COSME – transnacionalne poslovne saradnje, klasteri i pristup finansijama; Baza poslovne saradnje Evropske mreže preduzetništva za bolji pristup tržištu; Učešće u okvirnim akcijama politike u cilju unaprjeđenja lanca snabdijevanja hranom; Učestvovanje u projektima za klasterne i internacionalizaciju; Korišćenje COSME finansijskih instrumenata za pristup finansijama u cilju modernizacije industrije • EUREKA - Razvoj mreže vještina u cilju unaprjeđenja produktivnosti u procesu prerade hrane
Indikatori rezultata
<ul style="list-style-type: none"> • Bolji rang zemlje u okviru Trgovinskog indeksa koji obračunava i objavljuje Međunarodni trgovinski centar, za indikator koji se odnosi na godišnje povećanje izvoza hrane Početni indikator (2013): 90. mjesto Cilj: 80. mjesto • Broj EU projekata koji se odnose na agro industriju u kojima Crna Gora uspješno učestvuje Cilj: 5 projekata • Broj klastera iz oblasti agro industrije kojima je dodijeljena bronzana medalja od strane Evropske inicijative za uspješnost klastera (ECEI) Početno stanje: 0 Cilj: 2 • Broj profila/ugovora o poslovnoj saradnji u oblasti agro industrije pripremljenih/sklopljenih u okviru Evropske mreže preduzetništva Cilj: zavisi od nivoa interesovanja /spremnosti za poslovnu saradnju preduzeća koja se bave agro industrijom Broj ugovora o saradnji u oblasti agro industrije sklopljenih uz podršku Evropske mreže preduzetništva.

Sektor za stvaranje visoke dodate vrijednosti kroz globalni lanac vrijednosti
Prerada drveta
Mjere politike i ključni instrumenti podrške razvoju sektora prerade drveta
Korišćenje EU programa (HORIZON 2020, COSME; ERASMUS + itd)
Ključni instrumenti podrške u drvnoj industriji
<ul style="list-style-type: none"> • Horizon 2020: poboljšanja u lancu vrijednosti i povećanje upotrebe naprednog procesa prerade; 5 - "Klimatske aktivnosti, životna sredina, efikasnost resursa i sirovina" - prerada drveta; Industrijsko vođstvo - Vođstvo u industrijskim tehnologijama sa potencijalom rasta (LEIT) – podrška savremenoj proizvodnji i preradi • COSME i ERASMUS + upotreba sličnih instrumenata onima koji su navedeni za preradu hrane, sa fokusom na kretanje ka lancu vrijednosti prerade drveta
Indikatori rezultata
<ul style="list-style-type: none"> • Bolji rang zemlje u okviru Trgovinskog indeksa koji obračunava i objavljuje Međunarodni trgovinski centar, za indikator koji se odnosi na izvoz proizvoda od drveta po glavi stanovnika Početni indikator (2013): 53. mjesto Cilj: 50. mjesto • Broj EU projekata koji se odnose na drvnu industriju u kojima Crna Gora uspješno učestvuje Cilj: 5 projekata • Najmanje jedan klaster iz oblasti drvne industrije koji je dobio bronzanu medalju od strane Evropske inicijative za uspješnost klastera (ECEI) Početno --stanje: 0 Cilj: 1 • Broj profila/ugovora o poslovnoj saradnji pripremljenih/sklopljenih u okviru Evropske mreže preduzetništva u oblasti drvne industrije Cilj: zavisi od nivoa interesovanja/spremnosti za poslovnu saradnju preduzeća iz oblasti drvne industrije • Broj ugovora o saradnji u oblasti drvne industrije sklopljenih uz podršku Evropske mreže preduzetništva.

Tabela 3: Razvoj industrija zasnovanih na iskustvu povezanih sa sektorom turizma

Sektor za podršku
Turizam i industrije zasnovane na iskustvu (vidi tabelu u okviru 8.2.1.2)
Mjere politike i ključni instrumenti podrške razvoju „Industrije zasnovane na iskustvu“
Korišćenje EU programa (HORIZON 2020, COSME; EUREKA, EASI(Employment and Social Innovation), EURES, ERASMUS +, Creative Europe Programme), IPARD II program
Ključni instrumenti podrške¹⁷
<ul style="list-style-type: none"> • IPARD II program – Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD-a II 2014-2020 • H2020—Marie Skłodowska-Curie - Razvoj karijera i obuka istraživača, posebno u početnom stadijumu kroz Inovativne trening mreže/Evropski industrijski doktoranti; Liderstva u rastućim i industrijskim tehnologijama - Veća konkurentnost evropskih kulturnih i kreativnih sektora uz stimulisanje ICT inovacija u tehnologijama MSP-a; Evropa u svijetu promjena- Definisane pitanja sjećanja, identiteta, tolerancije i kulturnog nasljeđa; MSP instrument - Tehnička i komercijalna izvodljivost inovativnog koncepta • EUREKA –MSP i R&D instrument- Poboljšanje konkurentnosti MSP • COSME – pristup finansijama - Investicije za razvoj aktivnosti MSP-a; Turizam- Poboljšanje okvirnih uslova za konkurentnost i održivost turističkih preduzeća; Erasmus za mlade preduzetnike - Razmjena šema za promovisanje preduzetništva i preduzetničke kulture • Creative Europe Programme – Transnacionalni projekti saradnje - Razvoj, kreiranje, proizvodnja, širenje i očuvanje roba i usluga koje predstavljaju kulturne, umjetničke ili druge kreativne izraze; Evropske mreže- Jačanje kapaciteta kulturnih i kreativnih sektora koji posluju transnacionalno i međunarodno, usvajajući promjene i promovišući inovacije • ERASMUS + - Novi program Evropske unije u oblasti obrazovanja, obuke mladih i sporta za period 2014-2020. Erasmus+ zamjenjuje sedam programa i objedinjuje: Program cjeloživotnog učenja (Erasmus, Leonardo da Vinči, Comenius i Grundtvig); Program Mladi u akciji; pet međunarodnih programa saradnje (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink, program za saradnju sa industrijalizovanim zemljama); novu akciju za sport. • Erasmus + obezbjeđuje grantove za širok okvir akcija i aktivnosti u oblasti obrazovanja, obuke, mladih i sporta • Employment and Social Innovation (EaSI) – PROGRESS- Kreiranje politika, društvene inovacije i

¹⁷Vidjeti: EK (2014) „Guide on EU funding for the tourism sector“ http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/index_en.htm

eksperimenti socijalne politike; EURES- Podrška mobilnosti radnika; mikrofinansiranje - Podrška osnivanju i razvoju malih preduzeća; Socijalno preduzetništvo-Podrška razvoju socijalnih preduzeća, posebno kroz lakši pristup finansijama
Indikatori rezultata
<ul style="list-style-type: none"> Bolji rang zemlje na listi Indeksa konkurentnosti u oblasti putovanja i turizma (TTCI) Početni indikator (2015): 67. mjesto Cilj do 2020: 50. mjesto Broj apliciranih projekata iz oblasti turizma u okviru EU finansijskih programa Cilj: 10 projekata

Tabela 4: Potencijal ICT i ključnih tehnologija u nastajanju

Sektor za podršku	
ICT i "ključne tehnologije u nastajanju"	
Mjere politike i ključni instrumenti podrške razvoju ICT i "ključne tehnologije u nastajanju"	
Usvajanje i korišćenje ključnih tehnologija u nastajanju i ICT za savremeniju proizvodnju uz korišćenje instrumenata podrške za razvoj novih tehnologija (Horizon 2020, Eureka, Fond za inovativna preduzeća Zapadnog Balkana (ENIF))i instrumenata za usvajanje novih tehnologija u okviru IRFCG I COSME-Evropske mreže preduzetništva.	
Fokus na razvoj novih tehnologija kroz crnogorsku infrastrukturnu istraživačku bazu	Fokus na prilagođavanje i usvajanje evropskih tehnologija sa područja van Crne Gore
<ul style="list-style-type: none"> Industrijska biotehnologija Savremeniji materijali ICT 	<ul style="list-style-type: none"> Mikro/nanoelektronika Fotonika Nanotehnologija Savremeniji prerađivački sistemi
Ključni instrumenti podrške za razvoj novih tehnologija	Ključni instrumenti podrške za usvajanje novih tehnologija
<ul style="list-style-type: none"> Horizon 2020 - Podrška spajanja crnogorskih istraživačkih timova u međunarodne konzorcijume u cilju apliciranja kroz Horizon 2020 EUREKA - Podrška crnogorskim MSP-a pri apliciranju za Horizon 2020 instrument MSP-a Fond za inovativna preduzeća Zapadnog Balkana (ENIF) - Promocija i podizanje svijesti o korišćenju ENIF-a za komercijalizaciju novih tehnologija 	<ul style="list-style-type: none"> Investiciono razvojni fond Crne Gore (IRFCG) - Prioritetna podrška IRF za preduzeća koja usvajaju princip korišćenja ključnih tehnologija za modernizaciju industrije COSME-EEN-Evropska mreža preduzetništva (EEN) – (Podrška EEN u pripremi poslovne saradnje ili tehnološkog profila; podrška EEN u poslovnom mapiranju i/ili događajima u oblasti tehnologije; Podrška EEN u pregovaranjima koja se odnose na sporazumnu razmjenu međunarodne tehnologije

Tabela 5: Fokus na povećanju outputa istraživačko-razvojnih intenzivnih industrija

Sektor za podršku
Farmaceutska industrija
Preporuke
Dalji razvoj politike u cilju podrške farmaceutskoj industriji treba da bude zasnovan na smjernicama relevantnih EU dokumenta iz ove oblasti
Indikator rezultata
<ul style="list-style-type: none"> Povećanje izvoza farmaceutske industrije (Izvori verifikacije: Monstat, Međunarodni trgovinski centar)

Tabela 6: Preorijentacija i restrukturiranje metalne industrije

Sektor za podršku
Metalna industrija
Mjere politike i ključni instrumenti podrške razvoju metalne industrije
Korišćenje EU programa HORIZON 2020-SPIRE(Industrijsko vođstvo) i nacionalnih programa, odnosno kreditnih instrumenata IRFCG
Ključni instrumenti podrške
<ul style="list-style-type: none"> • IRFCG - Kreditna linija za metalnu industriju • EU H2020 Industrijsko vođstvo: SPIRE Održivi industrijski procesi
Indikatori rezultata
<ul style="list-style-type: none"> • Rastući trend indeksa industrijske proizvodnje (Izvor verifikacije: Monstat) • Održavanje sadašnjeg učešća metalne industrije u svjetskom izvozu (Izvor verifikacije: Međunarodni trgovinski centar) • Diverzifikacija izvoznih metalnih proizvoda kako bi se odgovorilo novim zahtjevima na tržištu (Izvor verifikacije: Međunarodni trgovinski centar)

Tabela 7: Podrška podsektorima industrije sa značajnim izvoznim potencijalom i tržišnom specijalizacijom

Sektori podrške
Industrijski podsektori koji bilježe rast izvoza
Mjere politike i ključni instrumenti podrške razvoju i rastu izvoza
Korišćenje EU programa (COSME), sa akcentom na Evropsku mrežu preduzetništva EEN
Ključni instrumenti podrške
<ul style="list-style-type: none"> • EEN- Promocija korišćenja sredstava EU u cilju podrške izvoznicima u specifičnim podsektorima, kao na primjer info-podrške za izvoz i baze podataka koja se odnosi na pristup tržištu; Podrška direktnom pristupu na nova tržišta kroz poslovnu bazu podataka Evropske mreže preduzetništva i druge aktivnosti mreže
Indikatori rezultata
<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje prosječne godišnje stope rasta izvoza u identifikovanim sektorima koji bilježe rast izvoza Izvor verifikacije: Mapa konkurentnosti Međunarodnog trgovinskog centra • Bolji rang zemlje na listi Indeksa mogućnosti obavljanja trgovine Sadašnje stanje (2014): 49. mjesto Cilj do 2020: 40. mjesto • Bolji rang zemlje na listi Indeksa kvaliteta logističkih usluga (Logistics Performance Index) Sadašnje stanje (2014): 67. mjesto Cilj do 2020: 60. mjesto • Broj izvoznika u sektorima koji bilježe rast koji su podržani od strane Evropske mreže preduzetništva • Broj izvoznika u sektorima koji bilježe rast koji su podržani od strane Privredne komore

Tabela 8: Osnova za razvoj pametne specijalizacije –mogućnosti istraživanja i inovacija

Osnova za razvoj pametne specijalizacije			
Ključne sektorske snage u okviru mogućnosti istraživanja i inovacija			
Opis	Mogućnost	Ciljno tržište	Prioritet EU
Energetika	Proizvodnja energije i distribucija <ul style="list-style-type: none"> • Proizvodnja energije/obnovljivi izvori energije 	Proizvodnja energije i distribucija <ul style="list-style-type: none"> • Distribucija energije 	Održive inovacije <ul style="list-style-type: none"> • Održiva energija i obnovljivi izvori energije
ICT	Informacione i komunikacione tehnologije (ICT)	Informacione i komunikacione tehnologije (ICT)	Digitalna agenda

Medicina i zdravlje	Prerađivačka industrija <ul style="list-style-type: none"> Osnovni farmaceutski proizvodi i farmaceutski preparati 	Ljudsko zdravlje i društvene aktivnosti	Javno zdravlje i bezbjednost
Nauka i obrazovanje	Usluge <ul style="list-style-type: none"> Naučna istraživanja, razvoj i inovacije 	Usluge <ul style="list-style-type: none"> Obrazovanje 	Socijalne inovacije
Novi materijali	Prerađivačka industrija	Prerađivačka industrija	Tehnologije sa potencijalom za razvoj <ul style="list-style-type: none"> Savremeni materijali
Proizvodi i usluge	Usluge	Prerađivačka industrija	Uslužne inovacije
Održivi razvoj i turizam	Turizam, restorani i rekreacija	Turizam, restorani i rekreacija	Održive inovacije
Prerada hrane	Prehrambena industrija	Prerađivačka industrija	Održive inovacije

Tabela 9: Osnova za razvoj pametne specijalizacije –mogućnosti istraživačke infrastrukture

Osnova za razvoj pametne specijalizacije	
Potencijal istraživačke infrastrukture	
Opis	Potencijal
Biomedicina i nauke živih sistema	Poljoprivreda, javno zdravlje, hidrografička i seizmološka istraživanja, vode i morsko okruženje i mikrobiološka istraživanja, kao i infrastruktura biologije mora
Informacione i komunikacione tehnologije (ICT)	Energetika, telekomunikacije, elektronika, informatički inženjering i srodne tehnologije
Nauka o materijalima	Mašinski inženjering i metalurgija sa istraživanjima i laboratorijama za testiranje

Tabela 10. Okvir za podršku pametnoj specijalizaciji i razvoju klastera

Instrument politike	Model implementacije
JRC RIS3 Platforma za pametnu specijalizaciju	S3 Platforma registracije; korišćenje platforme u cilju razvijanja "preduzetničkog procesa otkrića" u cilju identifikovanja oblasti za pametnu specijalizaciju i razvijanje odgovarajućeg miksa politike za njihovo sprovođenje; objektivne analize komparativnih prednosti Crne Gore i funkcionisanje inovacija eko-sistema; uporedne specijalizacije; i korišćenje "peer review" radionica
Evropska platforma za saradnju klastera	Pristup profilima potencijalnih partnera klastera u Evropi; uspostavljanje geografskih, sektorskih i tematskih zajednica; pristup informacijama o trenutnim pozivima/tenderima i objavljivanje ponude i zahtjeva za saradnju, stručnost i podršku; kao i informacije o događajima i aktivnostima na polju saradnje klastera
Klaster observatorija	Mapiranje i praćenje performansi klastera; identifikacija relevantnih klastera za transnacionalna partnerstva i internacionalizaciju; korišćenje instrumenata za upravljanje klasterom
COSME (Program EU za konkurentnost malih i srednjih preduzeća 2014-2020)	Promovisanje i pružanje podrške učešća klastera u COSME aktivnostima u cilju razvoja sektorski orijentisanog klastera i internacionalizaciju klastera, posebno onih na osnovu 3. specifičnog cilja COSME: "Za poboljšanje okvirnih uslova za konkurentnost i održivost preduzeća Unije, posebno malih i srednjih preduzeća, uključujući i u sektoru turizma"
Horizon 2020	Učešće u Horizon 2020 aktivnostima podrške klasterima i pametnoj specijalizaciji, posebno kroz specifične ciljeve "Liderstva u rastućim i industrijskim tehnologijama" i "Društvenim izazovima"
Erasmus+	Učešće u okviru međunarodnih projekata u cilju razvijanja vještina radne snage i sposobnosti koje se odnose na pametnu specijalizaciju i klasterne, posebno u okviru aktivnosti Erasmus+KA2-Strateška partnerstva

EUREKA	Podrška apliciranju MSP-a i istraživačkih organizacija relevantnim mjerama kroz kancelariju EUREKA u Crnoj Gori u okviru Ministarstva nauke: Individualni inovacioni projekti; EUREKA klaster projekti; i "Krovni" (tematske mreže)
COST (Evropska saradnja u oblasti nauke i tehnologije)	Podrška za umrežavanje aktivnosti koje se sprovode u okviru "odozdo-na-gore" naučnih i tehnoloških mreža, otvorene za istraživače i zainteresovane strane putem COST aktivnosti koje se odnose na tehnologiju i istraživačke specijalizacije koje su gore navedene. Crna Gora može učestvovati po principu "od slučaja do slučaja", kao država iz okruženja.
Jadransko-Jonski Program 2014-2020	Prioritet 1 – Inovativni i pametni region (Specifični cilj 1.1: Podrška razvoju mreže inovacija i klastera među regionima, akademskih zajednica i preduzeća u Jadransko-jonskoj regiji)
Strategija EU za Dunavski region	Prioritet broj 8 'Konkurentnost'.

Tabela 11: Okvir za podršku „industrijama u nastajanju“

Industrije u nastajanju	Ključne karakteristike	Primjeri relevantne EU podrške koji se mogu koristiti za „industrije u nastajanju“
Industrije zasnovane na iskustvu	Industrije zasnovane na iskustvu obuhvataju preduzeća koja svojim poslovanjem snabdijevaju druga inovativnim proizvodima i uslugama kako bi se klijentima obezbijedilo "iskustvo" , a uključuje aktivnosti tradicionalno povezane sa sektorima turizma, kulture, posebno mjesta sa velikim brojem posjetilaca, kao što su muzeji, galerije, naučni centri, istorijski lokaliteti, zoološki vrtovi i akvarijumi i zabavni parkovi.	COSME – aktivnosti koje se odnose na turizam; pristup finansijama od strane MSP-a Creative Europe – potprogrami kulture i međusektorski lanci Programme for Employment and Social Innovation (EaSI) – mikrofinansiranje i socijalno preduzetništvo EUREKA – aktivnosti koje podržavaju razvoj konkurentnosti i produktivnosti MSP preduzeća kroz realizaciju tehnoloških projekata
Pomorska industrija	Pomorska industrija obuhvata preduzeća čije se aktivnosti odnose na ponudu inovativnih proizvoda i usluga koje se odnose na tradicionalni pomorski sektor. Pomorska industrija obuhvata brodogradnju i rekreativne plovne objekte.	Erasmus+ - strateške mreže za razvoj vještina Programme for Employment and Social Innovation (EaSI) – PROGRESS zapošljavanje Horizon 2020 – plavi rast COSME – pristup finansijama za MSP-a EUREKA – konkurentnost preduzeća
Kreativna industrija	Kreativna industrija obuhvata širok spektar aktivnosti, uključujući kulturne industrije i kulturnu odnosno umjetničku proizvodnju: oglašavanje, arhitekturu, umjetnost, zanatstvo, dizajn, modu, film, muziku, scenske umjetnosti, izdavaštvo, istraživanja i razvoj, softver, igračke i igre, TV i radio, i video igre.. Postoji sve veće povezivanje između poslovnih usluga i kreativnih industrija kroz korišćenje ICT-a i dizajna.	Creative Europe - Kulturni programi, kao na primjer Evropski projekti saradnje, Evropske mreže; Međusektorski lanci – garantni instrumenti Programme for Employment and Social Innovation (EaSI) - mikrofinansiranje i socijalno preduzetništvo
Eko industrija	Eko industrija obuhvata industrije koje pružaju inovativne proizvode i usluge koje pozitivno utiču na prirodno okruženje, što OECD i Eurostat nazivaju "dobra životne sredine i industrija usluga".	Horizon 2020 – Društveni izazov "Klimatske akcije, životna sredina, efikasnost resursa i sirovina" COSME – Evropska mreža preduzetništva i pristup finansijama, posebne mjere kao što su na primjer zelene zgrade EUREKA – inovativnost preduzeća

Tabela 12: Okvir za podršku životnoj sredini, energetici i racionalnoj upotrebi prirodnih resursa

Instrumenti	Model implementacije
Procjena uticaja na životnu sredinu (EIA)	Implementacija procjene uticaja na životnu sredinu (EIA) Direktiva (2014/52/EU)
Sistem upravljanja životnom sredinom (EMAS)	Promocija EMAS-a od strane preduzeća i drugih relevantnih organizacija u cilju obezbjeđenja sljedećih benefita: 1) Unaprijeđene performanse okruženja i finansija kroz sistemski okvir; 2) Unaprijeđeno upravljanje rizikom; 3) Unaprijeđena kredibilnost, transparentnost i reputacija; i 4) Unaprijeđeno zapošljavanje i motivacija zaposlenih.
COSME	Učestvovanje u COSME aktivnostima uključujući: mjere Evropske mreže preduzetništva za povećanje pristupa MSP-a energetskej efikasnosti, klimatskim promjenama i životnoj sredini; korišćenje sredstva za provjeru rizika društvene odgovornosti; promocija socijalnog preduzetništva, Evropski centar izvrsnosti i resursa; implementacija Akcionog plana za Građevinarstvo 2020; usvajanje bio-proizvoda u javnim nabavkama.
Horizon 2020	Organizacije za podršku istraživanjima, civilno društvo i MSP-a učestvuju u Horizon 2020 aktivnostima koje se odnose na životnu sredinu i razvoj održive industrije
EUREKA	Realizacija projekata u kojima učestvuju MSP i istraživačke institucije kroz uspostavljanje međunarodne saradnje, usmjerenih ka podizanju konkurentnosti i produktivnosti preduzeća
WBIF	Nacionalna IPA infrastruktura (NIPAC kancelarija) u saradnji sa Zapadnobalkanskim investicionim okvirom WBIF zadužen za pripremu infrastrukturnih investicionih projekata koji se odnose na energetiku, životnu sredinu, saobraćaj, klimatske promjene i razvoj privatnog sektora